

การใช้คำในหมวดคำบางหมวด

ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการใช้คำในหมวดคำบางหมวดที่ปรากฏในมหาชาติคำหลวงเปรียบเทียบกับการใช้คำในหมวดคำเดียวกัน ในภาษาสมัยปัจจุบันเพื่อให้เห็นความแตกต่างของภาษาไทยรุ่นเก่ากับภาษาไทยในสมัยปัจจุบัน

การแบ่งหมวดคำในบทนี้ ผู้วิจัยจะถือเอาการแบ่งหมวดคำตามหนังสือ Inter-sentence Relations in Modern Conversational Thai¹ เป็นหลัก โดยจะศึกษาเฉพาะหมวดคำบางหมวดดังต่อไปนี้

1. หมวดคำสรรพนาม
2. หมวดคำลักษณนาม
3. หมวดคำบุพบท
4. หมวดคำเชื่อม
5. หมวดคำปฏิเสธ

1. หมวดคำสรรพนาม

คำสรรพนาม เป็นคำพวกหนึ่งที่ใช้เมื่อผู้พูดใช้แทนตัวเอง ใช้แทนผู้ที่พูดด้วย หรือแทนผู้ที่พูดถึง ในภาษาไทยการใช้สรรพนามแทนตัวบุคคลใด ต้องใช้ให้เหมาะสมกับฐานะ

¹ Vichin Panupong, "Inter-sentence Relations in Modern Conversational Thai," (Bangkok : The Siam Society, 1970).

ทางสังคมของบุคคลนั้น คำสรรพนามจึงเป็นคำแสดงฐานะทางสังคมของบุคคลและอาจแสดงฐานะของคำด้วย การศึกษาเรื่องการใช้คำสรรพนามในมหາชาติคำหลวงจะพิจารณาในหัวข้อว่า คำสรรพนามที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้มีคำอะไรบ้าง และมีวิธีใช้เหมือนหรือแตกต่างกับสมัยปัจจุบันอย่างไร

การศึกษาคำสรรพนามจากหนังสือนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีคำสรรพนามใช้ทั้ง 3 บุรุษ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 บุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 3 เช่นเดียวกับสมัยปัจจุบัน แต่จะมีพจน์ของสรรพนามในมากกว่า คือ นอกจากคำสรรพนามเอกพจน์และพหูพจน์แล้ว ยังมีคำสรรพนามทวิพจน์ บุรุษที่ 1 อีกด้วย จึงอาจแบ่งคำสรรพนามออกเป็น 3 ชนิด คือ

- 1.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 1
- 1.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 2
- 1.3 คำสรรพนามบุรุษที่ 3

1.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 1

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง คำสรรพนามที่ใช้แทนผู้พูดเอง¹ เท่าที่ปรากฏในมหາชาติคำหลวง มีทั้งเอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ดังต่อไปนี้

1.1.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ได้แก่คำว่า กู ข้า ข้าช้อย
 ข้าเถา กู กูชา กูชานอย เรียม เรา ดังนี้

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 79.

ก

ปัจจุบัน คำว่า กู ถือว่าเป็นคำไม่สุภาพที่ใ้พูดในหมู่นักที่คอยการศึกษา และใ้ในระหว่างเพื่อนสนิทหรือระหว่างพี่น้อง ¹ หรือ ผู้มีอำนาจอาจจะใ้แทนตัวเองกับผู้ที่อยู่ใ้บังคับบัญชา นอกจากนี้ ในภาษาอีสานลูกอาจใ้คำว่า กู แทนตัวเองเมื่อจะพูดกับพ่อแม่ก็ได้ ²

ในมหาชาติ ๗ ใ้แทนชื่อผู้พูดใ้ทั่วไป ตั้งแต่แทนตัวเองเมื่อพูดกับบุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่า เช่น บุคคลธรรมดาใ้แทนตัวเองเมื่อพูดกับพระเจ้าแผ่นดิน หรือมีฐานะทางสังคมต่ำกว่า ตลอดจนใ้พูดกับผู้มีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกันอีกด้วย ซึ่งแสดงว่าในมหาชาติ ๗ ใ้คำว่า กู เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ได้โดยไม่ถือว่าเป็นคำไม่สุภาพอย่างในปัจจุบัน คำว่า กู ที่ใ้ในปัจจุบันจึงน่าจะมีฐานะของคำต่ำลง

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใ้คำว่า กู ในมหาชาติ ๗ โดยจะจำแนกใ้เห็นชัดว่าใครเป็นผู้พูดและใ้พูดกับใคร

(๑) พระนางสมรรมณี ใ้พูดกับ พระอินทร์ เช่น
ตัวอย่าง "แลลูกพอใจกูนั้นนโสด จงปองประโยชน์ด้วยจาก อนนตกตั้น มาบมิขาด"

(ทศพร/น.22)

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Angkab Palakornkul, "A Socio-Linguistic Study of Pronominal Strategy in Spoken Bangkok Thai, (Unpublished Ph.D. Thesis, University of Texas, 1962 (B.E. 2507), p. 85.

² ชวนพิศ อธิรัตน์, "การใ้คำและสำนวนสมัยสุโขทัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต : คณะอักษรศาสตร์ แผนกวิชาภาษาไทย, 2518), หน้า 188.

- ตัวอย่าง
- (2) พระแพศย์นครไชยพุทกับท้าวเจตราช ชูชก ตามลำดับดังนี้
 "จงทวยท้าวประกาศ ห่องหิมวาสนันนแกก"
 (วนประเวศน์/น.114)
 "คูกรพราหมณ กถามชบอแจง รักแกล่งกลาวจงเห็น หนึ่งรา"
 (กุมาร/น.202)
- ตัวอย่าง
- (3) พระเจ้าสมุชชัยไชพุทกับชาลี เช่น
 "คูกรราชผู้เป็นหลาน ทานพอเจ้ากสุรเสริญ ทุกเมื่อไ้"
 (มหाराช/น.312)
- ตัวอย่าง
- (4) ชูชก ไชพุทกับ พระเจ้าสมุชชัย พระแพศย์นคร อรรจุฎธานี เจตบุตร
 ตามลำดับดังนี้
 "อันว่าพระแพศย์นครคนน่น ชหากฝนนฝนงกรรมท้าวแล
 ชเสด็จอยู่ควาอรณุก ชให้สองโบฏกนี้แกกแล ฌพอฮา"
 (มหाराช/น.310)
 "คูกรพระแพศย์นครผู้ใจมอนแกกศล ท้าวชให้ลูกตนแกกบักนี้แลแล้ว
 ในเมื่อกกล่าวคำมิตาหัวใจตาม ว่ากชี่พราหมณบมิไค เอาไปยง
 พิษยเชกคุกรน่น..." (กุมาร/น.211)
 "กมาไชเช่น เพื่อจักไครเห็น ทานเจ้าใจหวาน"
 (มหาพน/น.169)
 "กนี้ท้าวชให้เอาชามาเป็นสารพิษย เพื่อจะอันเชอญ ท้าวชเสด็จ
 ไปเมือง เลาแล" (ชูชก/น.151)

(5) อมิตตา ไซพุคกับ ชุชก

ตัวอย่าง "คุกรชัชรา ครานมิ่งรุทว่ากุกกลยคเทอย เวือนมิ่งเปเนแก้วกุกบมิปอง
เวือนมิ่งเปเนทองกุกบมิไป อยูเลอย" (ชูชก/น.136)

ชา

ปัจจุบันคำว่า ชา เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ และเป็นคำไม่
สุภาพเช่นเดียวกับคำว่า กู ไซพุคในระหว่างเพื่อนสนิท หรือระหว่างหมู่คนที่คอยการศึกษา
หรือเป็นคำที่ผู้ใหญ่ไซพุคกับผู้น้อย¹ แต่นิยมใช้น้อยกว่าคำว่า กู

ในมหาชาติ ๓ ไซ เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้พูดซึ่งอาจ
เป็นผู้มีฐานะทางสังคมสูง หรือผู้มีฐานะทางสังคมต่ำ ไซแทนตัวเองเมื่อพบกับบุคคลที่ผู้พูด
เคารพนับถือ เช่น พระพุทธเจ้า พระอินทร์ พระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น จึงน่าจะใช้อย่าง
เดียวกับคำว่า ข้าพเจ้า ในปัจจุบัน และคำว่า ชา ที่ไซในปัจจุบันน่าจะมีฐานะคำต่ำลง
ตัวอย่างเช่น

(1) พระเจ้าสุทโธทนะ ไซพุคกับ พระพุทธเจ้า

ตัวอย่าง "ข้าแต่พระมุนีนารถ ชาเห็นพระบาทยุคลแห่งพระศพลบพิตร อันพิจิตร
รัศมีธาตริ้นำเกล้าไถล เพื่อจะให้ไหวจงลเทพิล ในวันมุนินโทรทยนันน"

(ทศพร/น.6)

(2) พระราชธิดาทองสองของพระเจ้าพันธุเมศ ไซพุคกับ พระพุทธวิปัสสิ

ตัวอย่าง "นางจิ่งปราถนาคงนี้ ข้าแต่พระชินศรี ชาขอเปเนชนนี้แก่พระพุทธ
อันอุคคมคองงเจ้าชา ในกาลอนนจะนาภายภาคหนา"

(ทศพร/น.12)

¹ Angkab Palakornkul, op.cit., p. 85.

- (3) พระนางสววรรษิ ไซพูคกับ พระอินทร์
ตัวอย่าง "อันว่าชาจะแปรปรวนชีวิตรสันสุค ก็จจะจรตยฺติลงเกอค"
(ทศพร/น.21)
- (4) ชูชก ไซพูคกับ อรรจุตฤาษี พระเจ้าสฤษชัย ตามลำดับคั้งนี้
ตัวอย่าง "อนัโกชนาหวานแจงชา ขอบไหวเห็นอหาว"
(มหาพน/น.167)
- "ชูชกก็ทูลพระกรุณาแด่นราชิราชสฤษชัยคั้งคั้งนี้...บพิตร แต่ชาได้
โคลคลาศ ถวนอัมมาศกัมาถึงบคั้งนี้ แลณหาว"
(มหाराช/น.309)
- (5) พระนางมัทรี ซาลิ ชูชก ไซพูคกับ พระแพศย์นคร์ ตามลำดับคั้งนี้
ตัวอย่าง "อันว่าเจ้ามัทรีก็ทูล บพิตรชานไซพูคนี้ผู้ไกล แลจะเข้ามาในพระภุค
ชานชอมัทรีสนาหาว"
(กุมาร/น.192)
- "อันว่าเจ้าซาลิกุมาร...ก็ทูลพระกรุณาสนองคั้งคั้งนี้ บพิตรพนเกล้า
ชาเห็นพรหมณเภาแตกมาถึง ชาวกาลังคราษฏรฤา"
(กุมาร/น.198)
- "อันว่าธทาว ผู้จงงปองไปรคส์ตวสุสวรรคฟากฟ้า แลชามาขอเปน
ลาภ ลูททาวคคานี้จได้"
(กุมาร/น.204)

ชาชอย

ปัจจุบันคำว่า ชาชอย ไม่มีที่ไซ แต่ยังไซ ชา คำเดียวโคค ๆ คั้ง
กลาวแลวขางตน ส่วนคำว่า ชอย ปัจจุบันยังมีไซในภาษาดินอีสานแปลว่า "ฉัน ชาพเจ้า"

เป็นคำที่เด็กใช้กับผู้ใหญ่แสดงถึงความอ่อนน้อม¹

ในมหาชาติ ใจเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ น่าจะเป็นคำที่ ผู้พูดใจแทนตัวเองเมื่อพูดกับบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ และอาจจะใจอย่างเดียวกับคำว่า ข้าพเจ้า ในปัจจุบัน การใจสรรพนามว่า ข้าขอย เท่าที่พบมีใจเพียงแห่งเดียว ดังนี้

พระนางสบรรษดี ใจผู้กับ พระอินทร์

ตัวอย่าง "อันข้าขอยนารถเพ็ ก็จะมีโสดมมินาน ลูกส่งสารสายสวาศ"
(ทศพร/น.22)

หมายเหตุ คำว่า ข้าขอย ในมหาชาติคำหลวง นอกจากใจเป็นคำสรรพนาม บุรุษที่ 1 เอกพจน์ดังกล่าวแล้วยังมีที่ใจเป็นคำนามประเภทคำช้อนคู่ควบ คือ ทั้งคำว่า ข้า และ ขอย ต่างก็มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "ขาว" เช่น

ตัวอย่าง "หญิงชายคาเคาครอก ที่จะทำออกได้แต่ไคมา นี้แมธา แล-จะเอามา ใ้เป็นข้าขอย แกแมออนสรอยแสแท้ พี่นี้"

(ฐชก/น.136)

¹ ประคอง นิมนานเหมินท์ , "สรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทยโบราณ", ภาษาและหนังสือ 18 (มีนาคม, 2519), 91.

๖ ๖
ซาเถา

ปัจจุบันคำว่า ซาเถา ไม่มีที่ใช้

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ซึ่งน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า ซา คือ ใช้แทนตัวเองเมื่อพูดถึงบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ ส่วนคำว่า เถา คงจะเป็นคำที่เติมเข้ามาเพื่อบอกลักษณะของผู้พูดเอง จึงอาจมาจากคำว่า ซาธุเถา ตัวอย่างเช่น

ชูชก ใช้พูดกับ อรรจุตฤาณี พระแพศยันทร ตามลำดับดังนี้

ตัวอย่าง "ซาเถาบอยดลอย มาถึง
 เพราะทันทีงเห็นชุน ชี้เกล้า" (มหาพน/น.167)

"ผู้ชักชวนมาสู่ ถึงที่อยู่พณเกล้า เพื่อซาเถาทานมาขอ ส่องกระษัตริพอใจราช
 แดพระบาทเจ้าใจธรรม" (กุมาร/น.204)

๓
ตู

ปัจจุบันคำว่า ตู ไม่มีที่ใช้ในภาษารุงเทพ ฯ แต่ยังมีใช้บางในภาษาถิ่นบางถิ่น เช่น ในภาษาถิ่นเหนือ มีคำว่า ตู แปลว่า "ซา ฉันทัน ใช้ในระหว่างสามี่ภรรยา" ¹ และในภาษาถิ่นอีสานคำว่า ตู ใช้ได้ทั้งที่เป็นเอกพจน์และพหูพจน์ แปลว่า "ซาพเจ้า พวกซาพเจ้า" ²

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ที่ผู้พูดอาจจะใช้แทนตัวเองเมื่อพูดถึงบุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าหรือต่ำกว่าก็ได้ จึงน่าจะเป็นคำสุภาพที่ใช้เกี่ยวกับคำว่า ซาพเจ้า และ ฉันทัน ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

¹ เมธ รัตนประสิทธิ์, พจนานุกรมไทยยวน-ไทย-อังกฤษ, พ.ศ. 2508, หน้า 40.

² พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, พ.ศ. 2515, หน้า 31.

ตัวอย่าง (1) พระแพศยันทร ไขพุกกับ พระนางมัทรี ชูชก ตามลำดับดังนี้
 "กุงกรเจามัทรี... จับเต็มเต็มไป จงเจ้าอย่าไคลคลา มาสู่กูไชการ
 สถานสำนึ่งพิน"
 (วนประเวศน์/น.127)

"กุงกรภารทวาช... แลกุงมาลย์ลี้ชอน จวในป่าเปนชี อนนมมีศอก
 อนนปราศ"
 (กุมาร/น.201)

ตัวอย่าง (2) ชูชก ไขพุกกับ พระเจ้าสญชัย
 "บพิตร อันว่าพระราชากุมารทงสอง... แลพระแพศยันทรคาบศ
 ไทสองราชเอารสนี้แกศควย ชอบใส่" (มหाराช/น.309)

กุง

ปัจจุบันคำว่า กุง ไม่มีที่ไชแล้ว แต่ในมหาชาติ ๖ ไชเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้พูดอาจไชแทนตัวเองเมื่อพูดกับบุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าหรือบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ และน่าจะไชไค้อย่างเดียวกับคำว่า ข้าพเจ้า ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง (1) พระนางสบบรรษดี ไขพุกกับ พระอินทร์
 "อันว่าเมื่อบนพระบาท เสวยราชสมบัติ จงก่าจัดกุงจากสถาน
 ฟากฟ้าสุราไลย ที่ไทรตรีงษเสวยศุข"
 (ทศพร/น.19)

ตัวอย่าง (2) ชูชก ไขพุกกับ อรรจุตฤาษี
 "ฉิไทยังรู ที่พระภูบาล บอกแจงอย่านาน กุงขอพงง หนึ่งรา"
 (มหาพน/น.169)

(3) ชาลี ไข่มุกกับ พระแพศยันคร

ตัวอย่าง "ส่วนพระบาทใส่จึงอยู่สวยสุข ส่วนความทุกข์ไข่มุกจะทนเอา"

(กุมาร/น.232)

นอกจากนี้ ในมหาชาติ ฯ ยังอาจใช้ ตู่ คู่กับคำว่า น้อย เพื่อออก
ลักษณะของผู้พูดเอง เป็น ตู่ชานน้อย และน่าจะมาจากคำว่า ตู่ชานน้อย ตัวอย่างเช่น

ชาลี ไข่มุกกับ พระเจ้าสุชัย

ตัวอย่าง "บพิตร อันว่าพ่อชานน้อยนารถ ภาวะอาจยื่นคำตูล่าว่านี้ พระบิฑูราช
เจ้าจุมพล ครอบงำเงินมณฑลจะมาแลณา"

เรียม

คำว่า เรียม เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ใช้ตรงตามคำ
อธิบายในพจนานุกรม ฯ ว่า "สำหรับผู้ชายพูดกับหญิงที่รัก" แต่เป็นคำสรรพนามที่ไม่เป็นที่
นิยมใช้ทั่วไป

ในมหาชาติใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ที่ผู้พูดใช้แทนตัวเอง
เมื่อพูดกับหญิงที่รัก จึงน่าจะใช้อย่างเดียวกับในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

พระอินทร์ ไข่มุกกับ พระนางสบรรษดี

ตัวอย่าง "เหตุไฉนนั้นเรียมกล่าว นางนงภาวรักเร่งฟังคำพิณ"

(ทศพร/น.20)

หมายเหตุ คำว่า นงภาว คงจะพิมพ์ผิดจากคำว่า นงธาว

เรา

ปัจจุบัน เรา เป็นคำสรรพนามที่มีใช้ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน
ในภาษาพูดนอกจากใช้เป็นบุรุษที่ 1 ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ ในการแทนตัวเองเมื่อพูดกับผู้มี
ฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน ยังใช้เป็นบุรุษที่ 2 เอกพจน์ เมื่อใช้แทนชื่อผู้อ่อนอาวุโสกว่า

หรือผู้มีฐานะทางสังคมต่ำกว่า เช่น พูดว่า เรา นะ เดี๋ยว ๆ หน่อย เป็นต้น ส่วนในภาษาเขียนจะใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ซึ่งผู้พูดใช้พูดกับผู้มีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกันอย่างเดียวกับที่ใช้ในภาษาพูดสมัยปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

พระอินทร์ ใช้พูดกับ พระนางสบรมรัชดี

ตัวอย่าง "จงนางนอนหนาแมมาเอา พระพร เรา ไคโค แลพอพึงใจเจ้าจงเสพยแห่งนอนผู้เป็นอคิเทพเทพี"

(ทศพร / น. 18)

1.1.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทวิพจน์ คำสรรพนามชนิดนี้หมายถึงคำสรรพนามที่ผู้พูดใช้แทนตัวเองและหมายรวมถึงบุคคลที่ผู้พูดกล่าวถึง หรือบุคคลที่ผู้พูดพูดคุย รวมเป็น 2 คน เกี่ยวกับคำสรรพนามทวิพจน์มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

คำสรรพนามทวิพจน์มีอยู่ 4 คำ ได้แก่คำว่า เรา ตามที่ไช่กันอยู่ส่วนมากหมายถึง "เราทั้งสอง" เป็นสรรพนามแทนผู้พูดรวมกับผู้ฟังรวมจำนวน 2 คน

คำว่า เฝ้า แทนผู้พูดและผู้ฟังรวมสนทนาอีก 1 คน รวมเป็น 2 คน แต่ไม่รวมผู้พูดพูดคุย อาจมีความหมายว่า "ข้าพเจ้าทั้งสอง"

คำว่า เชื้อ ตามที่ไช่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึงผู้ฟังจำนวน 2 คน

ในมหาชาติ ๗ น่าจะใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทวิพจน์ ใช้แทนตัวผู้พูดรวมกับผู้ฟัง ซึ่งมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน รวมเป็น 2 คน มีความหมายว่า "เราทั้งสอง" หรือ "เราสองคน" ตัวอย่างเช่น

ชาลี ไขพุกกับ กัณฑ์

ตัวอย่าง

"วณนนี่เราจะเสี้ยวส่วนมิ่ง คอกไม้สิ่งสาพล แลเนาเจ้า"

"อกรรอนทองคุณ แม่น้ำอยู่เย็นใจ โสคไส"

(กุมาร/น.230)

"ไฟโครดวงคอกแก้ว วณนนี่เราจะแคล้วคลาไป แลเนาเจ้า"

(กุมาร/น.231)

คำว่า เรา ตามตัวอย่างเหล่านี้หมายความถึงกัณฑ์และชาลี

เผื่อ

ปัจจุบันคำว่า เผื่อ ไม่มีที่ใช้ในภาษากรุงเทพ ๗ แต่ยังมีใช้ในภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า "ฉัน ข้า" ¹ และพระยาอนุমানราชชนอธิบายคำว่า เผื่อ ไว้ว่า "เผื่อ แปลว่า สองคน เช่น เผื่อข้า แปลว่า ข้าสองคน เผื่อข้า ก็แปลว่า สองคน ใช้เป็นไวพจน์กันได้..." ²

ในมหาชาติ ๗ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทวิพจน์ ที่ผู้พูดทั้ง 2 คน ใช้แทนตัวเองเมื่อพูดกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่า หรือผู้น้อยใช้แทนตัวเองเมื่อพูดกับผู้ใหญ่ แปลว่า "ข้าพเจ้าทั้งสอง" ตัวอย่างเช่น

¹ พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, พ.ศ. 2515, หน้า 227.

² สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกเรื่องความรูปร่างๆแถม 3, หน้า 194.

(1) พระราชธิดาทอง 2 องค์ ไซ้พุกกับ พระเจ้าพันธุคีพระราชาธิบดี
ตัวอย่าง "ข้าแต่พระราชาธิบดี เมื่อจะบูชาพระพุทธด้วยบุษบปพรรณ แลแก่นจันทน์
จำแนกนี้ (ทศพร/น.11)

(2) กัณฑ์ ชาลี ไซ้พุกกับ พระแพศย์นคร
ตัวอย่าง "เมื่อนนทรเวณคณลูก ช่างพราหมณผูกเมื่อไป ฐ พ้อฮา"
(กุมาร/น.225)

"รอยรูปยักษบรู แปรเพศเมื่อออกลาวกว่าชั้นแล"
(กุมาร/น.226)

(3) กัณฑ์ ชาลี ไซ้พุกกับ พระเจ้าสมุชชัย
ตัวอย่าง "ท้าวธบเอนคณลูก ละเมื่อไป บอยุ่เลย"
(มหाराช/น.313)

คำว่า เมื่อ ในมหาชาติ ฯ นอกจากไซ้เป็นคำเดี่ยวโดด ๆ แล้วยัง
อาจไซ้กับคำว่า ชาชอย เป็น เมื่อชาชอย และน่าจะมีวิธีไซ้อย่างเดียวกับคำว่า เมื่อ
ตัวอย่างเช่น

กัณฑ์ ไซ้พุกกับ พระเจ้าสมุชชัย
ตัวอย่าง "บพิตรอนว่าเจ้ากัณฑ์ ยงงทูลแด่พระราชาธิบดี คังงนี้ เมื่อชาชอย
ประกาศบ พราหมณรายราบภาไป แลนาคาว"
(มหाराช/น.313)

คำว่า เมื่อชาชอย ในที่นี้หมายถึง กัณฑ์และชาลี

1.1.3 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ได้แก่คำว่า กู เรา ฉัน

๕

คำว่า กู ในปัจจุบันไม่มีที่ใช้ในกรุงเทพฯ แต่ยังมีใช้ในภาษาล้าน
อีสาน¹ และในภาษาไทยคำที่²

ในมหาชาติ ๑ นอกจากใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์แล้ว ยังใช้
เป็นพหูพจน์ด้วย ซึ่งอาจใช้คำเดียวโดด ๆ หรือใช้คู่กับคำว่า ทองหลาย เป็น กูทองหลาย
เพื่อแสดงความเป็นพหูพจน์อย่างเด่นชัด และเป็นคำสรรพนามที่ผู้คนน่าจะใช้แทนตัวเอง รวม
ทั้งบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เมื่อพู่กับบุคคลที่อาจมีฐานะทางสังคมสูงกว่า
ต่ำกว่า หรือเท่าเทียมกัน ซึ่งน่าจะเป็นคำสรรพนามที่ใช้ได้ทั่วไป ตัวอย่างเช่น

(1) ท้าวเจตราช ไซพุกกับ พระแพศยันทร

ตัวอย่าง

"ครันกูไครมาเปนเจ้า ก็ชมชื่นเท่าวันตาย กูทองหลายเหลือแหล่
ก็จะแหนแหทวารเมื่อเมือง"

(วนประเวศน์/น.111)

(2) กัณหชาลี ไซพุกกับ พระเจ้าสฤษดิ์

ตัวอย่าง

"บพิตร ท้าวรบเอนกูคุดเล็ก ละกูผูกเผื่อไป บอยกูเลย"

(มหाराช/น.313)

หมายเหตุ คำว่า กู ในกรณีที่พิจารณาว่ามีจำนวนมากกว่า 1 จะนับว่าเป็นพหูพจน์
แต่เนื่องจากในต้นเป็นคำที่หมายถึงกัณหชาลีและชาลีเท่านั้น จึงอาจถือว่าเป็นทวิพจน์ก็ได้

¹ ดูคำว่า กู หน้า 119.

² ดูรายการคำสรรพนามของภาษาไทยคำที่ หน้า 123.

(3) พวกพราหมณ์ ไข้พุกกับ นางพราหมณีทั้งหลาย

ตัวอย่าง

"อันว่าพราหมณ์หม่อมพงหลาย... เขาก็ทำวกล่าวแก่เมียเขา
 คงงนี้ อันว่าสทุทงหลายคกงฤาแลมาเยี่ย สเพลาะสเพละ
 เออะแอะแลมาลุ่มตุ"

(ชชก/น.130)

เรา

ปัจจุบันคำว่า เรา¹ ที่ใช้ในภาษาเขียนจะใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์
 ซึ่งผู้พูดใช้แทนตัวเองเมื่อผู้พูดมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์อย่างเดียวกับที่ใช้ในภาษาเขียน
 ปัจจุบัน แต่อาจใช้พุกกับบุคคลที่มีฐานะต่ำกว่าก็ได้ ตัวอย่างเช่น

(1) พระแพศยันคร ไข้พุกกับ ท้าวเจตราช

ตัวอย่าง

"คุณกรเพื่อนพญา นิราพาทย์ก็มีแก่เรา ทุกขก้าเคาอาคูล บจ่าบุญ
 ราชหลุทัย"

(วนประเวศน์/น.109)

คำว่า เรา ในที่นี้ พระแพศยันครน่าจะหมายถึงพระนางมัทรีและสองกุมารด้วย

(2) พระเจ้าสฤษดิ์ ไข้พุกกับ ชชก

ตัวอย่าง

"คุณกรภารทวาท มิ่งมาแตรราชฎคาวแดนใด คงงนี้ เหตุใดแลชี่
 เถาเอาสองเจ้าจวยจรมาในที่นี้ ก็มาลุดึงราชฎรวาสี บุรีเรา
 ในอนนนั้นชี่"

(มหาราช/น.309)

คำว่า เรา ในที่นี้ พระเจ้าสฤษดิ์น่าจะหมายถึงขุนนางที่เข้าเฝ้าด้วย

¹ คุณกรใช้คำว่า เรา เป็นเอกพจน์, หน้า 121.

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในมหาชาติคำหลวง นอกจากจะเป็นคำใน
หมวดสรรพนามแล้ว ยังมีคำในหมวดอื่น คือ หมวดคำนาม ซึ่งทำหน้าที่เป็นสรรพนามได้อีกด้วย
ตัวอย่างเช่น

ปู่

พระเจ้าสุทนต์ ไขพุกกับ ชาลี

ตัวอย่าง

"นับอยู่อาสนโอสวรรย สุขอนนโคและจะมี แก่นี่"

(มหाराช/น.316)

พ่อ

พระแพศยันทร ไขพุกกับ ชาลี

ตัวอย่าง

"คุณกรเจ้าชาลีกุมารพ่อ อันว่าเจ้าผู้ก่อเกิดกฤษณธรรม ลูกเร็ว
พลนทนเจ้า"

(กุมาร/น.197)

พี่

(1) พระอินทร์ ไขพุกกับ พระนางสมรรมดี

ตัวอย่าง

"อนึ่งเจ้าจะบมิรักกับมิใคร่ แห่งพี่จะหวงงฝนไผ่ สมสุขกบมี
นนาเจ้า"

(ทศพร/น.19)

(2) ชูชก ไขพุกกับ นางอมิตตา

ตัวอย่าง

"คุณกรแม่ พี่นี้แก่นักแลจะลงล่าง ย่างเดินกับมิได้ ไว่แต่งงานบนไส้
พี่จะทำ ๓ แม่ฮา"

(ชูชก/น.137)

แม่

พระนางมัทรี ไขพุกกับ กัณหาชาลี

ตัวอย่าง

"นางก็กล่าวแก่สองพระราชกุมารทองสองคองนี้ คินนี้แม่ฝนเห็น
รายนถ ลูกรักแม่ จงจำคำแม่ในใจ โสคเทอญ"

(กุมาร/น.194)

1.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 2

คำสรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง คำสรรพนามที่ใช้แทนชื่อผู้ฟัง¹ คำสรรพนามชนิดนี้เท่าที่ปรากฏในมหาชาติคำหลวง มีทั้งที่เป็นเอกพจน์และพหูพจน์ ดังต่อไปนี้

1.2.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ได้แก่คำว่า ไก เจ้า เจ้ากู เจ้ากูท เจ้าชา ทาน ทานเจ้า ทาว ทาวธ ฐ ไช พณเกล้า พณหัว พณหัวเจ้าธ พระบาท พระองค์พระบาท มิ่ง กังนี้

ไก

ปัจจุบันคำว่า ไก ไม่มีที่ใช้

ในมหาชาติ ใช้ในความหมายว่า "ท่าน เธอ"² เป็นคำที่อรรถุธานี ใช้แทนชื่อ ชุกก เช่น

ตัวอย่าง "เชอญชีเถ่า เขามาพวง อ่างน้ำโจรง โรงน้ำสงง จงชำระ สระ
เชองไก ไครฐี่ ชีอาจารย์"

(มหาพน/น. 166)

เจ้า

ปัจจุบันคำว่า เจ้า เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ สำหรับผู้ใหญ่ เรียกผู้น้อย และยังมีใช้ในภาษาถิ่นต่าง ๆ เช่น ในภาษาถิ่นอีสานใช้เป็นคำสรรพนามแทนชื่อผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า หรือเท่าเทียมกัน³ ในภาษาถิ่นเหนือคำว่า เจ้า แปลว่า "ท่าน"

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 79.

² ประเสริฐ ฒ นคร, อภิธานศัพท์มหาชาติคำหลวง, ภาษาและหนังสือ 15 (พฤษภาคม, 2518), 15.

³ พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า 126.

"คูกรแก้วแก่นกัมทาลลาใจจอมสวาคี... จงลูกส่งสารเสด็จมา
เร็วหนาเจ้า... จงเจ้า เร่งมาทำ โดยดงคำพอกลาวนี้"

(กุมาร/น.214-5)

เจ้ากู เจ้ากูท

ปัจจุบัน คำว่า เจ้ากู เจ้ากูท ไม่มีที่ใช้ในภาษาปักษ์ใต้ คำว่า เจ้ากู สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ทรงอธิบายไว้ว่า "เจ้ากู เป็นสรรพนามศตยบุรุษ [บุรุษที่ 3] สำหรับแทนชื่อผู้ (ชาย) ซึ่งเป็นที่นับถือ จะเป็นพระหรือคฤหัสถ์ก็ได้... แด่หนังสือและคำพูดชั้นหลังมีใช้คำว่า "เจ้ากู" เป็นสรรพนามสำหรับพระภิกษุ"¹

ในมหาชาติ ๓ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ซึ่งน่าจะเป็นคำที่ผู้พูดใช้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดนับถือ หรือแทนชื่อผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า อย่างเกี่ยวกับคำว่า ท่าน หรือ พระองค์ ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

(1) พระนางสมบรมราชินี ใช้แทนชื่อ พระอินทร์

ตัวอย่าง

"อันว่าบายคำนึงอันใด แลข้าขตั้งใจ จงกทำโทษ ในสำนักนี้
เจ้ากู โสคสาหัสแห่งท้าวบุรินทเทเวศร์นี้"

(ทศพร/น. 19)

(2) ท้าวเจตราช ใช้แทนชื่อ พระแพศยันทร

ตัวอย่าง

"อันว่าเจ้ากู จะไคลคลาศ ปราศจากทุกข์ไปนาน..."

(วนประเวศน/น. 119)

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, บันทึกสมาคมวรรณคดี

(3) พระนางมัทรี ไซ้แทนชื่อ พระแพศย์นักร

ตัวอย่าง

"นางทุลพระกรรณา จงเจ้ากัญทิพัทธ์รักษา ท้าวอย่าลืมหงพงา
ทานแล" (กุมาร/น.194)

(4) พระสนม ไซ้แทนชื่อ พระนางมัทรี

ตัวอย่าง

"ข้าแต่แม่แก้ว จงท้าวธูเป็นฉวผ่านเฝ้า รักษาเจ้ากัญโดยธรรม"
(นคร/น.366)

เจ้าชา

ปัจจุบัน คำว่า เจ้าชา ไม่มีที่ไซ้เป็นคำสรรพนาม แต่จะไซ้ตามคำอธิบาย
ในพจนานุกรม ๆ ว่า "เป็นคำของผู้น้อยรับคำของผู้น้อย เป็นคำร้องบอกกล่าว"

ในมหาชาติ ๆ ไซ้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ เพื่อแทนชื่อบุคคลที่
ผู้พูดนั้นผู้นั้นจะไซ้อย่างเดียวกับคำว่า เจ้ากัญ ก็มีที่กล่าวไว้ว่า "เจ้าชา พระเจ้าชา...นาจะ
มาแต่คำว่า เจ้ากัญ เป็นมูลศัพท์ทั้งนั้น" ¹ ตัวอย่างเช่น

พระนางสบรรพชิตี ไซ้แทนชื่อ พระพุทธวิปัสสิ พระอินทร์ ตามลำดับดังนี้

ตัวอย่าง

"นางจึงปรารถนาคองนี้ ข้าแต่พระชินศรี ข้าขอเป็นชนนี้แต่พระพุทธ อัน
อุคคมคองเจ้าชา ในกาลอนนจะมาภายภาคหน้า ด้วยผลบุญชาอนรต
แห่งบูชาจันทนจรรณนี้" (ทศพร/น.12)

"อันเจ้าชาเป็นจอมนารถ ฌิไท้ก็จะปราสาทปรสิทธิ พระพิพิชมงคล
ประการคลสิบสิ่ง แกชาเป็นนางนองมิ่งเมียรตน"

(ทศพร/น.21)

¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาคำวรวงราชานุภาพ,
สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, เล่ม 12 (พระนคร : องค์การศาสนา, 2505), หน้า 27.

ท่าน

ปัจจุบัน คำว่า ท่าน ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 และที่ 3¹ เอกพจน์
ในกรณีที่ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ผู้พูดจะใช้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดนับถือ หรือ ผู้มี
ฐานะทางสังคมสูงกว่า

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 และที่ 3 เอกพจน์อย่างเดียวกับ
สมัยปัจจุบัน แต่ในกรณีที่ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ผู้พูดอาจใช้แทนชื่อบุคคลที่
ผู้พูดต้องการยกย่อง และเท่าที่ปรากฏในตัวอย่างจะสังเกตได้ว่าไม่ใช้แทนชื่อบุคคลที่มีฐานะ
ทางสังคมสูงกว่าเลย ตัวอย่างเช่น

(1) อรรจุภาณี ใช้แทนชื่อ ชูชก

ตัวอย่าง

"ไซ ท่าน ใครเห็น ลูกพระสญไชย อันอยู่กลางไพร พนานครคยว"
"คองงใจกฎหมาย ท่าน นี้ แกรงเคียว คีนคำชำชยว จักชอลักอัน"

(มหาพน/น.167)

(2) เจตบุตร ใช้แทนชื่อ ชูชก

ตัวอย่าง

"คุณ พรหมณพิษย์ อันว่า ท่าน ผู้พระสญชยไซมา ก็เป็นที่เสนาหาแห่งกู"
(ชูชก/น.151)

"อันว่า คุณ เป็นนายกพนพรานป่า ก็ให้บรรณาการ อันมีคำพึงใจแก่
ท่าน ผู้มาในสำนักนี้เรา แล ท่าน ฮา"

(ชูชก/น.152)

คำว่า ท่าน ตามตัวอย่างเหล่านี้ เจตบุตรน่าจะใช้แทนชื่อชูชก
ด้วยความยกย่องในฐานะที่เชื่อว่าเป็นบุตรพระเจ้าสญชัย

¹ คุณ การใช้คำว่า ท่าน เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3, หน้า 145.

ท่านเจ้า

ปัจจุบัน คำว่า ท่านเจ้า ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนาม
บุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้พูดใช้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดต้องการยกย่อง น่าจะใช้เกี่ยวกับคำว่า
ท่าน ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ชูชก ใช้แทนชื่อ อรรจุตฤาษี

ตัวอย่าง "ข้าแต่พระศรี ท่านเจ้าใจดี อย่าคยคอย่าพุน"

(มหาพน/น.168)

ท้าว ท้าวธ

ปัจจุบัน คำว่า ท้าว ท้าวธ ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพ
นามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้พูดใช้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดนับถือ และน่าจะใช้เกี่ยวกับคำว่า
ท่าน หรือ พระองค์ ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

(1) ท้าวเจตราช ใช้แทนชื่อ พระแพศยันทร

ตัวอย่าง "มหาราช ผู้รพลทาสไท บัดนี้ท้าวธไว้แห่งหนใด กวายนแก้วไกว
รถคลี บัดนี้ท้าวธบขีขีบผยอง มาล่ายองรถมาศ บัดนี้ท้าวธเปลื้อง
ปราศไปไกล"

(วนประเวศน์/น.108)

(2) ชูชก ใช้แทนชื่อ พระเจ้าสมุทรชัย

ตัวอย่าง "บพิตรอันว่าพระราชกุมารทงสอง ข้าสฟองเฝ้ามานี้ท้าว
แลพระแพศยันทรคาบศีโหสองราชเอารสนี้แก่ตูกววยชอบใส่"

(มหาราช/น.309)

ธ ไทธ

ปัจจุบัน คำว่า ธ ที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ไม่มีที่ใช้ แต่จะใช้
เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์

คำสรรพนาม ช ในมหาชาติ ๑ นอกจากปรากฏคำเดี่ยวโดด ๆ ยังปรากฏ
คู่กับคำว่า ไ้ เป็น ไ้ช น่าจะมีวิจิตรและมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ช การที่ไ้คู่กับ
คำว่า ไ้ อาจจะไ้เพื่อต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญของบุคคลผู้นั้นมากขึ้น แต่ในปัจจุบัน
ไม่มีไ้แล้ว ตัวอย่างเช่น

ชูชก ไ้แทนชื่อ พระแพศยันคร

ตัวอย่าง "บพิตร ในเมื่อไ้ชปราสาท สองราชด้วยศัทธิศา ทานันน..."

(กุมาร/น.207)

พนเกลลา

ปัจจุบัน คำว่า พนเกลลา ไม่มีไ้ แต่ในมหาชาติ ๑ ไ้เป็นคำสรรพนาม
บุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้พูดไ้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดนับถือหรือผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า และน่าจะ
ไ้ชอย่างเดียวกับคำว่า พระองค์ ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ชูชก ไ้แทนชื่อ พระแพศยันคร

ตัวอย่าง "อันว่าชาผู้เถาเชื้อชาติสิพราหมณ...มีชักชวนมาสู่ ถึงที่อยู่พนเกลลา
เพื่อเข้าเถาทานมาขอ สองกระษัตริพอใจราช แต่พระบาทเจ้าใจธรรม"

(กุมาร/น.204)

พนหัว พนหัวเจ้าช

ปัจจุบัน คำว่า พนหัว หรือ พนหัวเจ้าช ไม่มีไ้ แต่จะไ้คำที่คล้ายกัน
คือ คำว่า พนทาน เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 และ พนหัวเจ้าช ซึ่งเขียนย่อว่า ๑พช๑ เป็น
สรรพนามบุรุษที่ 3 ไ้สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น นายกรัฐมนตรี เป็นต้น

ในมหาชาติ ๑ ไ้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้พูดไ้แทนชื่อบุคคลที่
ผู้พูดนับถือ หรือผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า และน่าจะไ้ชอย่างเดียวกับคำว่า พระองค์ ในปัจจุบัน
นอกจากนี้ คำว่า พนหัว และ พนหัวเจ้าช เมื่อเทียบกับคำว่า แมงหัว น่าจะเป็นคำที่กลาย
เสียงมาจากคำว่า พอนหัว และ พอนหัวเจ้าช ซึ่งอาจจะมาจากคำเต็มว่า พอเหนือหัว
และพอเหนือหัวเจ้าช ตัวอย่างเช่น

(1) กัณฑ์ ชาลี ไซ้แทนชื่อ พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "บพิตร ออกนางทูจากพมทว แต่กรมวไปป่าไต้"
 (กumar/น.225)

"อันว่าพระนเรนสูรผ่านเฝ้า เชอญพมทว เจ้าชประสาท แต่นอย
นารถชาลี แกพราหมณเฝ้า เฝ้ายักษ์" (กumar/น.228)

(2) พระนางมัทรี ไซ้แทนชื่อ พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "อนึ่งชาฝน เห็นอัคร รยพิง กลว จึงมายัง สำนัก พมทว นี้ โสกล ไต้"
 (กumar/น.193)

พระบาท พระองค์พระบาท

ปัจจุบัน คำว่า พระบาท และ พระองค์พระบาท ไม่มีที่ไต้ แต่จะ
 ไต้คำว่า ไต้ฝ่าพระบาท หรือ ฝ่าพระบาท เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ และไต้กับพระ
 เจ้าแผ่นดิน หรือ เจ้านายชั้นสูง

ในมหาชาติ ไซ้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้ไต้แทนชื่อ
 พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ไต้ผู้ไต้เคารพนับถือ และน่าจะไต้เกี่ยวกับคำว่า พระองค์ ในปัจจุบัน
 ตัวอย่างเช่น

(1) พระนางสบรรษคี ไซ้แทนชื่อ พระอินทร์
 ตัวอย่าง "อันว่าเบ้องบน พระบาท เสวย ราชสมบัติ จงก่า จัก คุช่า จาก สถาน
ฟาก ฟ้า สุรา ไลย" (ทศพร/น.19)

"อันว่าเจ้า ชาญ เป่น จอม นารถ มี ไท้ ก่ จะ ปร สาท ปร สิทธิ พร พิ พิ ฆ ม ก ล
ปร ก าร ค ล สิ บ สิ ง แก ชา ญ เป่น นาง น อง ม ิง เม ีย ร ต น อน น จะ เส ีย
ส ว ร ร ค สิ บ ติ พล ก พระ องค์ พระ บาท นี้"

(ทศพร/น.21)

(2) ซาลิ ไชแทนชื่อ พระเจ้าสฤษดิ์

ตัวอย่าง

"บพิตร ออกนางคชุกรากบวแแลเหง่าบว... เก็บมาเป่นอาหาร
ลยงลูกหลานพระบาทน์"

(มหาราช/น.320)

อนึ่ง การใช้คำว่า พระองค์พระบาท นี้ อาจจะพิจารณาได้ว่า เป็น
การซ่อนคำเพื่อแปลความหมายของคำว่า พระบาท ซึ่งน่าจะแปลว่า พระองค์

มิ่ง

ปัจจุบัน คำว่า มิ่ง เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ใช้ใน
ระหว่างเพื่อนสนิทหรือระหว่างคนคอยการศึกษา¹ และผู้ใหญ่อาจใช้กับผู้น้อย ถือว่าเป็นคำ
ไม่สุภาพ ในภาษาดั้งอีสานอาจใช้พูดอย่างกันเองไม่ถึงว่าเป็นคำไม่สุภาพเสมอไป²

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์อย่างเดียวกับ
ปัจจุบันกล่าวคือ เป็นคำที่ผู้พูดใช้แทนชื่อบุคคลที่มีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน หรือต่ำกว่า
ตัวอย่างเช่น

(1) นางพรหมณี ใช้แทนชื่อ นางอมิตตา เวลาคำทอกัน

ตัวอย่าง

"คงจริงแม่มิ่งบยมิ่งฤาณเจ้า ฤาว่ายายย่าเจ้ามิ่งซง แ่งฤา
ฤาว่าพอมิ่งบหวงงปลุกให้เป่นคน หงงกาคนมิ่งก็ไสเสีย โสคฤา"

(ชชท/น.132)

¹ Angkab Palakornkul, op.cit., p. 86.

² พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า 317.

- (2) นางอมิตกา ไซแทนชื่อ ชูชก เวลาโกรธ
 ตัวอย่าง "คุกรัชชรา ครานมิ่งรุตนว่าถูกลยคเทอญ เรือนมิ่ง เป็นแก้ว
 กุภมปีอง เรือนมิ่ง เป็นทองกุภมปีไป อยู่เลย"
 (ชูชก/น.136)
- (3) พระเจ้าสมุชชัย ไซแทนชื่อ อ่ามาตย ชูชก ตามลำดับดังนี้
 ตัวอย่าง "คุกรอมาตยเรงลุกฉับ มิ่งไปรับสองกุมารกุมารี"
 (มหाराช/น.308)
 "คุกรชูชกาจารย์ มิ่งมาแต่สถานใด คังนี้"
 (มหाराช/น.309)
- (4) เจตบุตร ไซแทนชื่อ ชูชก
 ตัวอย่าง "ส่วนเนื้อมิ่งก็กะปลาแลสยบไม้ ให้ไหวเพยคา บูชาพระพนศบค
 มนนมิ่งมีเท่าใด หงงสันในสันนอกนนั้น อิกกบอหัวมิ่งกูจะผา
 กูจะกลาเอาชวนวนหววมิ่งออกแล" (ชูชก/น.149)

1.2.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ ได้แก่คำว่า เจ้า ชาวเจ้า สู้ คังนี้

เจ้า

ปัจจุบัน คำว่า เจ้า เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ถ้าเป็นพหูพจน์
 จะใช้คู่กับคำว่า พวก เป็น พวกเจ้า สำหรับผู้ใหญ่เรียกผู้น้อย

ในมหาชาติ ฯ นอกจากใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ แล้ว
 อาจใช้เป็นพหูพจน์ เป็นคำที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อย น่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า พวกเจ้า ใน
 สมัยปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

พระนางมัทรี ไซแทนชื่อ กัณหาชालี
 ตัวอย่าง "อันว่าวัตรแมกท่ามานี้เจ้า ก็มีต่อท้าววนนนี้แลนาลูกแก้ว"
 (นคร/น.369)

ภาษาไทยใหญ่ คำว่า สู เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ แปลว่า "เธอ" ถ้าเป็นพหูพจน์ จะใช้ว่า สูเจ้า แปลว่า เธอทั้งหลายและใช้เป็นคำสุภาพ¹

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ บางครั้งอาจใช้คู่กับ คำว่า ทั้งหลาย เป็น สูทั้งหลาย เพื่อเน้นความเป็นพหูพจน์ให้เด่นชัด เป็นคำที่ผู้พูดใช้แทนชื่อผู้มีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน หรือ ต่ำกว่า ตัวอย่างเช่น

(1) พระแพศยันทร ใช้แทนชื่อ ท้าวเจตราชทั้งหลาย ชาวเมือง ตาม
ลำดับดังนี้

ตัวอย่าง "สูอย่าป่วยไปขอโทษ การกษัตริ์โกรรชดาวย"

(วนประเวศน์/น.112)

"อุกรมหาชน พุนพั้งสูบอกถ อันว่าเขาวงกฏกัณคาร มีในสถานที
ใด คงงนณ สู เรงชนนบอกแกตุ หนึ่งรา"

(วนประเวศน์/น.101)

(2) พระเจ้าสญชัย ใช้แทนชื่อ กัณหชาติ

ตัวอย่าง "ปู่ให้สูสองราช เปนช้อยชาดแกพรหมณนี้ พ้อออก² สูอ่อนไ
ชัชชาไวฉนนใด คงงนี้" (มหาราช/น.315)

หมายเหตุ คำว่า สู นี้ในกรณีพิจารณาว่ามีจำนวนมากกว่า 1 จะนับว่า เป็นพหูพจน์ แต่ในที่นี้เป็นคำที่หมายถึงกัณหชาติและชาติเท่านั้น จึงอาจถือว่าเป็นทวิพจน์ก็ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ บรรจบ พันธุเมธา, "ลักษณะภาษาไทยใหญ่เทียบกับภาษาไทยกรุงเทพฯ ฯ", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับพิเศษ 1, 14 ธันวาคม, 2507), 156-7.

² คำว่า พ้อออก ในที่นี้จะหมายถึง "พอ" (ดูพระธรรมราชาอนุวัตร, หลักภาษาไทย พายัพ (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2500), หน้า 505).

(3) พวกพราหมณ์ ไช้แทนชื่อ นางพราหมณ์ทั้งหลาย
 ตัวอย่าง "อันว่าสุทนต์ทั้งหลาย คิงงฤาแลมาเยียบ สเพลาะสเพละ เอาะเอาะ
 แลมาลัมคุดู สูมิคุดูแม่สูมิคุดู อันมันน์บ่าเรอรักษาผู้กัด้วยยอนนน"
 (ชูชก/น. 130)

(4) ชาวเมือง ไช้แทนชื่อ ชูชก
 ตัวอย่าง "สูหมุพราหมณ์เคอรชอทานทังทั้งหลาย หากให้เจ้าคูดิมหาย จ่า-
 ภายพราภพระบุรี ทานนี้" (ชูชก/น. 142)

คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ในมหาชาติ ฯ นอกจากจะเป็นคำในหมวด
 สรรพนามแล้วยังมีคำในหมวดคำนาม ซึ่งทำหน้าที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 ได้ เช่นเดียวกัน
 ตัวอย่างเช่น

น้อง

พระอินทร์ ไช้แทนชื่อ พระนางสบรรษดี
 ตัวอย่าง "พระพรเราโคโค แลพอพึงใจเจ้าจงเสพย แห่งน้องผู้เป็น
 อติเทพเทพี" (ทศพร/น. 18)

แม่

(1) พระอินทร์ ไช้แทนชื่อ พระนางสบรรษดี
 ตัวอย่าง "อันว่าเบื่องบนนเพอนุช จงเจ้าอย่าหยุดอย่า ย่ำ แม่มาว่าวอน
 ขอพรพอใจนนน" (ทศพร/น. 18)

(2) ชูชก ไช้แทนชื่อ นางอมิตตา
 ตัวอย่าง "คุดรแม่ พินแก่นักแลจะลงล่างย่างเดินกับมิได้ ไ่ว่แก่งานบนไส้
 พึ่งทำ ธแม่ฮา"

(ชูชก/น. 137)

ลูก ลูกแก้ว

พระนางมัทรี ไซ้แทนชื่อ กัณฑ์ชาล

ตัวอย่าง

"นางก็กล่าวแกสองพระราชกุมารทองสองคองนี้
คินันแม่แผนนเห็นรายนั้ก ลูกรักแม่จงจำคำแม่ในใจโสศกเพอญ"

(กุมาร/น.194)

"อันว่าวัตรแมกทำมานี้ดาเจ้า ก็มีต่อทาววนนนี้ แลนาลูกแก้ว"

(นคร/น.369)

1.3 คำสรรพนามบุรุษที่ 3

คำสรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึง คำสรรพนามที่ไซ้แทนชื่อ คน สัตว์ และสิ่งของ
ที่พูดถึง ¹ คำสรรพนามบุรุษที่ 3 ที่ปรากฏในมหาชาติคำหลวง ทั้ง 7 กัณฑ์ มีทั้งเอกพจน์
และพหูพจน์ ดังต่อไปนี้

1.3.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ไ้แกคำว่า เจ้ากูช เจ้าชาง เจ้าตุ
ทาน ทานเจ้า ทาวช ช พณเกล้าอยู่ณหัว พระ พระเจ้า พระบาท พระองค์ทาน เพื่อน มัน
แม่ณหัว ดังนี้

เจ้ากูช

ปัจจุบัน คำว่า เจ้ากูช ไม่มีที่ไซ้ แต่ในมหาชาติ ฯ นอกจากไซ้เป็น
สรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์แล้ว ² ยังเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ด้วย เมื่อกล่าวถึง
พระพุทธรเจ้า หรือบุคคลที่ผู้พูดนับถือ ตัวอย่างเช่น

(1) ผู้แต่งไซ้เมื่อกล่าวถึงพระพุทธรเจ้า

ตัวอย่าง

"อันว่าพระสรรเพชญ์พุทธรอยู่เกล้า เจ้ากูชเสด็จจาศรัยแก่พิชัยกมิล
พัศคู้ บุรีรัตนพิศาล"

(ทศพร/น.2)

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 79.

² คูการไซ้ เจ้ากูช เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์, หน้า 131.

(2) ผู้แต่งไข่มือกกล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "เมื่ออสังขยาในมณุษย์นี้ใส่ ไคหาสิบเจ็ทโกฎิกำไรโสศกถลันเข้า
 แล้วแล เจ้าชุกก็เสด็จมาครัสเป็นพระศรีสรรเพชญ์ พุทฺธิใน
 โลกนี้" (นคร./น.388)

เจ้าชาง

ปัจจุบัน คำว่า เจ้าชาง ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำ
 สรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ เมื่อกล่าวถึงพระเจาแผ่นดินหรือผู้ใหญ่นับถือ ตัวอย่างเช่น

(1) ชุชก ไข่มือกกล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "ไครรูแค้นเจ้าชาง จึงบอกบ้างแกกู่"
 (ชูชก/น.114)

(2) ชาลี ไข่มือกกล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "อนันรุปราววเพราะ¹ พอสราง เจ้าชางชางโลมรา แมฮา"
 (กุมาร/น.231)

เจ้าตุ

ปัจจุบัน คำว่า เจ้าตุ ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำ
 สรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดนับถือ ตัวอย่างเช่น

ชาวเมือง ไข่มือกกล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "สุหนุพราหมณเคอรชอทานทงหลาย หากให้เจ้าตุฉิบหาย จ่างาย
 พรากพระบุรี ทานนี้"
 (ชูชก/น.142)

¹ คำว่า เพราะ น่าจะเป็นคำเดียวกับ เพลาะ แปลว่า วัวป่าชนิดหนึ่งมีเขาบึก ฯ

ท่าน

ปัจจุบัน คำว่า ท่าน เป็นคำสรรพนามทั้งบุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ใช้แทนชื่อบุคคลที่ผู้พูดนับถือ หรือผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 และที่ 3 เอกพจน์อย่างเดียวกับปัจจุบัน ในกรณีที่ เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ผู้พูดใช้กล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดนับถือหรือผู้มีฐานะทางสังคมสูงกว่า ตัวอย่างเช่น

(1) ผู้แต่ง ใช้กล่าวถึง พระแพศยันคร

ตัวอย่าง

"อันคัมภีร์ อนันว่าท้าวเจตราชทองหลาย ก็ถวายเครื่องบูชา
บรรณาการ อันมหาพารแก่ท่านแล"

(วนประเวศน์/น. 114)

"อันว่าพระมหาสัตว์ก็พิจารณาความฝนเห็นแห่งนางผู้เป็นคามศนี
นองท่านนมน"

(กุมาร/น. 193)

(2) ผู้แต่ง ใช้กล่าวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง

"อาคองจริงเจ้ามัทรีท่าน เคยสุขุมาลีล่ององค"

(วนประเวศน์/น. 107)

ท่านเจ้า

ปัจจุบัน คำว่า ท่านเจ้า ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ที่ผู้พูดใช้กล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดนับถือและน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า พระองค์ หรือท่าน ในปัจจุบันการใช้คำว่า เจ้า ประกอบหลังคำสรรพนามยังมีใช้ในภาษาไทยใหญ่ ซึ่งใช้เพื่อแสดงว่าเป็นบุคคลชั้นเจ้าฟ้า ดังนี้

มัน (เขาคนเคียว)   มันเจ้า (เขาคนเคียวหมายถึงเจ้าฟ้า)

เขา (เขาทั้งหลาย)   เขาเจ้า (เขาทั้งหลายใช้กับเจ้าฟ้า)

ชา (ฉัน)   ชาเจ้า (หมอมฉัน ใช้จำเพาะผู้กับเจ้าฟ้า)

สุ (เชอ) สุเจ้า (เชอทั้งหลาย ไซ้เป็นคำสุภาพ) ¹
 ดังนั้น การใช้สรรพนาม ท่านเจ้า ในมหาชาติ ฯ อาจใช้ควบเหตุผล
 เดียวกัน ตัวอย่างเช่น

(1) ชูชก ไซ้กล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "กุนาไซ้เข็น เพื่อจักใครเห็น ท่านเจ้าใจหวาน"
 (มหาพน/น.169)

(2) นางอมิตตา ไซ้กล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "อนี้คืออายพรอยพันหัก อยุ่มลักแล เขามิกลาวมึง
 ไปทันถึงท่านเจ้า แลมาควนเราราดอย คองนี้"
 (ชูชก/น.138)

ท้าวธ

ปัจจุบัน คำว่า ท้าวธ ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ไซ้เป็นคำสรรพนาม
 บุรุษที่ 2 ² และที่ 3 เอกพจน์ เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ น่าจะใช้ไต่อย่างเดียวกับ
 คำว่า พระองค์ ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

(1) ผู้แต่ง ไซ้กล่าวถึง พระเจ้าพันธุมดี
 ตัวอย่าง "ท้าวธ ก็ไผ่จะใครให้บรรณาการ แกนางพฐุ พฐุรัตน สองราชันน"
 (ทศพร/น.11)

(2) ผู้แต่ง ไซ้กล่าวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "ท้าวธ ก็ไสรจสรงพระปามี ในเกศุมคินทีธิกนน"
 (วนประเวศน์/น.120)

¹ บรรจบ พันธุเมธา, เรื่องเดิม, หน้า 156-7.

² การใช้ ท้าวธ เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์, หน้า 134.

(3) ชูชก ไขกลาวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "ครั้นกูเข้าไปใกล้พระราชธานี อันมีใจทยาคนนั้น กูก็จะขอ
 พระราชเกามารทงสององค์ แดท้าวชฎูจงจำเรออุธรกรรม
 ทุกเมื่อนน" (กุมาร/น.190)

(4) ผู้แต่ง ไขกลาวถึง พระเจ้าสมุชชัย
 ตัวอย่าง "ท้าวชฎูก็จะอยู่เชิญอุกพงาพญาธรรม เพื่อจะให้ถวัลยราชประเพณี
 สืบสันตติศรีสุริยวงษค่างโลกากร"
 (นคร./น.362)

๕

ปัจจุบัน คำว่า ๕ ไม่มีใช้ในภาษาพูดปรกติ แต่ยังมีใช้ในคำประพันธ์เป็น
 คำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์เมื่อกล่าวถึงผู้มีฐานะทางสังคมสูง เช่น พระเจ้าแผ่นดิน
 ในมหานิติ ฯ เป็นทั้งคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ¹ และบุรุษที่ 3 เอกพจน์
 เมื่อใช้เป็นบุรุษที่ 3 เอกพจน์มักจะกล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ ตัวอย่างเช่น

(1) ผู้แต่ง ไขกลาวถึง พระเจ้าแผ่นดิน
 ตัวอย่าง "อันว่าพระภูวไนยนารถ ชื่อสี่พิราชมราชา...ชฎูก็เวนราไชสุริย์
 อันบริบูรณ์แก่เจ้าสมุชชัยราชแล" (ทศพร/น.9)

(2) ผู้แต่ง ไขกลาวถึง พระแพศยันคร
 ตัวอย่าง "อันว่าพระมหาสัตว์...ชฎูก็เสด็จเข้าพระบุรี อนนชฎูประทับค่านับนิ
 ทุกสถาน คูตรการกว่าชนแล"
 (นคร/น.383)

¹ ดูการใช้คำว่า ๕ เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2, หน้า 134.

พระเจ้า

ปัจจุบัน คำว่า พระเจ้า เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 ที่ไม่เจาะจงพจน์ว่าเป็น เอกพจน์ หรือพหูพจน์ เป็นคำที่กล่าวรวม ๆ ใด มักใช้เป็นคำเรียกศาสดาของศาสนาหรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ไม่นิยมใช้เรียก พระพุทธเจ้า ว่า พระเจ้า

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ใช้กล่าวถึง พระพุทธเจ้า เท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว คือ

ผู้แต่ง ใช้กล่าวถึง พระพุทธเจ้า

ตัวอย่าง

" พระเจ้า จึงกล่าวปฏิหารยาศจรรยอนนอรรค คุยมกปฏิหารย
ในคนกัณฑ์ตามพฤตชนน" (ทศพร/น.5)

พระบาท

ปัจจุบัน คำว่า พระบาท ไม่มีที่ใช้ จะใช้คำว่า ใต้ฝ่าพระบาท เป็นคำ สรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ไม่ใช่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นทั้งคำสรรพนามบุรุษที่ 2¹ และบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ในกรณีที่ใช่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ใช้เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ เช่น พระเจ้าแผ่นดิน จึงน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า พระองค์ ตัวอย่างเช่น

(1) พระนางมัทรี ใช้กล่าวถึง พระแพศยันคร

ตัวอย่าง

"คุณกรสองเจ้า จงสองเจ้าอย่าไค่สิ้นชรวง คอยนงงเฝ้าพระบาท
อย่าไค่ลาศพระองค์พระพอเลย"

(กุมาร/น.194)

¹ การใช้คำว่า พระบาท เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2, หน้า 137.

(2) ผู้แต่ง ไขก่ลาวถึง พระเจ้าสมุชชัย

ตัวอย่าง

"อันว่าพระสมุชยราช พระบาทก็พิจารณา ที่ปรัดับมรรคาโดย ค้วย
ไกลแตรงกฏ มาจรคถึงวียง ก็ให้คยงทุกประการ แลแล้ว"

(มหาราช/น.332)

พระองค์ท่าน

คำว่า พระองค์ท่าน ในปัจจุบัน กับในมหาชาติ ฯ ไขเหมือนกัน คือ ไข
เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ เมื่อกล่าวถึงผู้มีฐานะทางสังคมสูง เช่น พระเจ้าแผ่นดิน
เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

(1) ผู้แต่ง ไขก่ลาวถึง พระแพศยันคร

ตัวอย่าง

"ธกับันเทาก่าเคาโสگانล ค้วยปรีชาพลแห่งพระองค์ท่านนน"

(กุมาร/น.247)

(2) ผู้แต่ง ไขก่ลาวถึง พระนางสบรรษคิ

ตัวอย่าง

"ส่วนพระบาทสมุไชยกั้มเจ้าชาลี ออกนางสบรรษคิกั้มเจ้า
กั้มหาชมพงาหลานรักษ นงงเหนือตักพระองค์ท่านเล"

(มหาราช/น.317)

เพื่อน

ปัจจุบัน คำว่า เพื่อน ที่ใช้ในภาษาพูดอาจใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1
และบุรุษที่ 2 เอกพจน์ เช่นพูดว่า "เพื่อนช่วยแปลหนังสือนี้ให้เพื่อนหน่อยสิ" คำว่า เพื่อน
คำแรกเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 และคำที่สองเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ นอกจากนี้
ยังอาจใช้ตามหลังคำว่า กว่า เช่น "ดีกว่าเพื่อน" เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ค้วย ในภาษา
ถิ่นมีคำที่ออกเสียงคล้ายคำว่า เพื่อน เช่น ในภาษาถิ่นเหนือมีคำว่า เพิน หมายถึง "ท่าน"

ใช้เพื่อแสดงความยกย่อง¹ ภาษาถิ่นอีสานมีคำว่า เพิ่น เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ ใช้เรียกผู้ใหญ่ในความหมายเดียวกับ ท่าน คำว่า เพิ่น เพื่อน นี้ไม่สม่ำเสมอกัน ตามท้องที่ บางแห่งพูด เพื่อน ทั้งนี้ ไทยใหญ่ ไทยเขิน ไทยลื้อ พุก เขื่อน เป็น เออ เช่น เพื่อน เป็น เพิ่น² นอกจากนี้ ภาษาสมัยสุโขทัยก็มีคำว่า เพื่อน ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เช่น เพื่อนจูงวัวไปค้า ช้มาไปขาย³

ในมหาชาติ ๗ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ และน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า เพิ่น ในภาษาถิ่นเหนือและถิ่นอีสาน เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่อยู่คู่เคารพนับถือ เท้าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว คือ

ชาติ ใช้กล่าวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "รูปสิงห์ตัวเหลือแหล่ จงชให้แก่ท้าวแม่มัทรี โสคเทอญ ก็จะมีเสโสภา
ชรรชรรูป เพราะเพื่อนเห็นรูปต่างตาแลนาท้าว"

(กุมาร/น.232)

มัน

คำว่า มัน ในปัจจุบันกับในมหาชาติ ๗ มีทั้งที่ใช้เหมือนกัน และที่ใช้ต่างกัน ทั้งนี้ ที่ใช้เหมือนกัน คือใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ และใช้ตรงกับที่พจนานุกรม ๗ อธิบายไว้ว่า "สำหรับเรียกผู้อื่นด้วยอาการเหยียดหยาม" นอกจากนี้ ยังมีใช้ในภาษาไทย คำที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 เช่นเดียวกัน แต่ไม่จำกัดว่าเป็นเอกพจน์หรือพหูพจน์ และใช้ใน

¹ ประคอง นิมมานเหมินท์, เรื่องเดิม, หน้า 91.

² พระธรรมราชานุวัตร, หลักภาษาไทยพ่ายัพ (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2500), หน้า 496.

³ ชวนพิศ อิฐรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า 61.

การกล่าวถึงผู้พูดเหยียดหยาม ตลอดจนสัตว์หรือสิ่งอื่น¹ ตัวอย่างเช่น

- (1) นางพราหมณ์ ไขกล่าวถึง อมิตตา
- ตัวอย่าง "อนนว่า อมิตตาพราหมณ์ไคยึนคคิเขาค่า ว่าพพुरुกรูพรง...
เพื่อว่าจะไครซั่มนหนึไปไกล จากพิสัยบ้านนน โสคแล"
(ชุกก/น.135)
- (2) ผู้แต่ง ไขกล่าวถึง ชายที่ประทุษร้ายพระนางมัทรีในฝัน
- ตัวอย่าง "อันว่ากระหยชายผู้หนึ่งค่า กูกว่ายาโสคแล... มัันทักคอกไม้แคง
แคงสองหูเห็นอคสูกกว่าซึนแล"
(กุมาร/น.191)
- (3) ผู้แต่ง ไขกล่าวกับ ชุกก
- ตัวอย่าง "ส่วนชุกกพราหมณ์กัจฉินคานนี้ เจ้าภควดีมัทรีก็ลีลาไปสูฟงไฟ
ไกลพระภูณีนึมียาเลอย มัันก็คลาคลาน กุมหिनคานเง็อมงอนเจ้ากั
ยันอยอนคนลง โสคแล" (กุมาร/น.195)
- "อันว่าเจ้าชัไรไส้เปรต บบงงเหตุกัลาคับนับเงินทองของแก้ว
คแลล้วยูนั๊กหนาที่จะเอาไปฝากอมิตตาเมี่ยมนน โสคแล"
(มหาราช/น.316)
- ส่วนที่ไขต่างกัน คือ ในมหาชาติ ฯ อาจจะใช้คำว่า มัน เป็นสรรพนามที่
ใช้อย่างเดียวกับคำว่า เขา ซึ่งเป็นสรรพนามที่ไขทั่วไปไม่ได้แสดงถึงการเหยียดหยามด้วย
ตัวอย่างเช่น

¹ พระยาอนุমানราชชน, เรื่องเดิม, หน้า 69.

(1) หมูพราหมณ์ ไช้กล่าวถึง อมิตตา
 ตัวอย่าง "สุมิคุแม่สุมิคคา อันมันน์บ่าเรอรักษาตัวกล้วยยอบนนั้น"
 (ชูชก/น.130)

(2) พระแพศยันตร์ ไช้กล่าวถึง บุคคลอื่น
 ตัวอย่าง "กล่อมอนนพยบพณ ดนหลอลลงเหนือเกล้า เท้าทวตณชายหนึ่ง
 ชายหนึ่ง ซึ่งมันมาแตรอนซอนเชิญใจใจ"
 (กุมาร/น.197)

คำว่า มัน ตามตัวอย่างเหล่านี้จะมีความหมายเท่ากับ เขา
แม่หว (ปัจ.แม่หว)

ปัจจุบันคำว่า แม่หว ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำสรรพนาม
 บุรุษที่ 3 เอกพจน์ เมื่อผู้พูดกล่าวถึงบุคคลที่ผู้พูดเคารพนับถือ ตัวอย่างเช่น
 ชาลี ไช้กล่าวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "ออกนางชูชุกรากบวแแลเหงาบว แม่หวก็บอยู่เลย"
 (มหाराช/319)

"หงสรอยศอหอเทศ ประดับด้วยแก้วพิเศศนานา เลอศแล พระราช
 เทพีแม่หว ส่งไปแกแม่หวผู้ลูกแล"

(นคร/น.373)

1.3.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 3 พหูพจน์ มีคำเดียว คือ คำว่า เขา ดังนี้

เขา

ปัจจุบันคำว่า เขา เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ที่ไม่จำกัดพจน์ว่าเป็นเอกพจน์
 หรือพหูพจน์ และเป็นสรรพนามที่ไช้กลาง ๆ ในการกล่าวถึงบุคคลทั่วไป ที่มีฐานะทางสังคม
 เท่าเทียมกันหรือต่ำกว่าผู้พูด

ในมหาชาติ ๓ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 พหูพจน์ เมื่อกล่าวถึงบุคคล
ทั่วไป ตัวอย่างเช่น

(1) พระแพศยันทร ไซ้กล่าวถึง มหาชน ชาวเมือง และฝูงยาจก
ตามลำดับดังนี้

ตัวอย่าง

"คุณกรมหาชน พุนพิ้งสูบอบถ อันว่าเขาวงกฏกันคามมีอยู่ในสถานที่ใด
คงงนน... เขา เห็นตุงงสีกระษัตริในทางพลัดเมืองไปปลยวณัน
เขาก็ให้พิลาป ลาลศกรวบกฤณา เขาก็บอกความทุกขทรเหลแก่ตุณัน
เคนบันเคอรเทา"

(วนประเวศน์/น. 101)

"อันว่าชาวในเจตราชฎร์ สรคั้นสรคัก ครันเขาเห็นปรตยักขเต็มคา
นางพญาเยาวโยค โฉมล้ำโลกยสาวสวรรค..."

(วนประเวศน์/น. 107)

"อันว่าฝูงชีไรทุรพล คณยาจกหงงหลาย ครันเขาไคยีนช่าวว่ากุมมา
ก็จะมาหาญโสศแล"

(นคร/น. 385)

(2) ผู้แต่ง ไซ้กล่าวถึง พวกพราหมณ

ตัวอย่าง

"อันว่าพราหมณหงงหลาย... เขาก็คำรณคำรามแก่พราหมณหงงหลาย
ความไคอายเขาก็คำแล"

(ชุกก/น. 130)

คำสรรพนามบุรุษที่ 3 ในมหาชาติคำหลวง นอกจากจะเป็นคำในหมวด
สรรพนามแล้ว ยังมีคำในหมวดอื่น เช่น หมวดคำนาม หมวดคำนำหน้าชื่อ ทำหน้าที่เป็นสรรพ
พนามได้อีกด้วย

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำนาม ซึ่งทำหน้าที่เป็นสรรพนามในมหาชาติ ฯ

เช่น
เจ้าแผ่นดิน

ชูชก ไชกลาวถึง พระแพศยันตร์

ตัวอย่าง "ใครรู้แห่งเจ้าแผ่นดิน ชื่อพระนรินทร์แพศยันตร์ อย่าให้รู้ให้หอนวาน
บอกราว"

(ชูชก/น.144)

๒๒

ผู้แต่ง ไชกลาวถึง ชูชก

ตัวอย่าง "มีคณผู้ก็ชมชื่น หันเรื่องคำเกອງใจยาว"

(มหาพน/น.189)

พระแม่

กัณหา ไชกลาวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "จงอย่าให้พระแม่มัทรีลึงโลครา"

(กุมาร/น.228)

สรโภ

ผู้แต่ง ไชกลาวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "ท้าวแม่แมวสงให้ แกสรโภนารถนางเมืองมิ่งนน"

(นคร/น.323)

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำนำหน้าชื่อ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3

ในมหาชาติคำหลวง เช่น

เจ้าพญา

ผู้แต่ง ไชกลาวถึง ชาลี

ตัวอย่าง "อันว่าเจ้าชาลิกุมาร ครั้นนทูลสารสนองพระราชบิดา เจ้าพญา ก็จะทำให้พอพระราชหฤทัย โดยอภัยาศรัยท้าวบุญนน"

(กุมาร/น.198)

ท้าวพญา ท้าวพระญา

(1) ผู้แต่ง ไซกล่าวถึง ท้าวเจตราช

ตัวอย่าง "ท้าวพญาทรงหลาย จะถวายโภชนาหาร ก็ทูลสารแด่พระมหาสัตว์ คว้าคาถาดังนี้"

(วนประเวศน์/น.110)

"อันว่านายพรานเจตบุตร อันท้าวพระญา ประคิษฐานไว้ ให้พิทักษ์รักษาเจ้าแพศยันคร มนนักจรจรลไปมาในป่า"

(ชูชก/น.147)

(2) ชูชก ไซกล่าวถึง พระเจ้าแผ่นดิน

ตัวอย่าง "อันว่าท้าวพญา แลจะเยี่ยหายาบสวภาพจะฆ่าพราหมณ์ก็มี"

(ชูชก/น.150)

ออกนาง

(1) กัณหา ไซกล่าวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "ออกนางเรามิรู้ ว่าพราหมณ์ลกลูกสองรา นี้น่าเจ้า"

(กุมาร/น.249)

(2) ชาลี ไซกล่าวถึง พระนางมัทรี

ตัวอย่าง "อันว่าเจ้าชาลิก็ทูลแด่พระบาท... ลูกไม้โคตระการ รากไม้หวาน หวงงเสพยนี้ ลูกไม้ลไม้ใหญ่ ออกนางไผ่เอามา มากแล"

การใช้คำสรรพนามในมหາชาติคำหลวง อาจสรุปให้เห็นชัดได้ดังนี้
 ตารางที่ 5. เปรียบเทียบการใช้คำสรรพนามในมหาชาติคำหลวงกับในปัจจุบัน

	เอกพจน์	ทวีพจน์	พหูพจน์
1. <u>คำสรรพนามบุรุษที่ 1</u>			
1.1 คำสรรพนามที่มีใช้ในมหาชาติ คำหลวง แต่ไม่มีใช้ในปัจจุบัน	ข้าช้อย ข้าเถา กู กูชา กูชานอย	- - เมื่อ เมื่อข้าชอย	- กู -
1.2 คำสรรพนามในมหาชาติ คำหลวงที่ใช้อย่างเดียวกับ ในปัจจุบัน	เรียม เรา	- รา	เรา
1.3 คำสรรพนามในมหาชาติ คำหลวงที่ใช้ต่างจากปัจจุบัน			
ก. คำสรรพนามที่มีฐานะคำต่ำ ลงในปัจจุบัน	กู ข้า	-	-
ข. คำสรรพนามที่ใช้ได้แคบ กว่าปัจจุบัน	เรา (มหาชาติ ๓ เป็นบุรุษที่ 1 ปัจจุบัน ใช้เป็นทั้งบุรุษที่ 1 และที่ 2)	-	-

	เอกพจน์	ทวีพจน์	พหูพจน์
2. คำสรรพนามบุรุษที่ 2			
2.1 คำสรรพนามที่มีใช้ในมหาชาติ คำหลวง แต่ไม่มีใช้ในปัจจุบัน	ไท เจ้าภู เจ้าขู ทาวธ ไทธ พูนเกล้า พนหัว พนหัวเจ้าธ พระบาท พระองค์- พระบาท	-	ชาวเจ้า สู้
2.2 คำสรรพนามในมหาชาติ คำหลวงที่ใช้กันอย่างเดียวกับ ปัจจุบัน	เจ้า มิ่ง	-	-
2.3 คำสรรพนามในมหาชาติ คำหลวงที่ใช้ต่างจากปัจจุบัน			
ก. คำสรรพนามที่มีบุรุษต่าง จากปัจจุบัน	ธ (ปัจ. ใช้เป็น สรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์)		
ข. คำสรรพนามที่ใช้ได้ กว้างกว่าปัจจุบัน	เจ้า (มหาชาติ ๑ เป็นทั้งเอกพจน์และ พหูพจน์ ปัจ. เป็น เอกพจน์)	-	เจ้า
ค. คำสรรพนามที่มีฐานะ คำสูงขึ้นในปัจจุบัน	ท่าน ธ		

	เอกพจน์	ทวีพจน์	พหูพจน์
3. คำสรรพนามบุรุษที่ 3			
3.1 คำสรรพนามที่มีใช้ในมหาชาติ คำหลวง แต่ไม่มีใช้ในปัจจุบัน	เจ้ากูช ; เจ้าช้าง เจ้าตู ทานเจ้า ทาวช พณเกล้าอญหัว พระ พระบาท แมงหัว	-	-
3.2 คำสรรพนามในมหาชาติคำ หลวงที่ใช้ช้อย่างเดียวกับปัจจุบัน	ทาน พระองค์ทาน	-	-
3.3 คำสรรพนามในมหาชาติคำ หลวงที่ใช้ต่างจากปัจจุบัน			
ก. คำสรรพนามที่มีฐานะคำสูง ขึ้นในปัจจุบัน	ธ	-	-
ข. คำสรรพนามที่มีฐานะคำต่ำ ลงในปัจจุบัน	มัน	-	-
ค. คำสรรพนามที่ใช้ได้แคบกว่า ปัจจุบัน	พระเจ้า (ปัจ. เป็น สรรพนามไม่จำกัด พจน์) เพื่อน (ปัจ. เป็น สรรพนามไม่จำกัด บุรุษ คือ เป็นทั้ง บุรุษที่ 1, 2 และ 3	-	เขา (ปัจ. เป็นสรรพ นามไม่จำกัด พจน์)

2. หมวดคำลักษณนาม

หมวดคำลักษณนามเป็นหมวดคำที่ประกอบด้วยคำพวกหนึ่ง ซึ่งกำหนดชี้ใช้ในภาษาเพื่อประกอบคำนามในการนับ การบอกจำนวนหรือบอกลักษณะของคำนามนั้น เช่น ใช้คำว่า รูป ประกอบคำว่า พระ ใช้คำว่า เล่า ประกอบคำว่า ชลฺย เป็นต้น คำลักษณนามจึงทำหน้าที่แทนคำนาม¹ ทักล่าวแล้วข้างหน้า คำลักษณนามอาจจะมีรูปเดียวกับคำนาม หรืออาจมีรูปต่างจากคำนามก็ได้ เช่น คน 2 คน นีว 2 นีว โทะ 3 ทัว สมุค 4 เลม เป็นต้น คำว่า คน นีว ตามตัวอย่าง คำแรกเป็นคำนาม คำหลังเป็นคำลักษณนาม ซึ่งมีรูปเดียวกับคำนามข้างหน้า ส่วนคำว่า ทัว เลม เป็นคำลักษณนามที่มีรูปแตกต่างจากคำนาม โทะ และ สมุค และจะเห็นว่าคำลักษณนามแต่ละคำปรากฏในตำแหน่งข้างหลังคำบอกจำนวนนับคำลักษณนามที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน นอกจากจะปรากฏในตำแหน่งข้างหลังคำบอกจำนวนนับแล้วยังอาจปรากฏในตำแหน่งอื่น ๆ ในนามวลีได้ตามแบบโครงสร้างนามวลี ต่อไปนี้ เช่น

(1)	นาม	<u>ลักษณนาม</u>	กริยากรรมย่อย	เช่น
	นาฬิกา	<u>เรือน</u>	ใหญ่	
(2)	นาม	<u>ลักษณนาม</u>	คำลำดับที่ ²	เช่น
	สมุค	<u>เลม</u>	ที่ห้า	
	หนังสือ	<u>เลม</u>	หนึ่ง	
(3)	นาม	<u>ลักษณนาม</u>	คำบอกกำหนดเสียงตรี	เช่น
	ชนม	<u>ชิน</u>	นั้น	
	นก	<u>ปุง</u>	นั้น	

¹ อนุช อาภาภิรม, วิทยาการ, 11 (พระนคร : มกราคม, 2507), 6.

² คำลำดับที่ ในที่นี้จะรวมคำว่า หนึ่ง ด้วย ตามการจัดหมวดคำของดร.วิจิตรนภาณพงศ์ (ดู Vichin Panupong, op.cit., p. 146).

- (4) นาม ลักษณะนาม คำไม่บอกกำหนด เช่น
หนังสือ เล่ม อื่น
- (5) นาม ลักษณะนาม คำเชื่อมสัมพันธ์กับประโยคลดฐานะ เช่น
หนังสือ เล่ม ที่ เพื่อนให้
- (6) นาม จำนวนนับ ลักษณะนาม เช่น
เสื้อ 2 ตัว

คำลักษณะนามที่ปรากฏหลังคำจำนวนนับตามแบบโครงสร้างนี้ ในภาษาพูดปัจจุบัน อาจจะไม่กล่าวถึงได้ในบางโอกาส เช่นในเวลาสั่งของ ¹ เช่น โอเลี้ยงสอง โอวัลตินหนึ่ง เป็นต้น โดยละคำลักษณะนาม แก้ว หรือ ถ้วย ไว้ และบางครั้งอาจใช้คำนาม ปรากฏในตำแหน่งของคำลักษณะนาม คือ ปรากฏหลังคำจำนวนนับ ซึ่งปรากฏเป็นโครงสร้าง

จำนวนนับ	นาม
สอง	เกลด
สี่	พี่น้อง

ในกรณีที่คำนามปรากฏในตำแหน่งของคำลักษณะนามเช่นนี้ อาจถือได้ว่าคำนามนั้น ทำหน้าที่เป็นคำลักษณะนามใดควยปรากฏการณ์ทางภาษาแบบนี้จะพบมากในภาษาหนังสือพิมพ์ เช่น 2 พนักงาน 2 รัฐมนตรีหญิง เป็นต้น และยังพบมากในภาษาโฆษณาสินค้า หรือชื่อหนังสือ ชื่อภาพยนตร์ เช่น ถ่านไฟฉายตรา 5 แปะ ยามมองตรา 5 เจคีย์ สังกะสีตรา 3 ดาว สี แผ่นดิน หลายชีวิต เป็นต้น

- (7) นาม คำหน้าจำนวน จำนวนนับ ลักษณะนาม เช่น
เก้าอี้ ทั้ง สอง ตัว

¹ ราตรี ชันวารชกร "ลักษณะของคำไวยากรณ์ในภาษาไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตยวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 46-7.

2.1 ตำแหน่งของคำลักษณนามในมหາชาติคำหลวง

ตำแหน่งของคำลักษณนามเท่าที่พบในมหาชาติคำหลวง ส่วนมากจะปรากฏในตำแหน่งที่มีโครงสร้างนามวลีแบบเดียวกับในสมัยปัจจุบัน แต่จะมีน้อยแบบกว่า กล่าวคือ ในปัจจุบันคำลักษณนามจะปรากฏในโครงสร้างนามวลีที่พบบ่อย ๆ ในภาษาอย่างน้อย 10 แบบ ข้างต้น ส่วนในมหาชาติคำหลวงพบเพียง 6 แบบ ดังนี้

1. คำลักษณนามที่ปรากฏหน้าคำกริยาอาการย่อย ซึ่งตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (1) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	ลักษณนาม	กริยาอาการย่อย
ตัวอย่าง	พระธรรม	อัน	เลอศ
	ผา	ผืน	ใหญ่

2. คำลักษณนามที่ปรากฏหน้าคำลำดับที่ ซึ่งได้แก่คำว่า หนึ่ง ตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (2) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	ลักษณนาม	คำลำดับที่
ตัวอย่าง	ฝน (กับมา)	เมล็ด	หนึ่ง
	พระสากยกษัตริย์	ต้น	หนึ่ง
	แม่น้ำ	อัน	หนึ่ง

3. คำลักษณนามที่ปรากฏหน้าคำบอกกำหนดเสียงตรี ซึ่งตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (3) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	ลักษณนาม	คำบอกกำหนดเสียงตรี
ตัวอย่าง	ชายครอก	ฝูง	นั้น
	ไศล	อัน	นั้น

4. คำลักษณนามที่ปรากฏหน้าคำไม่บอกกำหนด ซึ่งตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (4) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	<u>ลักษณนาม</u>	ค่าไม่บอกกำหนด
ตัวอย่าง	ธรรม	<u>อัน</u>	อื่น
	ปราสาท	<u>อัน</u>	โค

5. คำลักษณนามที่ปรากฏหลังคำจำนวนนับ ซึ่งตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (6) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	คำจำนวนนับ	<u>ลักษณนาม</u>
ตัวอย่าง	บรมศาสดา	สอง	<u>อัน</u>

โครงสร้างนามวลีที่มีคำลักษณนามปรากฏหลังคำจำนวนนับในมหาชาติคำหลวงนี้ บางครั้งอาจใช้คำนามปรากฏแทน คือ ปรากฏในตำแหน่งของคำลักษณนาม ซึ่งปรากฏเป็นโครงสร้างแบบ

	จำนวนนับ	<u>คำนาม</u>
ตัวอย่าง	สอง	<u>กุมาร</u>
	สอง	<u>โอรส</u>

ในกรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าในมหาชาติคำหลวงอาจใช้คำนามทำหน้าที่เป็นคำลักษณนามได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะการใช้ภาษาเช่นนี้ได้สืบเนื่องมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ดังที่ปรากฏการใช้คำนามทำหน้าที่เป็นคำลักษณนามในภาษาพูด ภาษาหนังสือพิมพ์ ภาษาโฆษณา สิ้นค้า ชื่อหนังสือ ชื่อภาพยนตร์ ในปัจจุบันคงกล่าวมาแล้ว¹

6. คำลักษณนามที่ปรากฏหลังคำจำนวนนับ ซึ่งตรงกับโครงสร้างนามวลีแบบที่ (7) ในปัจจุบัน คือ

	นาม	คำหน้าจำนวน	คำจำนวนนับ	<u>ลักษณนาม</u>
ตัวอย่าง	กษัตริย์	ทั้ง	สี่	<u>ตน</u>

¹ กุซอ (6) หน้า 161.

คำลักษณนามที่ปรากฏหลังคำจำนวนนับตามแบบโครงสร้างนี้ในมหาชาติคำหลวง อาจจะไม่กล่าวถึงก็ได้ คือจะปรากฏเป็นโครงสร้างแบบ

	นาม	คำหน้าจำนวน	คำจำนวนนับ
ตัวอย่าง	พระราชกุมาร	หึ่ง	สอง
	พระเนตร	ทอง	สอง

การละคำลักษณนามตามแบบโครงสร้างนี้ เป็นลักษณะการใช้ภาษาที่อาจกล่าวได้ว่ามีใช้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน¹

2.2 การใช้คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวง

คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวง เมื่อปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างนามวลี ส่วนมากจะปรากฏในตำแหน่งเดียวกับคำลักษณนามในสมัยปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาการใช้คำลักษณนามแต่ละคำที่ปรากฏในมหาชาติคำหลวง จะพบว่ามีการใช้คำแตกต่างจากปัจจุบันมาก กล่าวคือ คำลักษณนามบางคำในมหาชาติคำหลวงอาจใช้กับคำนามประเภทต่าง ๆ ใดกว้างกว่าคำลักษณนามคำเดียวกันในปัจจุบัน หรือคำลักษณนามคำหนึ่งในมหาชาติคำหลวงอาจใช้ประกอบคำนามคำหนึ่ง แต่ในปัจจุบันจะใช้คำลักษณนามคำเดียวกันนี้ประกอบคำนามอีกคำหนึ่ง คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงจึงอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะการใช้ดังนี้

2.2.1 คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงที่ใช้ได้กว้างกว่าในสมัยปัจจุบัน

2.2.2 คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงที่ใช้กับคำนามคนละคำกับสมัยปัจจุบัน

2.2.1 คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงที่ใช้ได้กว้างกว่าในสมัยปัจจุบัน

คำลักษณนามบางคำในมหาชาติคำหลวงใช้เป็นคำลักษณนามของคำนามได้มากกว่าประเภทกว่าคำลักษณนามในสมัยปัจจุบัน กล่าวคือ คำลักษณนามคำหนึ่งในสมัยปัจจุบัน

¹ ดูข้อ(7) หน้า 161-2.

อาจจะใช้เป็นคำลักษณนามของคำนามที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของ แต่คำลักษณนามคำเดียวกันนี้ใน
 มหาชาติคำหลวงอาจจะใช้เป็นคำลักษณนามของคำนาม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของและคน เป็นต้น
 คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงประเภทนี้จึงอาจนับได้ว่าใช้ไต่กว้างกว่าในสมัยปัจจุบัน และ
 เท่าที่พบในมหาชาติคำหลวง ได้แก่ คำลักษณนาม สิ่ง อัน ทั้งนี้

สิ่ง

ปัจจุบันคำว่า สิ่ง ใช้เป็นคำลักษณนามของ "สิ่งของหรือกิจการที่เป็นสามัญ
 ทั่วไป" ¹

ในมหาชาติ ฯ ใช้ไต่กว้างกว่าปัจจุบัน กล่าวคือ สามารถใช้กับคำนามทั้งที่เกี่ยวข้อง
 กับสิ่งของและสัตว์ คือ อาจใช้กับ พร นุก ทั้งนี้

พร (ปัจ.ใช้ ขอ ประการ)

ตัวอย่าง "มิไท้จะปราทปริสทธิ พรพิพิธมงคล ประการคลลสิ่ง"

(ทศพร/น.18)

อนึ่ง ในมหาชาติ ฯ บางครั้งอาจใช้คำลักษณนาม ประการ กับ พร ค้วยเช่น

ตัวอย่าง "จงแมมาสดับฟังเสร์จสรบ พรคาร์บโดยควน อนนเปนสวัสสิส่วนลลประการ"

(ทศพร/น.18)

นุก (ปัจ.ใช้ ชนิก ประเภท)

ตัวอย่าง "นกกกลสองสิ่งสงหวาน ไก่เดือนอันตรการ อเนกในพนสมท"

(มหาพน/น.183)

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 74.

อัน

ปัจจุบันคำว่า อัน ใช้เป็นคำลักษณนามสำหรับ "สิ่งของหรือกิจการที่เป็นสามัญทั่วไป"¹ และในพจนานุกรม ๖ อธิบายว่า "เป็นคำบอกลักษณะสิ่งของมีลักษณะยาวหรือสั้นเป็นชั้น เช่น ไม้"

ในมหาชาติ ๖ ใช้ได้กว้างกว่าปัจจุบันมาก กล่าวคือ สามารถใช้ได้กับคำนามที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ดังนี้

คำนามที่เป็นรูปธรรม เช่น บัณฺฑาลา ปราสาท ผลไม้ พระธรรมจักร แม่น้ำ
ไศล สมบัติ สระ

คำนามที่เป็นนามธรรม เช่น โทษ กรรม บาป พร ภัย ดังนี้

คำนามที่เป็นรูปธรรม

บัณฺฑาลา (ปัจ. ใช้ หลัง)

ตัวอย่าง "สุเรารสจากสุราลัย รัลคโคตยวักคฺลคิน โสคแล...กัณณมิทบัณฺฑาลาสองอัน"
(วนประเวศน์/น.122)

ปราสาท (ปัจ. ใช้ องค์ หลัง)

ตัวอย่าง "บพิตร ทาวณฺฎานเฒ่า เจาเสวตรกฤษฺฐร ยงงบวรปราสาทอันโค แห่งกรุงไกร
สีพีราช พระบาทเจ้าจุมพลอนนอุดมมณฑลจักรอากาศ..."
(วนประเวศน์/น.126)

ผลไม้ (ปัจ. ใช้ ชนิด อย่าง)

ตัวอย่าง "บพิตร เชอญทาวชอทยาพนประเวศน์ เหตุจะเคอระหาผลภักษ สักสิ่งสักอัน
เลอบ พอธา"

(วนประเวศน์/น.126)

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ตัวอย่าง พระธรรมจักร (ปัจ. ไซ บท)
 "อันว่าพระสมโพธิพุทธอยู่เกล้าเหงาสุนทรสวรรค์ อันมีพระธรรมจักรอันเลิศ
 ประเสริฐเทศนาแลแล้ว"

(ทศพร/น.2)

ตัวอย่าง แม่น้ำ (ปัจ. ไซ สาย)
 "บทันครยวยามครั้ง ก็จักเห็นแม่น้ำอันหนึ่งไหลมา สุ่มาชื่อเกตุมคิ"
 (วนประเวศน์/น.117)

ตัวอย่าง ไศล (= ภูเขา) (ปัจ. ไซ ลูก)
 "ธจะเห็นไศลสถานหนึ่ง อันนูนกึ่งกลางหน ชื่อวิบุลาจจรพยว อยู่ปลยวข้าง
 ทางเทอญ"
 (วนประเวศน์/น.116)

ตัวอย่าง สมบัติ (ปัจ. ไซ อย่าง อื่น)
 "คุณรทาวเจตราชกรงกษัตริ ใจบุญมีใครเสวยสมบัติสักอัน"
 (วนประเวศน์/น.113)

ตัวอย่าง สระ (ปัจ. ไซ แห่ง สระ เป็นลักษณนามซ้ำชื่อ)
 "ธก็เสด็จคด ค่ำบลมัจลินทรสระนั้นน ก็ถึงมัจลินทรอันหนึ่ง"
 (วนประเวศน์/น.121)

ค่านามนามธรรม

ตัวอย่าง โทษ (ปัจ. ไซ อย่าง สถาน)
 "จงรฐาทาวธหาโทษมีได้สักอัน"
 (วนประเวศน์/น.111)

ธรรม (ปัจ. ใ้ ประการ ขอ)

ตัวอย่าง "คงจริงพราหมณ์นี้มา เพื่อจะหวังแสงหาลาก ใ้จะมากว่ยสวภาพแสง
ธรรม อื่นอื่นเลย"

(ชชก/น.147)

พร (ปัจ. ใ้ ประการ ขอ)

ตัวอย่าง "คุณเจ้าสบรรษั เทพีเทพอัษร ใ้จะใ้พรสืบอื่น แ่สาวสวรค์อรรคราช"

(ทศพร/น.17)

ภัย (ปัจ. ใ้ ชนิด อย่าง ประการ)

ตัวอย่าง "อันว่าเทพคาก็รักษาสองราชใ้หนฤพยาธินฤไทยทุกอน โสคแล)

(มหาราช/น.303)

การใ้คำลักษณะนาม อื่น ไ้กว้างกว่าปัจจุบันมีข้อน่าสังเกต คือ นอกจากใ้
มหาชาติคำหลวงแลว ในสมัยสุโขทัย¹ สมัยอยุธยา² และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น³

¹ ชวนพิศ อัฐรัตน์, "เรื่องเดิม, หน้า 28-47.

² ปรีชา ช่างขวัญเย็น, "การใ้ภาษาร้อยแก้วใ้ภาษาไทยสมัยอยุธยา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 146-9.

³ วลัยยา วิมุกตะลพ, "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และคำคั้บของคำใ้ภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 116.

คำลักษณนาม อัน ก็สามารถใช้ไต่กว้างกว่าในสมัยปัจจุบันเช่นกัน ดังที่เสฐียรโกเศศ กล่าวไว้ว่า "แต่ถ้าพูดถึงภาษาไทยเดิม คำว่า อัน ใช้ไต่ตลอดไปทุกอย่าง" ¹

2.2.2 คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงที่ใช้กับคำนามคนละคำกับสมัยปัจจุบัน

คำลักษณนามในมหาชาติคำหลวงใช้เป็นคำลักษณนามของคำนามคำหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง แต่ในปัจจุบันจะใช้กับคำนามอีกคำหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นคนละคำกัน คำลักษณนามประเภทนี้เท่าที่พบได้แก่ ควง ตน ทวน แหง ใบ ฝ้าย ภาค เมล็ด ดังนี้

ควง

ปัจจุบัน คำว่า ควง ใช้เป็นคำลักษณนามสำหรับ "ของที่มีรอยกลม ๆ เช่น รอยคาง ทรายคาง ๆ ของที่มีแรง เช่น ตะวัน เคียน คาว ไฟ และจิต วิญญาณ ฯลฯ" ²

ในมหาชาติ ฯ จะใช้คำว่า ควง เป็นคำลักษณนามของ คอกบัวหลวง

(ปัจ. ใช้ คอก)

ตัวอย่าง

"อันว่ากรไทยชายผู้หนึ่งคำคมก็ ลกก็ถือคอกบัวหลวง หงสองควง มาในที่นั้นน"

(มหาราช/น.305)

ตน

ปัจจุบัน คำว่า ตน ใช้เป็นคำลักษณนามสำหรับเรียก "ยักษ์ ภูตผีปีศาจ นกสิทธิ์ เช่น ฤาษี วิทยากร" ³

¹ เสฐียรโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน] สารคดีและประเพณี เกี่ยวกับเมือง สุวรรณภูมิ และ เมืองสาเกต (พระนคร : แพร่พิทยา, 2503), หน้า 29.

² พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 75.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

ในมหาชาติ ฯ จะใช้กับบุคคลตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดถึงบุคคล
ทั่วไป คืออาจใช้เป็นคำลักษณะนามของ ภรรยา ท้าว เทพบุตร บุคคล พระนางมัทรี
พระแพศยันตร์ พระราชมารดา ราชธิดา สากยภษตรี อมาตย์ ดังนี้

ภรรยา (ปัจ. ใช้ พระองค์)
ตัวอย่าง "อันว่าภรรยาทั้งสี่ สน เสกข์จวันเคียวกลมาตุลยนคร พระภุชงค์
นฤทุกขแล"
(วนประเวศน์/น.104)

ท้าว (หมายถึงพระเจ้าแผ่นดิน) (ปัจ. ใช้ พระองค์ ก็มี เช่น)
ตัวอย่าง "อันว่าภรรยาทั้งสี่ สน พระองค์ เสกข์จวันเคียวกลมาตุลยนคร
(วนประเวศน์/น.104)

เทพบุตร (หมายถึงพระแพศยันตร์) (ปัจ. ใช้ พระองค์ องค์)
ตัวอย่าง "บพิตร ท้าว สน ไคใจก็ ชาวสี่พีสีรวมสู กุจสาครทวิควางทาง
นำหลงไหลถึงทุกแห่งนมน"
(มหाराช/น.310)

บุคคล (ปัจ. ใช้ องค์)
ตัวอย่าง "ในตรมคินน อันว่าเทพบุตร สน หนึ่ง จึงนฤมิตรบิศเพสมาจุพระ-
มหากษัตริย์นมน"
(มหाराช/น.304)

สำหรับคำนาม เทพธิดา ในมหาชาติ ฯ จะใช้คำว่า องค์ เป็น
ลักษณะนาม เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าเทพธิดา องค์ หนึ่งผู้พิเศษ ก็มาค้วยเพศอนนเป็นเจ้าภควดี
มัทรี โสคแล"
(มหाराช/น.304)

การที่ในมหาชาติคำหลวงอาจใช้คำลักษณะนาม ตน กับ เทพบุตร หรือใช้คำว่า องค์ เป็นคำลักษณะนามของ เทพธิดา ซึ่งทั้ง เทพบุตร และ เทพธิดา ต่างก็มีฐานะเท่าเทียมกันนั้น แสดงว่าภาษาในสมัยนั้นคำว่า ตน กับ องค์ อาจมีฐานะคำเท่ากันเกี่ยวกับการใช้คำลักษณะนาม ตน และ องค์ นี้ เสรีบริโกเศศได้ให้คำอธิบายไว้ว่า

คำว่า องค์ เป็นคำสันสกฤตและบาลี ไทยใช้เป็นคำช่วยในการนับสำหรับผู้ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพยิ่ง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ เทวดา พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดจนพระสงฆ์แลสิ่งต่าง ๆ ลางอย่างซึ่งเป็นของพระเจ้าแผ่นดินก็ใช้ว่า องค์ เมื่อภาษาไทยยังไม่ได้ยืมคำว่า องค์ จากภาษาบาลีมาใช้เป็นคำไทย เดิมเห็นจะใช้ว่า ตน ดังที่ใช้กันอยู่ในหนังสือรุ่นเกาของภาษาไทยถิ่น มีทางภาคพายัพเป็นต้น เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า ตนหนึ่ง หรือ สองตน ในไตรภูมิเองก็ใช้ ตน สำหรับเทวดา มีอยู่หลายแห่ง เช่น เทพยดา 4 ตน เป็นต้น แต่ที่ใช้ว่า องค์ ก็มี เห็นจะอยู่ในระยะที่ใช้คำว่า ตน และ องค์ ะหว่างหัวตอกก็เป็นได้¹

จากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การที่ใช้ทั้งคำว่า ตน และ องค์ เป็นคำลักษณะนามในมหาชาติคำหลวงคงจะเป็นช่วงเวลาของภาษาที่ใช้ระหว่างหัวตอก

บุคคล (ปัจ, ใช้ คน ผู้)
ตัวอย่าง "อันว่าบุคคลคนใด นนนโสด และจะให้เขานำโภชนาหารแห่งสองกุมารเจ้าพอ"

(กุมาร/น.234)

¹ เสรีบริโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), เรื่องเดิม, หน้า 29-30.

ตัวอย่าง พระนางมัทรี (ปัจ. ไซ้ พระองค์)
 "ถึคนนนางก็กระกอง หงสองกระษัทรแก่แมนัน เจ้าก็ไปสู่คฤหาลย
 แหงตนเลาแล"
 (วนประเวศน์/น.128)

ตัวอย่าง พระแพศยันทร (ปัจ. ไซ้ พระองค์ องค์)
 "พระแพศยันทรตนใด ฝูงเข็ญใจใจถึง ยาจกหิงสู่อัการ"
 (ชูชก/น.144)
 "อันว่าพระแพศยันทรตนนันน ฐหากฝนฝงธรรม ทวแล"
 (มหาราช/น.310)

ตัวอย่าง พระราชมารดา (ปัจ. ไซ้ พระองค์)
 "พระราชมารดาตนใด คนโคจรผู้้นผู้ไกลอนนไขญาติแลจะไต่หัว
 ส่วาควอนขอ"
 (กุมาร/น.234)

ตัวอย่าง ราชธิดา (ปัจ. ไซ้ พระองค์)
 "อันว่าชื่อหงมวลงงควรรโคตรผู้้นันน แหงเบ้องบนนราชธิดาทงเง็ค
ตน มีนเมือพระทศพลบพิตร เสกัจอุบัตี"
 (ทศพร/น.15)

ตัวอย่าง สากยเกษัตริย์ (ปัจ. ไซ้ พระองค์)
 "อันว่าสากยเกษัตริย์ทงหลาย แลจะอจมีใจหมาย เพื่อบมิหวังไหว
 สมเค็จไต่ทรงญาณ ก็บเห็นอหังการตนหนึ่งเลย"
 (ทศพร/น.7)

อมาตย์ (ปัจ. ไซ คน)

ตัวอย่าง

"อันว่าอมาตย์ทองหกหมื่นตน อนนเกอครววมกษมควยพระโพธิสัตว์"

(นคร/น.363)

จากตัวอย่างเหล่านี้ จะได้เห็นว่าการที่ในมหาชาติคำหลวง ไซคำลักษณนาม ตน กับบุคคลตั้งแทกษัตริย์ เทวดา ตลอดจน บุคคลธรรมดาทั่วไป แต่ปัจจุบันจะไซกับ ยักษ์ ภูตผีปีศาจ นกสิทธิ์ แสดงให้เห็นว่า คำว่า ตน ที่ไซในปัจจุบันมีฐานะคำต่ำลงกว่าเดิม

ท้าว (ปัจ. ท้าว)

ปัจจุบัน คำว่า ท้าว เป็นคำลักษณนามไซสำหรับ "สัตว์ทิรัจฉาน สิ่งของ บางอย่าง เช่น เครื่องเรือน โต๊ะ เก้าอี้ ม้านั่ง ตะปู ปากกา ตุ๊กตา ฯลฯ" ¹

ในมหาชาติ ไซเป็นคำลักษณนามของยักษ์ เช่น

ยักษ์ (ปัจ. ไซ คน)

ตัวอย่าง

"บพิตร มนมนัไซรณรลักษณ รอยรูปยักษ์ท้าวนั้นนน โสคไส"

(กุมาร/น.246)

แหง

ปัจจุบัน คำว่า แหง เป็นคำลักษณนามของ "ของที่บิ่นา มีรูปยาว ๆ เช่น เหล็ก ตะกั่ว ดินสอ ฯลฯ" ²

ในมหาชาติ ไซต่างจากปัจจุบัน คือ ไซเป็นคำลักษณนามของบรรพต, (ภูเขาย) เขา คั้งนี้

¹ พระยาอภิศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 73.

² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

บรพต (ภูเข) เขา (ปัจ. ไซ ลุก)
 ตัวอย่าง "อันคัมภีร์นภีลบรพตเอกปรากฏกันคาลไพโร นามไทยอริกชื่อนาลักไสล
 เณ...แห่งเคียวตราตริงแมน"
 (วนประเวศน์/น.117)

"เขาชยวงามห่งแห่งห่งนั้น"
 (มหาพน/น.170)

ใบ

ปัจจุบันคำว่า ใบ เป็นลักษณนามใช้ตรงตามคำอธิบายในพจนานุกรม ๆ ว่า
 "เป็นคำสำหรับใช้เรียกภาชนะ เครื่องใช้ หรือ ผลไม่ว่า ใบหนึ่ง สองใบ สำหรับเรียกของ
 ที่แบนเป็นแผ่น เช่น ใบหนังสือ ใบจักร ใบพัด ใบหู"

ในมหาชาติ ๆ ใช้เป็นคำลักษณนามของคำว่า ทวาร (ประตู) (ปัจ. ไซ
บาน) เช่น

ตัวอย่าง "เสียงสรหลักแก้วกาญจน์ เนอใบทวารกึ่งกลาง กุจุกุรียงคหาลิ่งนั้น"
 (ทศพร/น.21)

"ธก็เบิกใบทวารบรรณสาล เขาไปบอยลอย"
 (วนประเวศน์/น.124)

ฝ่าย

ปัจจุบัน คำว่า ฝ่าย เป็นลักษณนามที่ใช้สำหรับสิ่งที่แบ่งเป็นพวก มีความ
 หมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ข้าง พวก ส่วน" เช่น ทหาร 2 ฝ่ายปะทะกัน เป็นต้น

ในมหาชาติ ๆ ใช้ต่างจากปัจจุบัน คือ ใช้เป็นคำลักษณนามของคำว่า
พระเนตร (นัยน์ตา) (ปัจ. ไซ ข้าง) เช่น

ตัวอย่าง "มันักควักเอาพระเนตรห่งสองฝ่าย บมิชามโสคลอย"
 (กุมาร/น.191)

ภาค

ปัจจุบัน คำว่า ภาค เป็นคำลักษณนามที่ใช้สำหรับสิ่งที่แบ่งเป็นภาค เช่น แผ่นดิน ภาคเรียน¹ มีความหมายตามพจนานุกรม ๑ ว่า "ส่วน ข้าง ฝ่าย คราว"

ในมหาชาติ ๑ ใช้เป็นคำลักษณนามของสิ่งที่ไม่ได้แบ่งออกเป็นภาค แต่ใช้กับสิ่งที่ถูกแยกออกจากส่วนเดิม คือ อุรหิวอก เครื่องตรการ (สิ่งของต่าง ๆ) ผี ดังนี้

อุรหิวอก (ปัจ. ใช้ ส่วน)

ตัวอย่าง

"แล้วมันก็ผ่าอุรหิวอกออกสองภาค" (กุมาร/น.192)

เครื่องตรการ (= เครื่องต่าง) (ปัจ. ใช้ ชนิด พวก สิ่ง อย่าง

ประเภท)

ตัวอย่าง

"...อนนกอปลัวยมางหมัษยาหาร เครื่องตรการหลายภาค เข้าน้ำ
มากมีรส" (นคร/น.383)

ผี (ปัจ. ใช้ ชนิด พวก ประเภท)

ตัวอย่าง

"ที่ผีมารผีมาห ทงนี้ผีเี่ยว มีทองเลวหลายภาค"

(มหาราช/น.329)

เมล็ด

ปัจจุบัน คำว่า เมล็ด เป็นคำลักษณนามของส่วนภายในของผลไม้ที่เพาะเป็นต้นขึ้นได้ หรือใช้เป็นลักษณนามของส่วนภายในของพืช

ในมหาชาติ ๑ ใช้เป็นคำลักษณนามของ ฝน (ปัจ. ใช้ เม็ด) เช่น
ตัวอย่าง "ฝนก็เมล็ดหนึ่ง ทองตนฝนจงใครนน"

(ทศพร/น.8)

¹ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, "ชนิดของคำ", คำบรรยายภาษาไทยขั้นต้น (พระนคร: ชุมชนภาษาไทยของคุรุสภา, 2513), หน้า 245.

การใช้คำลักษณนามในมหາชาติคำหลวงอาจสรุปให้เห็นชัดได้ดังนี้

ตารางที่ 6. เปรียบเทียบการใช้คำลักษณนามในมหชาติคำหลวงกับในปัจจุบัน

ประเภทของคำลักษณนาม	รูปคำ ลักษณนาม	ลักษณะการใช้คำลักษณนาม	
		มหชาติคำหลวง ใช้กับ	ปัจจุบัน ใช้กับ
1. คำลักษณนามในมหชาติ- คำหลวงที่ใช้ได้กว้างกว่าปัจจุบัน	สิ่ง	สิ่งของ และสัตว์ ไคแก่ พร นก	สิ่งของหรือกิจการที่เป็นสามัญทั่วไป
	อัน	ของที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม ไคแก่ บัดศาลา ปราสาท ผด พระ- ธรรมจักร แม่น้ำ ไสล สมบัติ สระ โทะ ธรรม พร ภัย	สิ่งของหรือกิจการที่เป็นสามัญทั่วไป
2. คำลักษณนามในมหชาติ- คำหลวงที่ใช้กับคำนามคนละคำ กับปัจจุบัน	ดวง	คอกบัวหลวง	ของที่มีรอยกลม ๆ เช่น รอยค่าง ตราต่าง ๆ ของที่มีแสง เช่น ตะวัน เดือน ดาว ไฟ และจิต วิญญาณ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ประเภทของคำลักษณนาม	รูปคำ ลักษณนาม	ลักษณะการใช้คำลักษณนาม	
		มหาชาติคำหลวง ใช้กับ	ปัจจุบัน ใช้กับ
	ตน	บุคคล ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดถึงบุคคล ทั่วไป ไคแก่ กษัตริย์ ท้าว เทพบุตร บุคคล พระนางมัทรี พระแพศย์นักร พระราชมารดา ราชธิดา สากยกษัตริย์ อมาตย	ยักษ์ ภูตผีปีศาจ นักสิทธิ์ เช่น ฤาษี วิทยากร
	ตัว	ยักษ์	สัตว์ทวิจรรณ สิ่งของบางอย่าง เช่น เครื่องเรือน โต๊ะ เก้าอี้ ม้านั่ง ตะปู ปากกา ตุ๊กตา ฯลฯ
	แห่ง	ภูเข	ของที่บนนามรูปยาว ๆ เช่น เหล็ก ตะกั่ว ดินสอ ฯลฯ
	ใบ	ทวาร (ประตู)	ภาชนะ เครื่องใช้ หรือผลไม้ และเรียกของที่แบน- เป็นแผ่น เช่น ใบหนังสือ ใบจักร ใบพัด ใบหู
	ฝ่าย	พระเนตร (นัยน์ตา)	สิ่งที่ถูกแบ่งเป็นพวก หมายถึง ช่าง พวก ส่วน
	ภาค	อวัยวะ สิ่งของ และภคณี ไคแก่ อูรห้วง เครื่องตรกร (เครื่องต่าง ๆ) ยี่	สิ่งที่แบ่งเป็นภาค เช่น แผ่นดิน ภาคเรียน
	เมล็ด	ฝน	ส่วนภายในของผลไม้ที่เพาะเป็นต้นขึ้นได้ และใช้กับ ส่วนภายในของพืช เช่น ถั่ว 10 เมล็ด เป็นต้น

3. หมวดคำบุพบท

หมวดคำบุพบท เป็นหมวดคำหมวดหนึ่งที่ประกอบด้วยคำซึ่งจะปรากฏอยู่ระหว่างคำกริยากับคำนาม¹ หรือคำสรรพนามเพื่อบอกตำแหน่งของคำนาม สรรพนาม หรือ คำกริยามีหน้าที่เป็นอะไร² ในการกำหนดว่าจะใช้คำบุพบทคำใดกับคำนาม คำสรรพนาม หรือ คำกริยาคำใดนั้น อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามระยะเวลาของการใช้ภาษาแต่ละสมัย กล่าวคือ ในสมัยหนึ่งอาจกำหนดให้ใช้คำบุพบทคำหนึ่งกับคำกริยาคำหนึ่ง แต่อีกสมัยหนึ่งอาจเปลี่ยนมาใช้คำบุพบทอีกคำหนึ่งหรือไม่ใช้เลยก็ได้ การศึกษาเรื่องการใช้คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงซึ่งเป็นภาษารุ่นเก่า จึงทำให้รู้ว่ามีคำใดบ้าง และมีวิธีใช้เหมือนหรือต่างจากปัจจุบันอย่างไร

การใช้คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงทั้ง 7 กัณฑ์ มีทั้งที่ใช้เหมือนและต่างจากปัจจุบัน ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะคำบุพบทที่ใช้ต่างจากปัจจุบันเท่านั้น ส่วนที่ใช้เหมือนกันผู้วิจัยจะไม่ยกมากล่าว เพราะถือว่าเป็นการใช้ภาษาที่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Vichin Panupong, Op.cit., p. 146.

² พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 97.

เนื่องจากมหาสาราคำหลวงมีวิธีแต่งโดยเอาภาษาบาลีทั้งบาทหนึ่ง แล้วแปลเป็นภาษาไทยวรรคหนึ่งสลับกันไป¹ จึงปรากฏว่าการใช้คำบุพบทในมหาสาราคำหลวงบางแห่งใช้ตรงตามวิภัตินามของภาษาบาลี² ดังที่พระยาอุปกิตศิลปสารอธิบายไว้ว่า "คำบุพบทในภาษาไทยนั้น ชั้นเดิมก็ตั้งขึ้นแทนวิภัตินามในบาลี ซึ่งค่านามของเขาต้องมีวิภัติคติอยู่ท้ายด้วยทุกคำ เราจึงตั้งคำบุพบทเหล่านี้แทนวิภัติของบาลีเพื่อให้แปลได้ตรงกัน"³

ในการศึกษาการใช้คำบุพบทในมหาสาราคำหลวง ผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 3.1 คำบุพบทในมหาสาราคำหลวงใช้ตามวิภัตินามบาลี
- 3.2 คำบุพบทในมหาสาราคำหลวงใช้ต่างจากสมัยปัจจุบัน

3.1 คำบุพบทในมหาสาราคำหลวงที่ใช้ตามวิภัตินามบาลี

คำบุพบทที่ใช้ตามวิภัติบาลีนี้ เรียกว่า "อายตนิบาต" เช่น คำว่า "ซึ่ง ค้วย แก่ จาก ของ ใน"⁴ เป็นต้น เป็นบุพบทประจำแต่ละวิภัติ ซึ่งมีค้วยกันทั้งหมด 7 วิภัติ และ อาสปน ดังนี้

วิภัติที่	เอกพจน์	พหูพจน์
1. ปฐมวิภัติ	อันว่า...	อันว่า... หังหลาย
2. ทุตติยวิภัติ	ซึ่ง สู่ ยัง ลิ่น	ซึ่ง สู่ ยัง ลิ่น... หังหลาย

¹ "ตำนานหนังสือมหาชาติ", มหาสาราคำหลวง (พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2460), หน้า (3).

² การแปลแบบใช้คำบุพบทตรงตามวิภัตินามบาลี เรียกว่า แปลโดยพยัญชนะ.

³ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 97.

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "วิภัติ", บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ 2 (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2508), หน้า 35.

วิภัติวิธี	เอกพจน์	พหูพจน์
3. คติยวิภัติ	ควย โคย อัน ตาม เพราะ มี	ควย โคย อัน ตาม เพราะ มี ... หังหลาย
4. จตุตถวิภัติ	แก เพื่อ ต่อ	แก เพื่อ ต่อ... หังหลาย
5. ปัญจวิภัติ	แต่ จาก กวา เหตุ	แต่ จาก กวา เหตุ... หังหลาย
6. ฉัฏฐวิภัติ	แห่ง ของ เมื่อ	แห่ง ของ เมื่อ... หังหลาย
7. สัตตวิภัติ	ใน ไกล ที่ ครัน เมื่อ ในเพราะ	ใน ไกล ที่ ครัน เมื่อ ในเพราะ... หังหลาย
8. อาลปน	ณะ คุณอน ชาแต่	ณะ คุณอน ชาแต่... หังหลาย

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำบุพบทตามวิภัติบาลีในมหาชาติคำหลวง ทั้ง 7 กัมม์

ไคแก

3.1.1 ปฐมวิภัติ ไคแก อันว่า...

ตัวอย่าง

"อันว่านางผู้พิทักษ์คนแก่นจันทน์ โดยปรกฤษณนลอยคแล"

(ทศพร/น.11)

"อันว่าก้อย่างเบ็ชเชอศลีเนหา แก่สองพงาเอารสนี้ โสคเลอย"

(กุมาร/น.247)

3.1.2 ทุติยวิภัติ เहांที่พบ ไคแกบุพบท ซึ่ง สู่ ยัง ลีน เชน

ตัวอย่าง

"ฝนกับมาเมล็ดหนึ่ง ท้องต่นซึ่งผู้บงใจรนน"

(ทศพร/น.8)

"อันว่าท้าวผู้หนอสรพรเพชญ เส็จสุพนพิศาล ทิมพานตปรเทศนมน"
(วนประเวศน์/น.122)

"ป่าไคคาลไคชาวท้าวคลาวคลงกรรม ยงพรพราหมณ มรรจงกว่า
เขายงป่าอาทวา ทมาเจตบุตรไชนอย นันด้วยรอยติดตามพราหมณ"
(ชูชก/น.143)

"ชกฟ้านักในศาลา สันราศรีหนึ่งแล"
(วนประเวศน์/น.115)

3.1.3 ตติยวิภक्ति เท่าที่พบ ได้แก่ บุพบท ด้วย โดย เช่น

ตัวอย่าง

"แมช้อยู่ชั่วปีฤาเดือนในป่านนนักไค ด้วยเดชทานไคผานเฝ้าเจ้าใจหวาน"
(มหาพน/น.188)

"บุษบาบานโดยคอก ทุกชนนชอกไซขจร"
(มหาราช/น.335)

3.1.4 จตุตถวิภक्ति เท่าที่พบ ได้แก่ คำบุพบท แก่ เพื่อ เช่น

ตัวอย่าง

"อันว่าภูไทราชกุมารทงสอง ปองเปันทานแก่พราหมณผู้เห็นใจ เพื่อ
ประโยชน์แก่สรพรเพชคาญาณ อนนจะเอาสัตว์สงสารพนจากทุกชนน"
(กุมาร/น.222)

"ครนนปรคิสถานเจตบุตรลุชกเป็นนายพราน ในตำบลปทุมมรรคา
เพื่อจะให้รักษาป่านนแลแล้ว"
(วนประเวศน์/น.120)

3.1.5 ปัญจวิภक्ति เท่าที่พบ ได้แก่ บุพบท แต่ จาก กว่า เช่น

ตัวอย่าง

"ดูรภารทวาช มิงมาแต่ราชภูคาวแคนไค คองนี้ เหตุไคแลชี่เฝ้า
เอาสองเจ้าจรจรมาในที่นี้ ก็มาลู่ถึงราชภูวาสี บุรีเราในวนนนั้นชี่"
(มหาราช/น.309)

"ธกัเสด็จลงจากอากาศจรงกรมนน" (ทศพร/น.7)

(ทศพร/น.7)

"ครันธมีพระพุทธรูฏีกาแล้วเสร็จ สมเด็จพระพิตรก็มีพุทธรูฏีกากว่านนเลย" (ทศพร/น.9)

(ทศพร/น.9)

3.1.6 ฉฐวิวัฏคิ เทาที่พบ ไคแก บุปพท แห่ง เช่น

ตัวอย่าง

"แมชกอกการณคินกคิ พิงบรทเทาทกขแห่งพอ"

(นคร/น.362)

3.1.7 สัทมวิวัฏคิ เทาที่พบ ไคแก คำบุพพท ใน ไกล เช่น

ตัวอย่าง

"จงไปสรรคสมบท ในทองวงกฏกันดาร"

(วนประเวศน/น.122)

"คองถาคองไมพิษฏารเหลื่อเหลื่อ หนุมแกไกลมรคา"

(ชชก/น.146)

3.1.8 อาลปนะ หมายถึง บุปพทที่หน้าหน้าคำรองเรียก ทักทาย เช่น นะ

คูกอน ชาแต เป็นตน นำหนานาม คำอาลปน เทาที่พบ ไคแก

ตัวอย่าง

"คูกรเจ้าสับรมษคิมหิ สวรรคังามรอบ"

(ทศพร/น.17)

"ชาแต พระราชบิดา เมื่อจะบูชาพระพุทธร ควยบุษปสุพรรณแลแกนจันท จำแนกน"

(ทศพร/น.11)

"ชาแตแมณหว จงทาวชฎเป็นฉวณเา รักษาเจากูโยชรรม"

(นคร/น.366)

"บพิตร อันวาบมิรอนบมิโรคยงนถโสกนถคลย ถานทาว"

(กุมาร/น.199)

"บทพิพรรณเกล้า ข้าเห็นพรหมณเกล้าแตกมาถึงชาวกาลิงคราษฎรดา"

(กุมาร/น.198)

3.2 คำบุพทในมหาชาติคำหลวงที่ใช้ต่างจากสมัยปัจจุบัน

คำบุพทบางคำในมหาชาติคำหลวง ใช้กับคำกริยาคำหนึ่ง แต่ในปัจจุบัน จะใช้คำบุพทอีกคำหนึ่งกับคำกริยาคำเดียวกัน หรืออาจจะไม่ต้องใช้คำบุพทกับกริยาคำนั้น เป็นต้น คำบุพทประเภทนี้จึงอาจแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

3.2.1 คำบุพทในมหาชาติคำหลวงที่ใช้ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบัน
ไม่ต้องมีคำบุพทตามหลังคำกริยาเหล่านี้

การใช้ในมหาชาติคำหลวงต้องใช้คำบุพทกับคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบันไม่ต้องใช้คำบุพทคำนั้น ก็สามารถสื่อความหมายอย่างเดียวกันได้ อาจเป็นเพราะในมหาชาติคำหลวงต้องการเน้นหรือย้ำคำนามที่ตามหลังคำบุพทนั้น ๆ หรืออาจเป็นเพราะคำกริยาในมหาชาติคำหลวงใช้เป็นคำกริยาคนละประเภทกับคำกริยาคำเดียวกับในปัจจุบัน จึงต้องมีคำบุพทตามหลัง คำบุพทชนิดนี้เท่าที่พบ ได้แก่

คำบุพท แก่ แก่

คำบุพท แก่ แก่ ในมหาชาติ ฯ ที่ใช้ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบันไม่ต้องใช้ตามหลังคำกริยาเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น

กลัวแก่ (ปัจ. ใช้ กลัว)

ตัวอย่าง

"ข้าแต่พระบาทช่อวาสีทวชาติหงหลายยอมกลัวแก่ความตาย"

(กุมาร/น.224)

โกรธแก่กัน (ปัจ. ใช้ โกรธกัน)

ตัวอย่าง

"เพราะถูกยวคาลโทษ ก็จะทำให้ชาวเจ้าโกรธแก่กัน"

(วนประเวศน์/น.113)

ตัวอย่าง บุตรการแตกตา (ปัจ. ไซ้ บุตรการแตกตา)
 "ครู่งเร้าชวัล โอไปบุตรการแตกตาเรา กว่าขึ้นแล"
 (มหाराช/น.307)

ตัวอย่าง ทรูแตกตา (ปัจ. ไซ้ ทรูแตกตา)
 "ในเมื่อนางหนุ่มหน้า ไค้สืบทกเข้าชเนนบ โฉมงามสรัพพาลพฐ ทรู
แตกตานน"
 (ทศพร/น.14)

ตัวอย่าง ทนแก่ (ปัจ. ไซ้ ทน)
 "เมื่อนนสงกุมารกุมารทนแก่พรหมคิมมิไค้"
 (กุมาร/น.224)

ตัวอย่าง นมัสการแก่ นมัสการแก่ (ปัจ. ไซ้ นมัสการ)
 "อันว่าชาวเจ้าบุญงพาล จงนมัสการแก่พระศรีธารดกอนเทอญ"
 (ทศพร/น.24)

"แมคองฤกคี่ อันว่าพระนุ้नารด ยงงพระฐาติทุกองค์ จงจะให้
นมัสการ แก่พระผู้กัลชาญพิเศษ เทอญ"
 (ทศพร/น.5)

ตัวอย่าง บอกแก่ (ปัจ. ไซ้ บอก)
 "สู่เรงชนบอกแก่ หนึ่งรา"
 (วนประเวศน/น.110)

ตัวอย่าง อาศรัยแก่ (ปัจ. ไซ้ อาศรัย)
 "แล้วท้าวธกีสักจขึ้นเหนื่อมกคคชราช อนนทวชชาวทรกาชกุจสังช
 พลิกมณี อนนอาศรัยแก่พระองค์"
 (นคร/น.367)

คำบุพบท โดย

คำบุพบท โดย ในมหาชาติไฉทกมหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบันไม่ต้องใช้ตามหลังคำกริยาเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น

ขึ้นโดยบรรโค (ปัจ. ใช้ ขึ้นบันโค)

ตัวอย่าง "เถากขึ้นโดยบรรโคโลล็ก ก็ว่าเวอยมาเต็กเล็กเล็กล็กกูญเถ้า แลกูจะเข้าไปไปภาสาหนี่"

(มหาราช/น.314)

ประคัโดย (มูลมารค) (ปัจ. ใช้ ประคั)

ตัวอย่าง "จงสุประคัโดยมูลมารค ถวนถองคาชกูงาม"

(มหาราช/น.331)

3.2.2 คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงที่ไฉตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบันใช้คำบุพบทคำอื่นแทน

ในมหาชาติคำหลวงใช้คำบุพบทคำหนึ่งกับกริยาคำหนึ่ง แต่ปัจจุบันจะใช้คำบุพบทอีกคำหนึ่งกับกริยาคำเดียวกันนั้น นอกจากนี้ในมหาชาติคำหลวงอาจใช้คำบุพบท 2 คำเรียงกัน กับคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันจะใช้คำบุพบทเพียงคำเดียวกับกริยาคำนั้น จึงอาจแบ่งคำบุพบทชนิดนี้ออกเป็น 2 พวก คือ

ก. คำบุพบทที่ปรากฏคำเดียว

ข. คำบุพบทสองคำเรียงกัน

ก. คำบุพบทที่ปรากฏคำเดียว

ในมหาชาติคำหลวงใช้คำบุพบทที่ปรากฏคำเดียวตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบันจะใช้คำบุพบทอีกคำหนึ่ง คำบุพบทพวกนี้ ได้แก่

คำบุพบทแก่

ในมหาชาติ ฯ ใช้คำบุพบท แก่ ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในปัจจุบัน
ใช้คำบุพบทคำอื่น ๆ ดังนี้

(1) ในมหาชาติ ฯ ใช้ แก่ ปัจจุบันใช้ กับ ตัวอย่างเช่น
กล่าวแก่ (ปัจ. ใช้ กล่าวกับ)

ตัวอย่าง

"เจ้ามัทรี...ก็กล่าวแก่ลูกแก้ว ด้วยคาถาคงงนี้"

(นคร./น.369)

มีพุทธโองการแก่ (ปัจ. ใช้ มีพุทธโองการกับ)

ตัวอย่าง

"อันว่าพระพุทธเจ้าผู้แปลปราบพลมารก็มีพุทธโองการแก่ สงฆ
นิกรทองหลายคงงนี้"

(วนประเวศน์/น.100)

วอนเอาแก่ (ปัจ. ใช้ วอน (เอา) กับ)

ตัวอย่าง

"อันว่าราชกุมารหงส์สองกุมารกระษัตริย์ ตมวัดเห็นลูกไม้ ก็ให้วอน
เอาแก่พระราชาบิดา ทานแล"

(วนประเวศน์/น.101)

เห็นแก่ตา (ปัจ. ใช้ เห็นกับตา)

ตัวอย่าง

"โอบหอนเห็นแก่ตาแลมามี"

(ทศพร/น.8)

"ถัดนั้นออกมาตยทกหมื่นราชโยธาเป็นเสนาเห็นแก่ตาคุณงาม"

(นคร./น.368)

(2) ในมหานิติ. ๗ ใ้ แก่ ปัจจุบันใ้ ของ หรือ แห่ง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง

เป็นอธิบดี แก่ (ปัจ. ใ้ เป็นอธิบดี ของ เป็นอธิบดี แห่ง)

"รักเสด็จมาถึงมาตุลยบุรี อันเป็นอธิบดี แก่ เจตราษฎร์นันน"

(วนประเวศน์/น.105)

ตัวอย่าง

เป็นแขก แก่ (ปัจ. ใ้ เป็นแขก ของ)

"เจ้าจอมโลกรงแรกมาเป็นแขก แก่ ผู้"

(วนประเวศน์/น.110)

ตัวอย่าง

จูบปาก เฝ้า (สองเจ้าราชกุมาร) แก่ (ปัจ. ใ้ จูบปาก เฝ้า
(สองเจ้าราชกุมาร) ของ)

"นางก็จูบปาก เฝ้า สองเจ้าราชกุมาร แก่ แม่แล"

(กุมาร/น.194)

ตัวอย่าง

ผู้เป็นเจ้า แก่ (ปัจ. ใ้ ผู้เป็นเจ้า แห่ง)

"อันว่าพระอินทร์ ผู้เป็นเจ้า แก่ เทพยดา"

(กุมาร/น.220)

"พระอินทร์ อันเป็นเจ้า แก่ อมราสวรรค์"

(วนประเวศน์/น.122)

(3) ในมหานิติ. ๗ ใ้ แก่ ปัจจุบันใ้ จาก ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง

ขอทาน... แก่ (ปัจ. ใ้ ขอทาน... จาก)

"แลพราหมณ์ ไคทอง รอยกร สาปน เป็น ลาก ควย เคอ ขอทาน
ทุก วัน แ้ว แก่ มหาชน หง หลาย"

(ชุกก/น.130)

(5) ในมหาชาติ ๗ ใช้ แก่ ปัจจุบันใช้ ต่อ ตัวอย่างเช่น
บังเกิดมโนทยโมตรีแก่กัน (ปัจ. ใช้ บังเกิดมโนตรีต่อกัน)
 ตัวอย่าง "อันว่าสัตว์กิจจาน อันมีในสถานสามโยชนก็บังงเกิดมโนทย
โมตรีแก่กันไปมา"

(นคร./น.376)

(6) ในมหาชาติ ๗ ใช้ แก่ ปัจจุบันใช้ ถึง ตัวอย่างเช่น
คราวญแก่ (ปัจ. ใช้ คราวญถึง)
 ตัวอย่าง "อันว่าอาการการุญภาพ พิลาปลาลศ ก่าสตก่าสรวญ คราวญแก่
 สองเสนาหา ก็สวดคาถาดังนี้"

(กุมาร/น.234)

(7) ในมหาชาติ ๗ ใช้ แก่ ปัจจุบันใช้ ใน ตัวอย่างเช่น
อาศัยแก่ (ปัจ. ใช้ อาศัยใน)

ตัวอย่าง "เจ้าอุชเสด็จอาศัยแก่พิชัยกบิลพิสค์ บุรีรัตนพิศาล"

(ทศพร/น.2)

"ในเมื่อพระพุทธรูปบริษัอาศัยแก่พันชุนคืนคร"

(ทศพร/น.10)

คำบุพบท ควบ

ในมหาชาติ ๗ ใช้คำบุพบท ควบ ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันใช้
 คำบุพบทอื่น ๆ ดังนี้

(1) ในมหาชาติ ๗ ใช้ ควบ ปัจจุบัน ใช้ กับ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง
กล่าว...ควย (ปัจ. ไซ่ กล่าว...กั๊ย)
 "อันว่าชุกพรหมณ ครันนกล่าวค่านับนี้ ลำคั๊ยควยเมียตน แลแล้ว"
 (ชุกก/น.140)

ตัวอย่าง
เกอกรวมกษณควย (ปัจ. ไซ่ เกอเวลาเกียวกั๊ย)
 "อันว่าอมาตยทงหลายทกหมัน อนนเกอกรวมกษณควยพระโพธิสัตว์"
 (นคร./น.363)

ตัวอย่าง
จรรจา ควย (ปัจ. ไซ่ จรรจา (เจรรจา)...กั๊ย)
 "เหคุนนั้นจั้งจรรจาค่าเทอคงนนั้น ควยพระราชบิดา ทานแล"
 (นคร./น.363)

ตัวอย่าง
ไปมาควย (ปัจ. ไซ่ ไปมากั๊ย)
 "เจ้าชาลิกั๊ไหร่าไรไปมาควยเจ้ากั๊นหา อนนเปนนองพงาตน
 เทอคงนนั้น"
 (กุมาร/น.231)

ตัวอย่าง
อญควย (ปัจ. ไซ่ อญกั๊ย)
 "อันว่านางนองนารถกั๊นหา จงอญควยพระราชมารดา กอนรา"
 (กุมาร/น.227)

(2) ในมหาชาติ ฯ ไซ่ ควย ปัจจุบันไซ่ แก ตัวอย่างเช่น
ปราศรัยควย (ปัจ. ไซ่ ปราศรัยแก)
 "อันว่าพระมหาสัตว์ ครันนททำปราศรัยควยพรหมณารัชทวาท
 แลเสด็จพระสรรเพชญ์กร่าฟังกองนี้"
 (กุมาร/น.202)

(3) ในมหาชาติ ฯ ใช้ ควย ปัจจุบันใช้ จาก ตัวอย่างเช่น
ปองประโยชน์ควย (ปัจ. ใช้ ปองประโยชน์จาก)
 ตัวอย่าง "แลดูพอใจภูนั้นโสศ จงปองประโยชน์ควยจาก อนนตกต้น
 มาบมีซาก"

(ทศพร./น.22)

(4) ในมหาชาติ ฯ ใช้ ควย ปัจจุบันใช้ พร้อมควย ตัวอย่างเช่น
เสด็จไปยัง (พระพลาไชย) ควย (ปัจ.ใช้ เสด็จไปยัง...พร้อมควย)
 ตัวอย่าง "ท้าวหงสองเสด็จไปยังพระพลาไชยควยศบวิวาร อนนมากนั้น"
 (นคร./น.376)

เสด็จโคยรัทยาควย (ปัจ. ใช้ เสด็จ...พร้อมควย)
 ตัวอย่าง "อนนว่าพระมหาสัตว์ เสด็จโคยรัทยา ควยมหิมาวรวิหาร"
 (นคร./น.379)

เสวยสวัสดิควย (ปัจ. ใช้ เสวยสวัสดิพร้อมควย)
 ตัวอย่าง "ท้าวชเสด็จเสวยสวัสดิควยเอารสรันหงสอง"
 (มหาพน/น.158)

คำบุพบท แค

ในมหาชาติ ฯ ใช้คำบุพบท แค ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันใช้คำ
 บุพบทของ ตัวอย่างเช่น

เปนมาคาแค (ปัจ. ใช้ เป็นมารดาของ)
 ตัวอย่าง "อันว่าออกนางสบรรชดี ก็มาเปนมอกนางศิริมหายา อนนเปนม
มาคาแคสมเค็จ พระสรพรเพชพุทธเจ้านี้ โสศแล"
 (นคร./น.391)

เป็นมารดาแท้ (ปัจ. ไซ เป็นมารดาของ)

ตัวอย่าง

"อันว่าเจ้ามัทรี ราชเทวีพระบาท ถิ่นมาเป็นนางนารถศรีโยโสธรา
อนนเป็นมารดาแท้พระราหุลกุมาร

(นคร./น.391)

คำบุพบท โดย

ในมหาชาติ ฯ ไซ คำบุพบท โดย ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันไซ
คำบุพบทตาม ตัวอย่างเช่น

เสด็จโดย (ปัจ. ไซ เสด็จตาม หรือ เสด็จไปตาม)

ตัวอย่าง

"เชอญชรเสด็จโดยคลองทิสำภาค"

(วนประเวศน์/น.116)

"อันว่าพระมหาสัตว์ เสด็จโดยรัถยา ค้ำยมหิมาบริพาธ เจื่อนบริวาร
รลอกถงงออกไป โสคแล"

"ท้าวชเสด็จโดยหนทางอนนประทับไว้ไค้หกลสิโยชน แต่ทองวงกฎจรก
ถึงเซตุคร แล"

(นคร./น.379)

คำบุพบท แต่

ในมหาชาติ ฯ ไซคำบุพบท แต่ ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันไซ
คำบุพบทคำอื่น ฯ ดังนี้

(1) ในมหาชาติ ฯ ไซ แต่ ปัจจุบันไซ จาก ตัวอย่างเช่น

เกิดแต่ (ปัจ. ไซ เกิดจาก)

ตัวอย่าง

"สกุณพิศคนานา...วิวิจิตรโฉมฉาย เกิดแต่ไชลายลของค์"

(มหาพน/น.184)

ตัวอย่าง
มาแต่ (ปัจ. ใ้ มาจาก)
 "คุณครูชุกกาจารย์ มิ่งมาแต่สถานใด คงงนี้"
 (มหाराช/น.309)

ตัวอย่าง
หนทางแต่ (ปัจ. ใ้ หนทางจาก)
 "อันว่าหนทางแต่เชตุคร และจะไปถึงมาตุลยนคร สามสิบโยชน
 ประมาณ ควยประการคงงนี้"
 (วนประเวศน์/น.101)

ตัวอย่าง
อยู่ไกลแต่ (ปัจ. ใ้ อยู่ไกลจาก)
 "บพิตรอันว่าเขาวงกตอยู่ไกล แต่นี้ไปลี้ลี้แล"
 (วนประเวศน์/น.101)

การใช้คำบุพบท แต่ กรรมกรชำระปะทานุกรมกำหนดให้ใช้ตรงกับใน
 มหาชาติคำหลวง เช่น มาแต่บ้าน เรียกเงินแต่สมุหบัญชี¹

(2) ในมหาชาติ ฯ ใช้ แต่ ปัจจุบันใช้ ต่อ ตัวอย่างเช่น
ปฏิบัติแต่ (ปัจ. ใ้ ปฏิบัติต่อ)
 ตัวอย่าง
 "เจ้าก็ก่ทำการ อันกรโคปฏิบัติแต่ พระโพธิสัตว์แต่ก่อนนั้น"
 (กุมาร/น.194)

¹ เปลื้อง ณ นคร, ตำราเรียงความชั้นสูง (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 29.

- (3) ในมหาชาติ ฯ ใ้ แต่ ปัจจุบันใ้ แต่ ตัวอย่างเช่น
ประสิทธิ์แต่ (ปัจ. ใ้ ประสิทธิ์แต่)

ตัวอย่าง

"จงธเอาเข้าไปประสิทธิ์ แต่บพิตรพระสมุชย ผู้เทอญ"

(กุมาร/น.207)

คำบุพบท ใน

ในมหาชาติ ฯ ใ้คำบุพบท ใน ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันใ้
คำบุพบทคำอื่น ๆ ดังนี้

- (1) ในมหาชาติ ฯ ใ้ ใน ปัจจุบันใ้ จาก ตัวอย่างเช่น
ถิ่นในไสยาสน์ (ปัจ. ใ้ ถิ่นจากไสยาสน์)

ตัวอย่าง

"อันว่ากรุงสุโขทัยราช ก็ถิ่นในไสยาสน์บรรมงค์แห่งพระมหม
องค์บพิตรนน"

(มหाराช/น.306)

- (2) ในมหาชาติ ฯ ใ้ ใน ปัจจุบันใ้ ที่ ใต้ ตัวอย่างเช่น
พาไปไว้ในต้นไม้ (ปัจ. ใ้ พาไปไว้ที่ต้นไม้ หรือ พาไปไว้ใต้
ต้นไม้)

ตัวอย่าง

"มันก็ถูกหมาพาไปไว้ ในต้นไม้แห่งอื่นแล"

(ชชก/น.150)

คำบุพบท เหนือ

ในมหาชาติคำหลวงใ้คำบุพบท เหนือ หลังคำกริยาบางคำ แต่ปัจจุบันใ้
คำบุพบท บน ตัวอย่างเช่น

นั่งเหนือตัก (ปัจ. ใ้ ประทับบนพระเพล)

ตัวอย่าง "ออกนางสบรรษคักกุมเจากัมหา ชมพวงหลานรักนงเงือตก พระองค์
ทานแล"

(มหाराช/น.317)

เอาอาสน์¹ เหนือตก (ปัจ. ไซ่ ประดับบนพระเพลา)

ตัวอย่าง "ท้าวรกับไท่ทางหลานรักษ อัญเชอญชกเอาอาสน์เหนือตกกราชราชา"

(มหाराช/น.318)

นงเงือใบไม้ (ปัจ. ไซ่ นังบนใบไม้)

ตัวอย่าง "เจตบุตร...ก็ไ้พราหมณยาจก ถกถกเกองนงเงือใบไม้ที่มันปูไ้ไ้เป
อาสนนน"

(ชูชก/น.151)

คำพบท แห่ง

ในมหาชาติ ฯ ไซ่คำพบท แห่ง ตามหลังคำกริยาหรือคำนามบางคำ แต่
ปัจจุบันไซ่คำพบทคำอื่น ๆ คังนี้

(1) ในมหาชาติ ฯ ไซ่ แห่ง ปัจจุบันไซ่ แก่ ตัวอย่างเช่น
ให้ (เขาน้ำโภชนาหาร) แห่ง (ปัจ. ไซ่ ไ้...แก่)

ตัวอย่าง "อันว่าบุทคลคนใด นันนโสศ แลจะให้เขาน้ำโภชนาหารแห่งสอง
กุมารเจาพอ"

(กุมาร/น.234)

¹ ส่วนวนเอาอาสน์ แปลว่า นัง กุหน้า 356.

(2) ในมหาชาติ ฯ ใ้ แห่ง ปัจจุบัน ใ้ ของ ตัวอย่าง เช่น
บรรณศาลา แห่ง คน (ปัจ. ใ้ บรรณศาลา ของ คน)

ตัวอย่าง

"นางก็กล่าวพระราชาซึ่งก็เสียดายบรรณศาลา แห่ง คน โสคแล"

(วนประเวศ/น.125)

รูปลา พ้อ ช่าง ชอย แห่ง คน (ปัจ. ใ้ ของ คน)

ตัวอย่าง

"รูปลา พ้อ ช่าง ชอย แห่ง คน ชาน อย ทาน สอง นี้ พ้อ สา"

(กุมาร/น.232)

ข. คำบุพบทสองคำ เรียงกัน

คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงนอกจากที่ปรากฏเป็นคำบุพบทคำเดียวแล้ว ยังมีคำบุพบทสองคำเรียงกันด้วย คำบุพบทประเภทนี้ไม่มีที่ใ้ในปัจจุบัน แต่จะใ้คำบุพบทคำใดคำหนึ่งในคำบุพบทสองคำนั้น คำบุพบทประเภทนี้เท่าที่พบได้แก่ คำบุพบท กับ ด้วย ตัวอย่าง เช่น

สนิท กับ ด้วย (ปัจ. ใ้ กับ คำ เดียว)

ตัวอย่าง

"ท้าวธกัให้เร็วรีบเร่งไป โบายธงไชยช่วยพล อย่ำให้จลภายหลัง ยงงเขาวงกฎบรรพตราษคีรี สนิท กับ ด้วย เจ้าชวลีหลานราช เปนสมุหमारคนายก"

(มหาราช/น.334)

คำบุพบท ใน เหนือ ตัวอย่าง เช่น

ไสย ศน ใน เหนือ อาสน (ปัจ. ใ้ เหนือ คำ เดียว)

ตัวอย่าง

"อันว่าเทพธิดาองค์หนึ่งผู้พิเศษ...ก็ให้สองกษัตริย์ ไสย ศน ใน เหนือ อาสน อน นร รม อน น นี้ รม ิ ทร มา แ ต ส ว ร ร ค โสคแล"

(มหาราช/น.304)

คำพบบท ในแห่ง ตัวอย่างเช่น

อิมอร์เอมใจในแห่งห้องราษฎรมณฑล (ปัจ. ไซ แห่ง คำเดียว)

ตัวอย่าง

"คุณกรภิกษอรหันต สรรพมาปนนเกิด ในเมื่อพระสรรเพชญ์แพศยันคร
อนนให้อิมอร์เอมใจในแห่งห้องราษฎรมณฑล"

(นคร./น.387)

การใช้คำพบบทในมหาชาติคำหลวงอาจสรุปให้เห็นชัดได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7. เปรียบเทียบการใช้คำบุพบทในมหາชาติคำหลวงกับในปัจจุบัน

ประเภทของคำบุพบท	การใช้คำบุพบทในมหາชาติคำหลวง	การใช้คำบุพบทในสมัยปัจจุบัน
<p>1. คำบุพบทในมหາชาติคำหลวง ที่ใช้ตามวิภคตินามบาลี</p>	<p>คำบุพบท + คำนาม</p> <p>วิภคิตที่ 1 อันว่า + คำนาม</p> <p>" ที่ 2 ซึ่ง สู่ บัง ลิ่น + คำนาม</p> <p>" ที่ 3 ด้วย โดย + คำนาม</p> <p>" ที่ 4 แก เพื่อ + คำนาม</p> <p>" ที่ 5 แต่ จาก กว่า + คำนาม</p> <p>" ที่ 6 แห่ง + คำนาม</p> <p>" ที่ 7 ใน ไกล + คำนาม</p> <p>อาลปน คุกร ข่าแต่ บพิตร } + คำนาม</p> <p>บพิตรพะเถลา ข่าแต่แม่ ฌ หนั }</p>	<p>คำบุพบท + คำนาม</p> <p>วิภคิตที่ 1 คำนาม</p> <p>" ที่ 2 ซึ่ง สู่ บัง ลิ่น + คำนาม</p> <p>" ที่ 3 ด้วย โดย อัน ตาม เพราะ มี คำนาม</p> <p>" ที่ 4 แก เพื่อ ต่อ + คำนาม</p> <p>" ที่ 5 แต่ จาก กว่า เหตุ + คำนาม</p> <p>" ที่ 6 แห่ง ของ เมื่อ + คำนาม</p> <p>" ที่ 7 ใน ไกล ที่ ครั้งเมื่อ ใน เพราะ + คำนาม</p> <p>อาลปน -</p>
<p>2. คำบุพบทในมหາชาติคำหลวง ที่ใช้ต่างจากสมัยปัจจุบัน</p>	<p>ศูนย์วิทยพัชกร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	

ตารางที่ 7. (ต่อ)

ประเภทของคำบุพบท	การใช้คำบุพบทในมหาชาติคำหลวง	การใช้คำบุพบทในสมัยปัจจุบัน
<p>2.1 คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงใช้ตามหลังคำกริยาบางคำ แต่ในสมัยปัจจุบันไม่ต้องมีคำบุพบทหลังคำกริยานั้น</p>	<p>กล่าว โกรธ ดูตรการ ทรูแก่ตา หน นมัสการ บอกร อาศรัย } + แก ขึ้นโดยบรรโค ประคัมโดยมรรคา</p>	<p>กล่าว โกรธ ดูตรการตา ทรูตา หน นมัสการ บอกร อาศรัย ขึ้นโดยบรรโค ประคัมมรรคา</p>
<p>2.2 คำบุพบทในมหาชาติคำหลวงใช้ตามหลังกริยาบางคำ แต่ในสมัยปัจจุบันใช้คำบุพบทคำอื่นแทน</p>	<p>ก. คำกริยา + คำบุพบทคำเดียว กล่าว มีพุทธโองการ วอนเอา เห็นแก่ตา เป็นอธิบดี เป็นแขก จูบผากเฝ้า ผู้เป็นเจ้าของ } + แก ถวาย ทูล ขอทาน ถาม ทวง บังเกิดมโนทัยเป็นไมตรี ครวญ อาศรัย</p>	<p>ก. คำกริยา + คำบุพบทคำอื่น กล่าว มีพุทธโองการ วอน(เอา) <u>กับ</u> เห็น<u>กับ</u>ตา เป็นอธิบดี เป็นแขก จูบผากเฝ้า + ของ ผู้เป็นเจ้าของ (เป็นอธิบดี) + แห่ง ถวาย ทูล + แด ขอทาน ถาม ทวง + จาก บังเกิดมโนทัยเป็นไมตรี ครวญ + ต่อ อาศรัย + ใน</p>

ตารางที่ 7. (ต่อ)

ประเภทของคำบุพบท	การใช้คำบุพบทในมหาชาติคำหลวง	การใช้คำบุพบทในสมัยปัจจุบัน
	กล่าว เกิดรวมกษณฺ์ จรรจา ไปมา อยู่ ปราศรัย ปองประโยชน์ ไปยัง(พลับพลาไชย), เสด็จโดย(รถยา) เสวยสวัสดิ เปนมาคา เปนมารคา เสด็จ เกิด มา หนทาง อยู่ไกล ปฏิบัติ ประสิทธิ์	กล่าว เกิด ~~ผลาเดียว~~ เจริจา ไปมา อยู่ ปราศรัย ปองประโยชน์ ไปยัง(พลับพลาไชย), เสด็จโดย(รถยา) เสวยสวัสดิ เปนมารคา เสด็จ เกิด มา หนทาง อยู่ไกล ปฏิบัติ ประสิทธิ์
	+ คย + แค + โดย + แค	+ กับ + แค + จาก + พรอมควย + ของ + ตาม, ไปตาม + จาก + คอ + แค, แค
	คั่นใน(ไสยาศน์) พาไปไว้ใน(ต้นไม้) นั่งเหนือคัก เอาอาศน์เหนือคัก นั่งเหนือโยไม้	คั่นจาก(ไสยาศน์) พาไปไว้ใต้, ที่(ต้นไม้) ประทับบนพระเพลา นั่งบนโยไม้

ตารางที่ 7. (ต่อ)

ประเภทของคำบุพบท	การใช้คำบุพบทในมหาชาติคำหลวง	การใช้คำบุพบทในสมัยปัจจุบัน
	<p>ให้เข้าโภชนาหาร บรรณศาลา รูปฟ้าลอซางซอย } + แห่ง</p> <p>ช. คำกริยา + คำบุพบท 2 คำ สห กับควย อิมอรเอมใจ ในแห่ง ห่องราษฎร์มณฑล</p>	<p>ให้เข้าโภชนาหาร บรรณศาลา รูปฟ้าลอซางซอย } + ของ</p> <p>ช. คำกริยา + คำบุพบทคำเดียว สห + ควย อิมอรเอมใจ + แห่ง</p>

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. หมวดคำเชื่อม

คำเชื่อม เป็นคำพวกหนึ่ง อาจเป็นคำ ๆ เดียวหรือหลายคำที่ทำหน้าที่เชื่อมคำ ข้อความ หรือ ประโยค ตั้งแต่ 2 คำ 2 ข้อความ หรือ 2 ประโยคขึ้นไปให้ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน และเพื่อเลี่ยงการกล่าวคำหรือข้อความที่ซ้ำกัน เช่น ประโยคว่า ฉันไปโรงเรียน และประโยคว่า น้องไปโรงเรียน สองประโยคนี้นี้ข้อความ...ไปโรงเรียนซ้ำกัน จึงอาจกล่าวให้ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกันด้วยการใช้คำเชื่อม และ หรือ กับ เป็น ฉันและน้องไปโรงเรียน หรือ ฉันกับน้องไปโรงเรียน เป็นต้น

ในหนังสือ Inter-Sentence Relation in Modern Conversational Thai ของ วิจิตร ทัศน ภาณุพงศ์ กล่าวถึงคำเชื่อมไว้ดังนี้

- คำเชื่อมแบ่งเป็น 4 ชนิด คือ 1. คำเชื่อมนาม ได้แก่ คำว่า กะ กับ หรือ ของ คำเหล่านี้มีตำแหน่งอยู่ระหว่างคำนามสองคำ 2. คำเชื่อมกริยา ได้แก่ คำว่า ให้ เพียงคำเดียว มีตำแหน่งอยู่ระหว่างคำกริยาสองคำ 3. คำเชื่อมสัมพันธ ได้แก่ คำว่า ที่ ซึ่ง คำว่า ที่ ใช้มากกว่าคำว่า ซึ่ง 4. คำเชื่อมประโยค ได้แก่ คำที่ใช้เชื่อมประโยคสองประโยคให้เป็นประโยคเดียวกัน เช่น คำว่า ถ้า แล้ว แต่ เมื่อ ตอน หรือ ว่า เป็นต้น¹

ในหนังสือหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร ได้กล่าวถึงคำที่ทำหน้าที่เช่นเดียวกับคำเชื่อม แต่ใช้ชื่อว่า คำสันธาน ไวพจน์รูปใดดังนี้

คำสันธาน หมายถึง คำพวกหนึ่งซึ่งใช้เชื่อมถ้อยคำให้ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นบทเชื่อมแบ่งเป็น 3 ชนิด คือ 1. ใช้เชื่อม

¹ Vichin Panupong, op.cit., pp. 163-8.

คำให้ติดต่อกัน ได้แก่ คำว่า กับ และ เป็นต้น 2. ใช้เชื่อมประโยคให้ติดต่อกัน ได้แก่ คำว่า และ เป็นต้น 3. ใช้เชื่อมความให้ติดต่อกัน ได้แก่ คำว่า เพราะฉะนั้น เหตุฉะนั้น แต่ แท้จริง เป็นต้น¹

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะกล่าวถึง คำเชื่อม ตามการวิเคราะห์ของ ดร. วิจินต์ ภาณุพงศ์ ซึ่งแบ่งคำเชื่อมออกเป็น 4 ชนิด คือ คำเชื่อมนาม คำเชื่อมกริยา คำเชื่อมสัมพันธ และคำเชื่อมประโยค

ต่อไปนี้เป็นคำเชื่อมในมหาชาติคำหลวง ซึ่งจะแบ่งเป็น 4 ชนิด ดังนี้

- 4.1 คำเชื่อมนาม
- 4.2 คำเชื่อมกริยา
- 4.3 คำเชื่อมสัมพันธ
- 4.4 คำเชื่อมประโยค

4.1 คำเชื่อมนาม เป็นคำเชื่อมคำนามตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป ให้รวมเป็นประธานหรือกรรมของกริยาเดียวกันได้ คำเชื่อมชนิดนี้เท่าที่พบ ได้แก่คำว่า ทั้ง แะ อีก ดังนี้
ทั้ง (ปัจ. ทั้ง)

ปัจจุบัน คำว่า ทั้ง ที่เป็นคำเชื่อมนามไม่นิยมใช้คำเดียวโดด ๆ แต่อาจใช้คู่กับคำว่า พร้อม รวม หรือ อีก เป็น พร้อมทั้ง รวมทั้ง อีกทั้ง หรือใช้คู่กับคำ ทั้ง และเป็น ทั้ง...ทั้ง ทั้ง...และ มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า และ

ในมหาชาติ ฯ ใช้คำเดียวโดด ๆ เชื่อมคำนามให้ต่อเนื่องรวมเป็นกรรมของกริยาเดียวกันซึ่งน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ และ พร้อมทั้ง รวมทั้ง อีกทั้ง ในปัจจุบันเท่าที่พบ มีเพียงตัวอย่างเดียว ดังนี้

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 70-71.

ตัวอย่าง "ครันเนาชกัโหหาปโรหิต ทงพรหมมพฤทธิมามาก ท้าวชกัมีพระภาคโองการ
สารถาม กงงนี้"

(มหาราช/น.306)

แล

คำว่า แล ในมหาชาติ ฯ ตรงกับคำว่า และ ในปัจจุบัน ใช้เป็นคำเชื่อมคำนาม
ให้ต่อเนื่องร่วมเป็นประธานหรือกรรมของกริยาเดียวกัน เช่น

ตัวอย่าง "มันจะมาขอเจ้ามัทรี ฅินมีเจ้าชาลีแลกัมหา สองพงารัก ราชันน"

(ชูชก/น.147)

"ป่านนมีมฤคเอลลอันธกหลาย ชมคทรายแลฟานแลนล่ายอง"

(มหาพน/น.187)

อีก

ปัจจุบันคำว่า อีก ใช้เป็นคำกริยาวิเศษณ์ เช่น กินอีก ขออีก เอาอีก เป็นต้น
ถ้าใช้เป็นคำเชื่อมนามจะไม่ใช้คำเดี่ยวโดด ๆ แต่จะใช้คู่กับคำว่า ทง เป็น อีกทง และมี
ความหมายอย่างเดียวกับ และ รวมทั้ง

ในมหาชาติ ฯ ใช้คำเดี่ยวโดด ๆ เป็นคำเชื่อมนามได้ และน่าจะใช้อย่างเดียวกับ
อีกทง รวมทั้ง หรือ และ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งโสคโส ลูพระภูบาลอีกนางนงคราญแม่ลูกสามองค์"

(มหาพน/น.168)

"มาเราจะขอรกรายเกล้า ไหว้เทพยคาญเป็นเจ้าอยู่รักษาสระนี้ อีกปู่เจ้า
วงงหลวง นทีปวงวงงใหญ่ نن"

(กุมาร/น.248)

4.2 คำเชื่อมกริยา เป็นคำที่ใช้เชื่อมกริยาตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป ให้รวมเป็นกริยาของ
ประธานเดียวกัน จะมีตำแหน่งอยู่ระหว่างคำกริยา 2 คำ คำเชื่อมชนิดนี้เท่าที่พบได้แก่คำว่า
แล ให้ ทั้งนี้

แล

คำว่า แล ในมหาชาติ ๓ ตรงกับคำว่า และ ในปัจจุบัน นอกจากใช้เป็นคำเชื่อมนามแล้วยังใช้เป็นคำเชื่อมกริยา 2 คำ ให้รวมเป็นกริยาของประธานเดียวกันด้วยเท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว คือ

ตัวอย่าง "ส่วนเนืองมิ่งกุ๊กจะพลาแลสยบไม้ให้ไหวเทพยดา บุษาพระพนศบตี"

(ชูชก/น.149)

ให้

ปัจจุบัน คำว่า ให้ เป็นคำเชื่อมกริยา 2 คำ ให้รวมเป็นกริยาของประธานเดียวกัน และปรากฏเป็นรูปแบบ ประธาน + กริยา + ให้ + กริยา

ในมหาชาติ ๓ ใช้เป็นคำเชื่อมกริยาทำนองเดียวกับปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง "อันว่าท้าวพนนตา ยงงพรรษธารามหาสปีตพิชรัตนทองหลาย อินทรก็ผายให้ ตกเต็มตราบัต หนาวงกษัตริย์เบื่องบรูพมุลมาก"

(นคร./น.386)

"แก้วแก้วสาตเปนเปลว พอพยงเฉวอรรพวงค์ ก็วางให้ตก ไหลคคักลงมา"

(นคร./น.386)

นอกจากนี้ คำเชื่อมกริยา ให้ ในมหาชาติ ๓ อาจปรากฏหลังคำนามซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมของกริยาคำแรกซึ่งปรากฏเป็นรูปแบบ ประธาน + กริยา + กรรม (คำนามหรือคำสรรพนาม) + ให้ + กริยา ทำนองเดียวกับปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง "เชอญชกรรณาแกตุช่า ก็ตั้งหน้าที่จะบำเรอเพื่อพระเสมอพระนุئينารถ ก็จะสอนประชาราษฎร์ ให้เห็นธรรมวิเศษนั้น"

(วนประเวศน/น.113)

"ท้าวธกก็จะหายให้เป็นขวงไข่มิ่งพราหมณแล

(ชูชก/น.137)

4.3 คำเชื่อมสัมพันธ เป็นคำเชื่อมอีกชนิดหนึ่ง คำเชื่อมสัมพันธที่ไ้ใช้มากในปัจจุบัน ได้แก่ คำว่า ที่ ซึ่ง อัน คำว่า ที่ ใช้ในภาษาพูดมากกว่าคำว่า ซึ่ง ส่วนคำว่า อัน มีในภาษาเขียนเป็นส่วนมาก คำเชื่อมสัมพันธเหล่านี้เป็นคำเชื่อมที่ไ้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้า เพื่อเลี่ยงการกล่าวซ้ำและจะปรากฏระหว่างคำนามกับประโยค ซึ่งจะทำให้ประโยคที่อยู่ข้างหลังคำเชื่อมชนิดนี้กลายเป็นประโยคลดฐานะ¹ เช่น

อย่าลืมรดน้ำกุหลาบที่เขาปลูกเมื่อวาน ที่เขาปลูกเมื่อวาน ประกอบด้วย ที่ เป็นคำเชื่อมสัมพันธ เขาปลูกเมื่อวาน เป็นประโยคลดฐานะ เป็นต้น

จากการศึกษาคำเชื่อมในมหาชาติคำหลวง ผู้วิจัยพบว่ามีคำเชื่อมสัมพันธที่ปรากฏระหว่างคำนามกับประโยค ได้แก่ คำว่า ที่ ซึ่ง อัน และ ผู้ แต่คำเชื่อมสัมพันธเหล่านี้อาจไ้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้าได้แตกต่างจากปัจจุบันไปบ้าง ดังนี้

ไ้

ปัจจุบัน คำว่า ที่ ไ้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้าไม่จำกัดว่าเป็นคำนามที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ สิ่งของ หรือ สถานที่

ในมหาชาติ ไ้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้า ซึ่งเป็นคำนามที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ หรือ สิ่งของ เท่านั้น ไม่ปรากฏว่าไ้แทนคำนามที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ สิ่งของ เช่น

¹ คำว่า "ลดฐานะ" มาจากคำว่า "downgrading" ในหนังสือ "Inter-Sentence Relation in Modern Conversational Thai" หน้า 4 ซึ่งอ้างถึงหนังสือ Introduction to Linguistic Structures ของ Archaibald A. Hill หน้า 357 ว่า "Downgrading consists in a reduction of status, for instance, from that independent sentence to that of a sentence element within a larger sentence..." (ดู Vichin Panupong, op.cit., pp. 4-5.

ตัวอย่าง "อันว่าบนนพุทธพงษ์ทั้งหลาย... จึงจะเอากันพิจารณาหาสถานอันพิจิตร ที่ พระสัมพุทธชาติตยจะสถิตสิ่งสำราญ "อนุนน"

(ทศพร/น.3)

"อันว่าบนนพุทธพงษ์ทั้งหลาย... ก็มีมือถือบุษปคนช ที่ จะไปรับพระทศพลพิตร นน"

(ทศพร/น.3)

"อันว่าเทพยดา... จึงบนนมูลมรรคา ที่ พระมหาสัตว์จะเสด็จไป"

(วนประเวศน์/น.104)

"คุณรังษี พราหมณกลีโลกลัน ใจบาปพันพรรณา หลงมรรคาที่ จะไปสู่พณเกล้า อยู่ ณ หวา"

(ชชก/น.143)

"กรุงเโตโกกรมก่อหล้า ใจเพื่อยฟ้าทำทาน อาจให้สุขสำราญแกโลกย ที่ ต้อง โศกกลววแกลน"

(ชชก/น.144)

จากตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่าคำเชื่อมสัมพัทธ์ ที่ ในมหาชาติ ฯ ใช้แทน คำนามที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และสิ่งของ แต่ปัจจุบันจะใช้แทนคำนามที่เกี่ยวข้องกับ คน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่ จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันใช้ใ้กว้างกว่าในมหาชาติคำหลวง

ซึ่ง

ปัจจุบัน คำว่า ซึ่ง เป็นคำเชื่อมสัมพัทธ์ที่ใช้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้า ไม่จำกัดว่าจะ เป็นคำนามที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ สิ่งของ หรือ สถานที่

ในมหาชาติ ฯ มีที่ใช้น้อยและเท่าที่ปรากฏจะใช้แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้า ซึ่ง เป็นคำนามเกี่ยวกับ คน เท่านั้น ไม่ปรากฏที่ใช้กับคำนามชนิดอื่น เช่น

ตัวอย่าง "กล่อมอนนพยพณ ลนหลลงเหนือเกล้า เท้าท้าวตนชายหนึ่งชายหนึ่ง ซึ่ง มั้มาแตรอนซอนเข็ญใจใจ"

(กุมาร/น.198)

ตัวอย่าง "ธกัโหมมาตยคาคเกรี คีกลองป่าวท้าวไปมา ตรตยงหาญาติกากร พราหมณ์ ถามท้าวทองพระนครทานน่น กั้มิเห็นเฝ้าพรวคพันธุพวกพ้อง ฟันองพราหมณ ผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่ง จะมารับทรัพย์มรฎก ชีชุกน่นนโลศเลอย"

(มหाराช/น.333)

"อันว่าสัตว์ทงหลายหมายเป็นตนว่าคชสี่หมี่แรคแถมคาคคก กับค้วยพลพิทค อนนอาจกั้มิได้พาธพารา ประชาชนคนผู้หนึ่ง ซึ่ง มาในทิมพานต์ ค้วยบุญญา ริการเคชะ ธผู้จะตรัสเป็นพระพุททในโลศนึ"

(นคร./น.376)

จากตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นว่า คำว่า ซึ่ง เท้าที่ปรากฏในมหาชาติ ฯ จะใช้ แทนเฉพาะคำนามที่เกี่ยวข้องกับคนเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันใช้ไ้กว้างกว่าใน มหาชาติคำหลวง

อนน (ปัจ. อัน)

ปัจจุบัน คำว่า อัน เป็นคำเชื่อมสัมพันธที่นิยมใช้ในภาษาเขียน ใช้แทนคำนาม ที่อยู่ข้างหน้าทั้งคำนามที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ หรือ สถานที่

ในมหาชาติ ฯ เป็นคำเชื่อมสัมพันธซึ่งมีที่ใช้มากกว่า ที่ ซึ่ง และอาจใช้แทน คำนามที่อยู่ข้างหน้าได้ในทำนองเดียวกับปัจจุบัน ดังนี้

(1) ใช้แทนคำนามที่เกี่ยวข้องกับ คน เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าพระพรเราไตทองดวงสิบลึง แลพี่แกล้งกลึงให้แล้วแกนางนง แก้วแก่นกัลยาณี อนนมีศรีสวัสดิ์เสาวภาคย์ ออย่าพรองพราศักกอนน"

(ทศพร/น.25)

"ใช้ท่านใครเห็น ลูกพระสญไชย อันอยู่กลางไพร พนานครคยว"

(มหาพน/น.167)

"ครันนุกุเข้าไปไกลพระราชธานี อันมีใจตยากนนั้น กูก็จะขอพระราช
เกามารทงงสององค"

(กุมาร/น.190)

"อนนว่าออกนางสวัสคีส์บรรชค อนนเป็นแม่ววเจ้ามัทรี แกนไต้"

(นคร./น.372)

(2) ใช้แทนคำนามที่เป็นนามธรรม เช่น

ตัวอย่าง

"พระผู้ปราบพลมารคองนนั้น กั้นนกลาวสรรเสรอยุ เยอนยศษจรรย
อันบthonเห็น แลมาเห็นเปนปรากฏคองนี้"

(วนประเวศน/น.102)

"อันว่าทานบารมีศา อันจะลู่แกสรรเพชญ์ ก็จบเสร์จบบริบูรณ์ แก่กุโสศแล"

(กุมาร/น.193)

(3) ใช้แทนคำนามที่เกี่ยวกับ สิ่งของ เช่น

ตัวอย่าง

"คองฤคคองไมรงงจรจิตรอันอยู่ชชคคทางเทา"

(ชชช/น.146)

"ธกัทยาคณที่อนนเต็มคยวน้ำทักษิโณทก ยกยอมามาเมื่อนน"

(กุมาร/น.218)

"คุดคองมหาบุรุษราชผู้มีฤทธิ เจื่อนพระพิศนุเอาพระพาหุค่าง ให้คอง
พระเมรุราช อนนอาจไหยงงอยู่ อนนลมพคัพพุทพนนภก"

(มหาราช/น.311)

"แล้วท้าวธกัให้บอกบายศรี บอกมิ่งคยเข้าคณสิ่งสาธา อนนมีรส
คระการ"

(มหาราช/น.318)

"แล้วจงสูเร่่งแแต่่งเควี่อง อนนจะประกั้มรรคา ที่พระเอารสลูกจะมา
คองงนี้จงบริบูรณ์"

(มหाराช/น.330)

(4) ใช้แทนคำนามที่เกี่ยวกับ สถานที่ เช่น

ตัวอย่าง

"ส่วนชูชกไปงกองงรร แทบสถานอนนเสด็จอยู่นน"

(กุมาร/น.199)

๒๕๖

ปัจจุบัน คำว่า ผู้ เป็นคำเชื่อมสัมพันธ์ที่นิยมใช้ในภาษาเขียน และใช้แทนคำนาม
ที่อยู่ข้างหน้าเกี่ยวกับคน

มหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำเชื่อมสัมพันธ์แทนคำนามที่อยู่ข้างหน้าเกี่ยวกับคน ท่านอง
เกี่ยวกับปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าพระสุวรรณสงสาร ก็ถึงแก่จตุรทัตถฌาณสมาธิ อันเป็นอาที่แก่อภิญญา
คองงนน"

(ทศพร/น.5)

"อันว่าไม่มีผลคาคอม มาบให้ทางปางพระทัตถ พระโพธิสัตว์ผู้มีสภาร โสคแล"

(วนประเวศน์/น.101)

"อันว่าพระมหาสัตว์ก็พิจารณาความฝนเห็น แหงนางผู้เป็นคาบศนี้องทานนน"

(กุมาร/น.193)

"อันว่าผู้กล้าแกล้วพระชราทร มากูจะทรงธนูศรลับเสร์จ"

(กุมาร/น.238)

"อันว่าพราหมณผู้เพทหงหลาย ก็ถวายมงคลวาจกยกยอสรคักสรเสร์อญศักคี่
จอมราชแล"

(นคร./น.365)

"นางผู้เป็นมารดาบตี ส่งให้แก่เจ้ามัทรีผู้ลูกแล"

(นคร/น.373)

4.4 คำเชื่อมประโยค เป็นคำเชื่อมที่ใช้เชื่อมประโยคตั้งแต่ 2 ประโยคขึ้นไปให้ต่อเนื่องกันเป็นประโยคใหญ่ประโยคเดียวกัน และยังใช้เพื่อแสดงเนื้อหาของประโยคว่ามีเนื้อหาอย่างไร เช่น มีเนื้อหาต่อเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลแก่กัน หรือเป็นเงื่อนไขกัน เป็นต้น คำเชื่อมประโยคจะมีทั้งที่ปรากฏเป็นคำเดี่ยวโดด ๆ หรือ เป็นกลุ่มคำ

จากการศึกษาคำเชื่อมประโยคในมหาชาติคำหลวง ผู้วิจัยพบว่า มีทั้งที่ใช้เป็นคำเดี่ยว และเป็นกลุ่มคำเช่นเดียวกับปัจจุบัน แต่คำเชื่อมเหล่านี้มีทั้งที่ใช้เหมือนและต่างจากปัจจุบัน คำเชื่อมประโยคในมหาชาติ ๆ เท่าที่พบได้แก่

ก็

ปัจจุบัน คำว่า ก็ ใช้เชื่อมประโยค 2 ประโยค เพื่อแสดงว่ามีเนื้อหาเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน มักปรากฏในประโยคที่ 2

ในมหาชาติ ๆ ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคที่ทำหน้าที่ทำนองเดียวกับปัจจุบัน แต่อาจใช้คำว่า ก็ ปรากฏหน้าคำกริยาในประโยคที่ 2 หรืออาจปรากฏหน้าคำกริยาของทั้ง 2 ประโยค และยังนิยมใช้เชื่อมประโยคมากกว่า 2 ประโยคให้ต่อเนื่องกันเป็นประโยคยาว ๆ โดยอาจจะมีคำว่า ก็ ปรากฏหน้าคำกริยาทุกประโยค เป็น ก็...ก็...ก็...

เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าอมิตตาพรหมณี ไฉนคนก็เขาคา...ก็เอากลอนน้ำกรดยศ คยคในใจ
หญิงหญิง"

(ชูชก/น.135)

"ฝูงมหาชนทั้งหลายกริ้วโกรธ ก็กล่าวแก่พรหมองค์นี้ ว่ามึงจะมกตายฤ
ก็มมือถือไม้ค้อนก่อนกิน เครื่องจะกินเนื้อพรหม ก็ตามคำรณรงค์รามไปปลาง
โสดแล"

(ชูชก/น.142)

"พวกรู้เข้ายาจก ก็ตกตื่นไตเต้าเข้ามาสู่สำนักนี้มียาเสวย ก็จะ
มาขอพระราชกุมาร ลูกส่งสารภูทึงสองโสดแล"

(กุมาร/น.193)

"อันว่าเจ้ากัณฑ์ ก็จินตาคงงัน ภูภูมิควรรจรรจา ค้วยออกยกา ก็เป็นสองสนอง
คำ ควรภูย่าพระราชโองการทาวญุพอใส่"

(กุมาร/น.215)

"อันว่าพระสนมสมค้วยอันกบฏ ในพระนเรนทร์สมุชยบพิตร ก็มาให้เจ้ามัทรี
อภิสิทธิ์โสทรคสรงชำระพระของคณางนารถแล ก็ประทับนิสรพภาภรณ์จรเข
อภิเชกเจ้ามัทรี ราชเทพีท่านนน ก็สรงโสทรพระสีสะนางพญาควย สหสร
ธาราอนรรฆ อนนประทับค้วยสุพรรณาคิเรกนน ก็ถวายพระพร บวรมงคลโลกม
เป็นประณวาคงงัน"

(นคร/น.366)

ครั้น (ปัจ. ครั้น)

คำว่า ครั้น ที่ใช้เป็นคำเชื่อมประโยค ปัจจุบันไม่ใช่คำเดี่ยวโดด ๆ จะใช้คู่กับ
คำอื่น เช่น ก็ จึง เป็น ครั้น...ก็ ครั้น...จึง ใช้เชื่อมประโยค 2 ประโยคให้เป็น
ประโยคใหญ่ที่มึนเนื้อความต่อเนื่องกัน คำว่า ครั้น จะปรากฏหน้าประธานของประโยคแรก
ส่วนคำว่า ก็ จึง จะปรากฏหน้าคำกริยาของประโยคที่ 2 ซึ่งเป็นรูปแบบ ดังนี้

ครั้น + ประธาน + คำกริยา + (กรรม) // ประธาน + ก็ หรือ จึง +
กริยา + (กรรม)

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคที่ปรากฏคำเดี่ยวโดด ๆ ได้ และจะ
ปรากฏหน้าประธานของประโยคแรกเช่นเดียวกับปัจจุบัน หรืออาจปรากฏหลังประธานของ
ประโยคแรกในกรณีที่ประธานของประโยคมีคำ อันว่า ก่ากับเป็นปฐมาวีภัตติอยู่ด้วย จึง
ปรากฏในตำแหน่งที่แตกต่างจากปัจจุบัน ในรูปแบบดังนี้

อันว่า + ประธาน + ครั้น + กริยา + (กรรม) // ประธาน + กริยา + (กรรม)

ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง "คุณอรอาบ อันว่าซุกพรหม ครั้นกล่าวคำบิณฑิแลแล้ว ตันเด้าสยสองเกือก
คากลับเกลือกมยงเมียบ แมนนน"

(ซุกก/น.140)

"คุณกริกษุ อันว่าเจตบุตรครั้นไคเสียงสำเนียงไหแห่งพรหม เจตบุตรเป็น
นายสนามป่า คำรามวาเวอยชี..."

(ซุกก/น.148)

"คุณรสขมิ อันว่าพงษ์ารัทธา...ครั้นเห็นสมณแสงณวช ชีหน้าหนวทหน้าย
พลาจ"

(มหาพน/น.164)

หมายเหตุ การใช้คำว่า ครั้น ในมหาชาติคำหลวงต่างจากที่ใช้ในภาษาร้อย
แก้ว ในภาษาไทยสมัยอยุธยาที่กล่าวว่า "ในสมัยอยุธยาคำว่า ครั้น ที่เป็นคำเชื่อมไม่ใช่
คำเดี่ยวโดด ๆ แต่จะใช้คู่กับคำอื่นเป็น ครั้น...ก็ ครั้น...ก็จึง ครั้นแล...ก็ ครั้น...
แล"¹

คำเชื่อมประโยค ครั้น ในมหาชาติ ๆ นอกจากจะปรากฏคำเดี่ยวโดด ๆ ใน
ประโยคแรกแล้ว อาจใช้คู่กับคำอื่น เช่น ก็ จึง แล แล้ว และปรากฏแยกกันเป็น ครั้น...ก็
ครั้น...จึง ครั้นแล...ก็ ซึ่งมีวิธีใช้ในทำนองเดียวกับปัจจุบัน คือปรากฏในตำแหน่งเดี่ยว
กันและใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกัน ซึ่งปรากฏเป็นรูปแบบดังนี้

¹ ปรีชา ช่างขวัญยืน, เรื่องเดิม, หน้า 168.

ครั้น + ประธาน + กริยา + (กรรม) // ประธาน + $\left\{ \begin{array}{l} \text{ก็} \\ + \\ \text{จึง} \\ \text{แล้ว} \end{array} \right.$ + กริยา + (กรรม)

แต่ตำแหน่งของคำว่า ครั้น ตามรูปแบบนี้อาจเปลี่ยนไปอยู่ข้างหลังคำนามเมื่อคำนามนั้นมีคำ อันว่า กำกับเป็นปฐมาวลีติดอยู่ด้วย ซึ่งเป็นรูปแบบดังนี้

อันว่า + ประธาน + ครั้น + กริยา + (กรรม) // ประธาน + $\left\{ \begin{array}{l} \text{ก็} \\ + \\ \text{จึง} \\ \text{แล้ว} \end{array} \right.$ + กริยา + (กรรม)

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำเชื่อมประโยค ครั้น...ก็ ครั้นแล้ว...ก็ และ ครั้น...จึง ในมหาชาติคำหลวง

ตัวอย่าง "ครั้น รมีพุทธฎีกาแล้วเสร็จ สมเด็จพระพิตรก็มีพุทธฎีกากว่านนานเลย" (ทศพร/น.9)

"อันว่าพระนรินทร์ ครั้น ไต่ย่นคำราชาธิคา ก็ บัญชาว่าสาธุแล" (ทศพร/น.11)

"ครั้น เขาเห็นประทักษิ์เต็มตา นางพญาเยาวโยค โฉมล้ำโลกยสาวสวรรค์ อันมาดับถึงพลัน พอสายัณห์รเริ่ช ก็ มาอ้อมเมื่อยแท้ หอมล่อมเปนบริพาร นางนงคราญผู้บุญ ยุ่งแล" (วนประเวศน์/น.107)

"อันว่าฝูงวิลาสีสตรีทั้งหลาย อันเข้าออกนอกพระนคร ครั้น เห็นบวรเจ้ามัทรี ทิพยลักษณ ก็ มีบริรักษ์บริบาล เปนบริพารยุ่งแล" (วนประเวศน์/น.107)

"ครั้น เขารู้ให้หาบโรหิต ทังพรพราหมณพฤทธิมาาก ท้าว ก็ มีพระภาคโองการ สารถาม ความกุดนนั้นจะเปนฉนไนโค โสคสิ้น" (มหाराช/น.306)

"อันว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครันนโคอินคำเจ้าชาลีหลานราช ท้าวธกัก็มีพระสาสน
สนองคั้น กงงนั

(มหाराช/น.315)

"อันว่าพระแพศยันทร ครันนพั้งพระสาสน พระสมุชยบพิตรนน ท้าวธกัชำระ
สะผงเผาเผาหมุ่ลเทศาเสหาทุกแห่งแล"

(นคร/น.365)

ในมหาชาติ ฯ นอกจากใช้คำเชื่อม ครัน...ก็ ตามรูปแบบในตัวอย่างดังกล่าว
แล้ว ยังอาจใช้คำเชื่อม ครัน...ก็...ก็... เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกันมากกว่า
2 ประโยคขึ้นไป โดยใช้คำว่า ก็ เชื่อมประโยคเหล่านั้นให้ต่อเนื่องกัน เช่น

ตัวอย่าง "ครันตุโคธมาเป็นเจ้า ก็จะชมชื่นเท่าวันตาย ก็ทงหลายเหลือแหล่ ก็จะแทนแท้
ท้าวธเมื่อเมือง"

(วนประเวศน/น.111)

"อันว่าพระราชกุมารกุมารี ครันนโคอินคตีพรหมฉกรรจ คำถนถนถนบมิอาจ
แลแลงกลาวผาดกงงนน ส่องเจ้าก็ตรนกกใจแกพรหมขยาป แกลงกลาว
หยาบยินฉกรรจ ก็หนีไปบรรมศาลาควยควนแล"

(กุมาร/น.209)

ครันนแล...ก็...ก็... (ปัจ ครัน...ก็...)

ปัจจุบันคำเชื่อมประโยค ครันนแล...ก็ ไม่มีที่ใช้

ในมหาชาติ ฯ เป็นคำเชื่อมประโยคที่ปรากฏในตำแหน่งเดียวกับครัน...ก็¹
ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกัน ให้เป็นประโยคเดียวกัน และน่าจะใช้อย่างเดียวกับ
ครัน...ก็ ในปัจจุบัน เช่น

¹ ดูการใช้ ครัน...ก็, หน้า 214.

ตัวอย่าง "อันว่าเจ้ามัทรีผู้งามพิสดาร ครันนแลหอกพระเนตรแยงยล กลอานุกภาพ พระผู้
ปราบพลมารคองนมน กัซันกลาวสรรเสริญเยอนยษจรวย"

(วนประเวศน์/น.102)

"อันว่าซึ่งชุกพรากหนม กลาววมิซามพรางพรอก ครันแลไคยีนคาบศอกกั้นกลาว
นมน กัซันสวคคาธา คองนมน"

(มหาพน/น.168)

"อันว่าชายผู้เตาแบหลังมา ครันแลถึงวิทวารวงกฏ แห่งพญาผู้ทรงพรตแพศยันคร
กัมิไคยรรอนที่จะอยากน้ำค้ำที่ จะอยากเขา"

(มหาพน/น.188)

ครันน...จิง (ปัจ. ครัน...จิง)

คำเชื่อมประโยค ครันน...จิง ในมหาชาติ ฯ ตรงกับ ครัน...จิง ในปัจจุบัน
ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกันให้เป็นประโยคเดียวกัน แต่คำ จิง ในมหาชาติฯ
จะปรากฏในตำแหน่งที่ต่างจากปัจจุบัน คือ จะอยู่ข้างหน้าประธานในประโยคที่ 2 แต่
ปัจจุบันจะอยู่ข้างหลังประธานในประโยคที่ 2 ดังปรากฏเป็นรูปแบบดังนี้

ปัจจุบัน ครัน + ประธาน + กริยา + (กรรม) // ประธาน + จิง + กริยา + (กรรม)

มหาชาติ ฯ ครันน + ประธาน + กริยา // จิง + ประธาน + กริยา

และเท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว เช่น

ตัวอย่าง "ครันนชรมัวเมื่อเช้า จิงซึ่งเอาสองเจ้าคู่ไป"

(กุมาร/น.205)

จิง (จิง)

ปัจจุบัน คำว่า จิง ใช้เป็นคำเชื่อมประโยค 2 ประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่อง
กัน และจะปรากฏหน้าคำกริยาในประโยคที่ 2 ส่วนคำว่า จิง มีใช้ในคำประพันธ์

ในมหานิติ ๓ มีใช้ทั้งคำว่า จึง และ จึง เป็นคำเชื่อมประโยคที่ใช้ทำนองเดียวกับปัจจุบันและน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า แล้วจึง ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งข้าพชนเห็นอัครยพิงกลัว จึงมายังสำนักนี้ พทหัวนี้โสคโส"

(กุมาร/น.193)

"อันว่าชู้ชุก...ก็ให้สองกษัตริย์กลิ้งเกลือกนอน เหนือกินคอนบราบนนน... ในครบคินน อันว่าเพชบุตรคนหนึ่ง จึงเนรมิตรบิคเทศมา คุจพระมหากษัตริย์นนน"

(มหาราช/น.304)

"ชื่อว่าคาถาอันจินคาสองประการ ก็พิงจะส่แดงสารอรรต คงนี้ อันว่าพระแพศยันครราชพระบาทไททรงฤทธิ จึงจะมีพิศกรจิตร คงนี้แลแล้ว"

(กุมาร/น.238)

"อันว่าพงษภารัทวาช ก็ไปโดยมารคเจตบุตร บอกความนุคใจตน จึงจะยลดาณีอันมีชื่ออุคคม"

(มหาทน/น.164)

ในเมื่อ...ก็

คำว่า ในเมื่อ...ก็ ในปัจจุบันและในมหานิติ ๓ มีวิธีใช้อย่างเดียวกัน คือใช้เชื่อมประโยค 2 ประโยค ซึ่งมีเนื้อความต่อเนื่องกันให้เป็นประโยคเดียวกัน แต่คำ ในเมื่อ ที่ใช้ในมหานิติ ๓ อาจปรากฏหลังประธานในประโยคแรกในกรณีที่มีคำ อันว่า กำกับเป็นปฐมาวีภัตติยูกววย และอาจใช้ คำ ในเมื่อ ซ้ำความประโยคแรก ปรากฏเป็น ในเมื่อ...ในเมื่อ...ก็... ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมใช้ในกรณีนี้ เช่น

ตัวอย่าง "ในเมื่อนางร้องวู่วววย มันก็ควักเอาพระเนตรทั้งสองฝ่ายบนิขาม โสคเลอย"

(กุมาร/น.191)

"อันว่าชู้ชุก ในเมื่อวันตกคำแล้ว ในเมื่อนนน มนนักจ่านองสองกษัตริย์ไวแทบทำหุมนคนไมค่านนน"

(มหาราช/น.304)

ใ

ปัจจุบัน คำว่า ใ ที่เป็นคำเชื่อมไม่มีใช้ในภาษาร้อยแก้ว แต่จะพบมากในคำ
ประพันธ์

ในมหาชาติ ฯ ใ เป็นคำเชื่อมประโยคเพื่อบอกเนื้อความที่เป็นเงื่อนไข น่าจะ
มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ถ้า หรือ แม้ว่า ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "คุณพรหมณามี ยังหาหาทำการนิวไส ใ มีงมมีเอามาตักน้ำคำข้าว
สนองตนเถาแกกลวเวียยขอบแล คุณรัชครานมิ่งรูตนาถูกกลยคเทอญ"

(ชชก/น.136)

"คุณเจ้าชาลิลุกรักราช ใ เจ้าปราธนาเปนไทย นิวไส จงเจ้าไททองพนน
คำลึงยื่นถึงมือพรหมณ"

(กุมาร/น.216)

"ใ ออกนางชจกว่า คนนคงป่าไปตาม ลูกลไส เรงตามตูอย่าชา จงทนนเห็นหน้า
ลูทงงสองแกแมร"

(กุมาร/น.249)

"ทานนี้แครงครยว คั้นคำข้าชยว จักขอสักวัน... ใ ไชกัณฑา ไครชยชาลี
ลูทไทรณี่ เปนหาหาการ"

(มหาพน/น.168)

ใแล...ก็

ปัจจุบัน คำว่า ใแล...ก็ ไม่มีที่ใ

ในมหาชาติ ฯ ใ เป็นคำเชื่อมประโยค 2 ประโยคที่มีเนื้อความเป็นเงื่อนไข
กันให้เป็นประโยคเดียวกัน และน่าจะใอย่างเดียวกับคำว่า ถ้า...ก็ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "ใแล คนผู้ใดใครใครก็ค้แลมา โดยปริษฏาคามารค ในทางราชลีลาโดย
รดยาภิมุข อันว่าตูมูหนทุกขล่ำบวค ไพรชัษพรากพระนคร ตูก็ถามพิดยันตร
ลิวลีททางตูเสคัจ แกคนผู้เคจจนาเคจจทางทอง ควยคำถองคองนี้"

(วนประเวศน์/น.100)

เพื่อ

ปัจจุบันคำว่า เพื่อ ใช้เป็นทั้งคำบุพบทและคำเชื่อมประโยค เมื่อใช้เป็นคำเชื่อมประโยคจะใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความที่แสดงความมุ่งหมาย

ในมหาชาติใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความแสดงความมุ่งหมาย และยังใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันด้วย ในกรณีที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความแสดงความมุ่งหมาย จะปรากฏหน้าคำกริยาของประโยคที่แสดงความมุ่งหมาย ส่วนกรณีที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน จะปรากฏหน้าประธานของประโยคที่เป็นเหตุ และน่าจะใช้ในความหมายอย่างเดียวกับคำว่า เพราะ เพราะว่า ในปัจจุบัน

ตัวอย่างการใช้คำว่า เพื่อ เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความแสดง—ความมุ่งหมาย
เช่น

ตัวอย่าง "คงจริงพราหมณ์มา เพื่อ จะแสวงหาดวง ไซ้จะมาช่วยสวดภาพแสงธรรม
อันอื่นเลย"

(ชูชก/น.147)

"นางก็เข้าไปยังไพรสมถ์ เพื่อ จะแสวงหาผลภักษนน"

(กุมาร/น.135)

และตัวอย่างการใช้คำว่า เพื่อ เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความเป็นเหตุเป็นผล
แก่กัน เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าพราหมณ์บาบิ พราหมณ์นางบาปกำร้ายให้มันไป โสคแล เพื่อ ไฟกาม
กำนัคนิ ให้เถาปลัดเรือนคน โสคแล"

(ชูชก/น.143)

"จงเจ้าอย่าหยุดอย่าอ้า แม่มาวาวอนขอ พรพอใจนนนน อนนเป็นโกษฐาศ
ถวนหมนนทศพิธ เพื่อ เจ้าจะเสียชีวิตรวายชนม์ ยงเมืองคนนี้น้ำเจ้า"

(ทศพร/น.18)

"บทพิตร เสด็จในสถานนี้ก่อน เพื่อดูข้าทอนเห็นพระองค์"

(วานประเวศน์/น.111)

เพราะ

ปัจจุบันคำว่า เพราะ ที่ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคจะใช้เชื่อมประโยค 2 ประโยค ที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กัน และจะปรากฏหน้าประโยคที่แสดงความเป็นเหตุ ซึ่งอาจใช้เป็นคำเดียวโดด ๆ หรืออาจใช้คู่กับคำ ว่า เป็น เพราะว่า ก็ได้

ในมหาชาติ ฯ ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคเพื่อแสดงความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน ทำนองเดียวกับปัจจุบัน ซึ่งอาจใช้เป็นคำเดียวโดด ๆ หรือใช้คู่กับคำ เพื่อ เป็นคำซ้อน เพราะเพื่อ ซึ่งไม่มีใช้ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "คุณกรซึ้งชุก สุตงหลายขณพอ ควยความพ้อโลมขอดังนี้ เพราะชให้ท่านบมิ ถอย สิ่งสินฮอยเอาบุญมากแล"

(ชูชก/น.142)

"ออกนางตุโตรคตรอม บัดนี้ดมมเหลืองหลากแล เพราะเพื่อ แสงหาลูกไม้ มาถวายแด่ไททรงธรรม บพิตรนน"

(นหาราช/น.320)

ยว อยยว (ปัจ. เยี้ยว)

ปัจจุบัน คำว่า ยว หรือ อยยว ไม่มีที่ใช้แล้ว แต่ในมหาชาติ ฯ ใช้เชื่อมประโยค 2 ประโยค เพื่อแสดงเนื้อความที่เป็นเงื่อนไขซึ่งน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า ถ้า แม้ว่า ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "ส่วนองเจ้าเจ้ากัณหา, อนนมีรูปากฤคิถัลยามอนนอุคมนี่ ถาเจ้ายว มีชาย ผูหนึ่งโศค ผุงเคาโคตรสามานย แลให้ทรัพย์สินแต่พอประมาณแก่พราหมณน ชายนนมนนจะเอาองแกว ไคเค็จแลไปเปนเมียมนน โสคแล"

(กุมาร/น.217)

"บทพิศร ชำคังหน้าไปบมิตัง อวยวนางซิงซียากแล"

(กุมาร/น.207)

คำว่า ยิว ที่ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคนอกจากน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า ถา แมว แล้วในบางแห่งยังน่าจะใช้อย่างเดียวกับคำว่า หรือ หรือว่า ในปัจจุบันอีกด้วย เมื่อเชื่อมประโยคที่มีเนื้อความไม่แน่ใจ เช่น

ตัวอย่าง "ญาติบาปหลงแรงฤาณเจ้า ยิวไป๋มึงทำโทษฤา"

(ชชก/น.132)

"ยิวแมบขานี้เก้ค่า กาด่าพร่ามากินถอนฤา"

(ชชก/น.133)

แล

คำว่า แล ในมหาชาติ ๓ ตรงกับคำว่า และ ในปัจจุบัน ซึ่งใช้ในทำนองเดียวกันคือ นอกจากเป็นคำเชื่อมนาม 1 คำเชื่อมกริยา 2 แล้วยังใช้เป็นคำเชื่อมประโยคด้วย ในการเชื่อมประโยค ปัจจุบันนิยมใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกัน 2 ประโยคท้ายเท่านั้น แต่ในมหาชาติ ๓ อาจใช้คำว่า แล เชื่อมประโยคที่มีเนื้อความต่อเนื่องกัน 2 ประโยคหรือมากกว่าให้เป็นประโยคยาว ๆ โดยมีคำว่า แล ปรากฏหน้าคำกริยาของแต่ละประโยคที่ต้องการเชื่อมให้ต่อเนื่องกัน และอาจปรากฏในประโยคแรกด้วยก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "กูกรแม่ พี่นี้แก่นักแลจะลงล่าง ย่างเคินกับมิได้ ไร่แต่งงานบนโล่พี่จะทำธแมธา"

(ชชก/น.137)

¹ กุการใช้คำว่า แล เป็นคำเชื่อมนาม, หน้า 205.

² กุการใช้คำว่า แล เป็นคำเชื่อมกริยา, หน้า 206.

"คนใดเลยและจะเป็นญาติ และจะจงสองรักราชแก้วกุไป โสกลเลย"

(กุมาร/น.235)

"...แต่สองราแรกทรงพรทกำหนดว่าไขกาลบิพานไปมาสู่สถาน กงงดา
แลนางบมิอยู่ในธรรมอันสัคย์ แลมาตัดความบริคนเสี้ยนนี้ว่าสิ้น"

(กุมาร/น.112)

"...คือพระราชบิดาทนตู่ชานี้ แลณพอ อนนจะพึงเกือกอกฤณาทยาทานเต็มใจ
แลจะมีสิ่งสิ้นโคภายนอก แลจะให้แก่พราหมณเณรดอกหงอกหลง สนองต่าง
องคคุณนท้าว"

(มหาราช/น.312)

หยม...เพราะ (ปัจ. เหียม...เพราะ)

ปัจจุบัน คำเชื่อมประโยค เหียม...เพราะ ไม่มีใช้ แต่ในมหาชาติ ๓ ไข
เชื่อมประโยค 2 ประโยคที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กัน คำว่า หยม ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรม
ว่า "เหตุที่" จะปรากฏหน้าประโยคที่เป็นผล ส่วนคำว่า เพราะ จะปรากฏหน้าประโยคที่
เป็นเหตุ เท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว คือ

ตัวอย่าง "หยม ตูไกลพระปู่ เพราะอยู่เง่อมมือพราหมณนี้"

(มหาราช/น.314)

การใช้คำเชื่อมในมหาชาติคำหลวงอาจสรุปให้เห็นชัดได้ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8. เปรียบเทียบการใช้คำเชื่อมในภาษาถิ่นและวงกับในปัจจุบัน

ลักษณะของคำเชื่อม	ประเภทของคำเชื่อม	รูปของคำเชื่อม	
		มหาชาติคำหลวง	ปัจจุบัน
1. คำเชื่อมที่ไต่ตรงกันทั้งในมหาชาติคำหลวงและในปัจจุบัน	1. คำเชื่อมกริยา 2. คำเชื่อมสัมพันธ 3. คำเชื่อมประโยค	ให้ ผู้ อัน ครั้น...ก็, จึง ในเมื่อ...ก็ เพราะ	ให้ ผู้ อัน ครั้น...ก็, จึง ในเมื่อ...ก็ เพราะ
2. คำเชื่อมที่ไม่มีใช้ในปัจจุบัน	คำเชื่อมประโยค	ครั้นแล...ก็, นี, นีแล...ก็ ยยว, อยยว, หยม...เพราะ	-
3. คำเชื่อมในมหาชาติคำหลวงที่ไต่ต่างจากปัจจุบัน	1. คำเชื่อมนาม 2. คำเชื่อมกริยา 3. คำเชื่อมประโยค	แล แล แล ครั้น...จึง จึง	และ และ
3.1 คำเชื่อมที่มีรูปคล้ายกัน แต่การใช้เหมือนกัน	คำเชื่อมสัมพันธ	ซึ่ง (ใช้แทนคำนามที่เป็นคน)	และ ครั้น...จึง จึง ซึ่ง (ใช้แทนคำนามที่เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่)
3.2 คำเชื่อมในมหาชาติคำหลวงที่ไต่ได้แคบกว่าปัจจุบัน			

ตารางที่ 8. (ต่อ)

ลักษณะของคำเชื่อม	ประเภทของคำเชื่อม	รูปของคำเชื่อม	
		ราชาศัพท์คำหลวง	ปัจจุบัน
3.3 คำเชื่อมในราชาศัพท์คำหลวง ที่ใช้ได้กว้างกว่าปัจจุบัน	คำเชื่อมประโยค	ที่ (ใช้แทนคำนามที่เป็นสถานที่ และสิ่งของ) เพื่อ (ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อ ความแสดงความมุ่งหมาย และที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กัน)	ที่ (ใช้แทนคำนามที่เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่) เพื่อ (ใช้เชื่อมประโยคที่มีเนื้อ ความแสดงความมุ่งหมาย)
3.4 คำเชื่อมบางคำในราชาศัพท์ คำหลวงใช้เป็นคำเดี่ยวโดดๆได้ แต่ในสมัยปัจจุบันต้องใช้คู่กับคำอื่น	1. คำเชื่อมคำนาม 2. คำเชื่อมประโยค	ทั้ง อีก ครั้น	รวมทั้ง หรือทั้ง ทั้ง...ทั้ง ทั้ง...และ อีกทั้ง ครั้น...ก็
3.5 คำเชื่อมบางคำในราชาศัพท์ คำหลวงใช้เป็นกลุ่มคำที่ใช้ซ้ำๆ กัน แต่ในปัจจุบันอาจใช้เป็นคำ- เดี่ยว หรือกลุ่มคำที่ไม่มีคำซ้ำกัน	คำเชื่อมประโยค	ก็ ...ก็ ...ก็ ครั้น...ก็ ...ก็ ในเมื่อ... ในเมื่อ... ก็ เพราะเพื่อ	ก็ ครั้น ...ก็ ในเมื่อ... ก็ เพราะ

5. หมวดคำปฏิเสธ

หมวดคำปฏิเสธ เป็นหมวดคำอีกหมวดหนึ่งในภาษาไทย คำปฏิเสธที่ใช้มากในปัจจุบันได้แก่ คำว่า ไม่ และจะปรากฏข้างหน้าหรือข้างหลังคำช่วยหน้าคำกริยาบางคำ¹ ในกรณีที่ไม่มีคำช่วยหน้ากริยาอยู่ในประโยคเลย คำปฏิเสธจะปรากฏหน้าคำกริยา² การศึกษาเรื่องการใช้คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงจะพิจารณาในหัวข้อว่าคำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงมีคำอะไรบ้าง มีวิธีใช้เหมือนหรือต่างกับสมัยปัจจุบันอย่างไร

จากการศึกษาคำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวง ผู้วิจัยพบว่าคำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงนั้น มีใช้มากกว่าในปัจจุบัน คือมีทั้งที่ปรากฏคำเดียวและปรากฏเป็นกลุ่มคำ ซึ่งอาจปรากฏในตำแหน่งข้างหน้าคำนาม ข้างหน้าคำกริยา หรือข้างหลังคำกริยา อยางใดอยางหนึ่ง จึงอาจแบ่งคำปฏิเสธนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 5.1 คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำนาม
- 5.2 คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยา
- 5.3 คำปฏิเสธที่ปรากฏหลังคำกริยา

5.1 คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำนาม

คำปฏิเสธที่ปรากฏข้างหน้าคำนามในมหาชาติคำหลวงเท่าที่พบ ได้แก่คำว่า ไม่ใช่ ดังนี้

ปัจจุบัน คำว่า ไม่ใช่ ที่เป็นคำปฏิเสธมักใช้คู่กับคำ "ว่า" เป็น ไม่ใช่ว่า ส่วนที่ใช้คำเดียวโดด ๆ ในความหมายที่เป็นปฏิเสธก็ยังมีอยู่บ้าง แต่ไม่เป็นที่นิยมใช้

¹ Vichin Panupong, op.cit., pp. 132-175.

² วิจิตรนั ภาณุพงศ์, "ระบบไวยากรณ์", เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา โครงสร้างภาษาไทย..., 34.

ในมหาชาติเป็นคำปฏิเสธที่ใช่คำเดียวโดด ๆ ปรากฏหน้าคำนาม หรือสรรพนาม
ของประโยค น่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า ใช่ว่า ไม่ใช่ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "ท้าวธออย่าเคื่องใจเลยพ้อ ใช่ท้าวพ้อดวงพราง ปางนี้ท้าวธอคำร์สตรัสเองพ้อฮา"

(วนประเวศน์/น.111)

"จำเคิมแต่นี้ไปเมื่อใช่กาล เมื่อยาคลาคคลานออกไปจากออกเรือนเรานี้
ณ เมฮา"

(ชูชก/น.140)

"คนไครผู้อื่นผู้ไกลอนนใช่ญาติ แลจะให้หิวส่วาศวอนขอ"

(กุมาร/น.234)

บ

ปัจจุบัน คำว่า บ ไม่มีใช่ในกรุงเทพฯ แต่ยังมีใช่ในภาษาถิ่นบางถิ่น

ในมหาชาติ ๆ ใช่เป็นคำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำนาม มีความหมายตรงกับคำว่า

ไม่ เช่น

ตัวอย่าง "ความบใช่ชวนบ่า ค่าวแดนป่าชยงมี"

(มหาพน/น.164)

5.2 คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยา

คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยาในมหาชาติคำหลวง มีทั้งที่ใช่เป็นคำเดียวโดด ๆ
และที่ใช่เป็นกลุ่มคำ จึงอาจจำแนกย่อย ๆ ออกเป็น 2 ชนิด ดังนี้

5.2.1 คำปฏิเสธที่เป็นคำเดียวปรากฏหน้าคำกริยา เท่าที่พบได้แก่ คำว่า บ
บ ไป มิ ดังนี้

บ (บ)

ปัจจุบัน คำว่า บ หรือ บ ไม่มีใช่ในภาษากลางกรุงเทพฯ จะใช่คำว่า ไม่
แทน แต่ยังมีใช่ในภาษาถิ่นเหนือและภาษาถิ่นอีสาน

ในมหาชาติ ฯ ใ้เป็นคำปฏิเสธปรากฏหน้าคำกริยา ซึ่งมีที่ใ้มาก
และมีความหมายตรงกับคำว่า ไม่ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง

"ณก็มาเมลดหนึ่ง ต้องตนผู้จงใ้ครนนั้น"

(ทศพร/น.8)

"อันว่าเราบพอพ คำนึงที่จะหักชวร คอกไม่มาลยสุพรรณ แลแกน
จันนนี้"

(ทศพร/น.11)

"เพื่อจะใ้ทวรหายหุยคยค ว่ากุบใ้คกยจการกิจ"

(วนประเวศน/น.112)

"ปรคิทินนางบใ้ทวไฟ ใ้คแตหลงมาใ้ทวแจา"

(ชุกก/น.133)

"มีเาฝางแลลมานใ้พักท่ากี่มาใ้ภล"

(มหาพน/น.187)

"มนนกี่บนนทนาชชอง ใ้คยทางทองตีนใ้คเยว ใ้หลเยวหลง"

(กุมาร/น.195)

"ยูงรายรานกี่บชบ เลือบเลือคบกี่บคอม ใ้สคลเลอย"

(มหาราช/น.)

ไป

ปัจจุบัน คำว่า ไป ไม่มีที่ใ้ แต่ในภาษาไทยใหญ่ยังใ้ ไป เป็นคำ
ปฏิเสธในภาษาพูดประจำวัน บางครั้งอาจใ้คำว่า ไป ร่วมกับคำว่า อ่า ว่า อ่าไป
แปลว่า "ยังไม่" เช่น "อ่าไปเยา" แปลว่า "ยังไม่เสร็จ" ¹

¹ บรรจบ พันธเมธา, "ไปสืบคำไทย", ภาษาและหนังสือ, 1 (มิถุนายน,
2502), 14.

ในมหาชาติ ฯ ไซ้เป็นคำปฏิเสธปรากฏหน้าคำกริยา น่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า ไม่ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "ไปทันปามปะคีมาละคิกควนกลวกลน หอกไปตักแพน แลนไปตักด่าง
ข้างไปถึงงา แลมีงมาควนระอราราดอย"

(ชชก/น. 138)

ไม

คำว่า มิ มีใช้ตรงกันทั้งในปัจจุบันและในมหาชาติ ฯ คือ เป็นคำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยา และมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ไม่ เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าเจ้าสบรรษคิมิรู้ว่าจะสิ้นเสียชีวิตรแห่งตน วายวางชนม์เจียรเทพโพน"

(ทศพร/น. 18)

"เวอยพราหมณมิ่งนี้ กงงเลวบันคาลเนา แลหมิเอาไปยงงานพระราช
สงคราม ทานนนน"

(ชชก/น. 138)

"มิ่งนี้ คอยคูนกยางแฝงแฝง ทำเพศคองซี้ผขาว ซีวิตรมิ่งมียาวเลอยกูปอก"

(ชชก/น. 148-9)

5.2.2 คำปฏิเสธที่เป็นกลุ่มคำปรากฏหน้าคำกริยา คำปฏิเสธประเภทนี้มีข้อที่น่าสังเกต คือ เป็นกลุ่มคำปฏิเสธที่ประกอบด้วยคำปฏิเสธสองคำมาซ้อนกัน เช่น คำว่า บ กับ คำว่า มิ เป็น บมิ เป็นต้น หรืออาจประกอบด้วยคำปฏิเสธคำหนึ่งและคำอื่นที่อาจเป็นคำปฏิเสธหรือไม่ก็ได้ เช่น บราว คำปฏิเสธชนิดนี้เท่าที่พบ ได้แก่คำว่า บมิ บราว ดังนี้

บมิ

ปัจจุบัน คำว่า บมิ ไม่มีที่ใช้ แต่ในมหาชาติ ฯ ไซ้เป็นคำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยาและมีที่ใช้มาก น่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ไม่ ในปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "แลลูกพอใจกูนั้นโสศ จงปองประโยชน์ควยยาก อนนตกคี่นมาบมิชาค"

(ทศพร/น.22)

"โทษทุกขรฐชวน บมิรฐจวนใจชาวสีพีพล"

(วนประเวศน์/น.109)

"พี่บมิเถียงว่า บมิไปเลอย แลแม่ฮา โสศแล"

(ชูชก/น.139)

"อันว่าชูชกพราหมณ์กล่าวบมิชามพรวงพรอก"

(มหาพน/น.168)

"บนชูชกพราหมณ์ ไปบมิชามโคยค่าน บมิล่านบมิหลง คั่นแคนคองไตเต้า"

(กุมาร/น.190)

"ยลหูกกวาง ยลหางกัแกว่ง งามถวนแห่งบมิชา"

(มหाराช/น.323)

"พ่อบมิท่านบมิไต ยินคำไฟรยุง กล่าวแล"

(นคร/น.362)

บราว

ปัจจุบัน คำว่า บราว ไม่มีใช้ในภาษากรุงเทพฯ ๑ แต่ยังมีใช้ในภาษาถิ่นเหนือ และถิ่นอีสาน มีความหมายว่า "คงจะไม่ มีไชว่า" ¹

ในมหาชาติ ๑ ไชเป็นคำปฏิเสธปรากฏหน้าคำกริยา และน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน เท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว ดังนี้

ตัวอย่าง "ชบราวจนิมนต์ดูแลจะมา แลนา"

(มหาพน/น.322)

¹ ชัยสิทธิ์ เศรษฐบุปผา, "ภาษาถิ่นในวรรณคดี", เอกสารประกอบการศึกษา วิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 53.

5.3 คำปฏิเสธที่ปรากฏหลังคำกริยา

คำปฏิเสธที่ปรากฏหลังคำกริยาในมหาชาติคำหลวง จะใช้เป็นกลุ่มคำไม่ปรากฏที่ใส่คำเดียวใด ๆ เท่าที่พบได้แก่คำว่า บมิได้ มิได้ หาบมิได้ ดังนี้

บมิได้

ปัจจุบัน คำว่า บมิได้ ไม่มีที่ใช้ จะใช้คำว่า มิได้ แต่ในมหาชาติ ๆ ใช้เป็นคำปฏิเสธที่ปรากฏหลังคำกริยา น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า มิได้ ไม่ได้ ในปัจจุบัน

ตัวอย่าง "จงรู้ว่าท้าวธาดาโศขบมิได้สักอัน"

(วนประเวศน/น. 111)

"เพราะว่าจ่ายสินเขาเสีย หากจะจำนำจะใช้ใหม่มิได้นั้น โสคเลย"

(ชชก/น. 129)

มิได้

ปัจจุบันคำว่า มิได้ มีใช้ทั้งในภาษาเขียนและภาษาพูด ที่ใช้ในภาษาเขียนจะใช้ในความหมาย "ไม่ได้" ซึ่งอาจปรากฏข้างหน้าหรือข้างหลังคำกริยาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหมาย ส่วนที่ใช้ในภาษาพูดมักใช้ตามลำพัง เช่น มิได้คะ ซึ่งใช้ในความหมายว่า "ไม่ใช่"

ในมหาชาติ ๆ ใช้เป็นคำปฏิเสธปรากฏหลังคำกริยา น่าจะใช้ในความหมายอย่างเดียวกัน เท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว ดังนี้

ตัวอย่าง "โอ้แปนศุขหนักหนา หากมิได้อันจะเปรียบปานมิได้เท่า เว้นไว้แต่ศุขในนฤพาน"

(วนประเวศน/น. 125)

หาบมิได้

ปัจจุบันคำว่า หาบมิได้ ไม่มีที่ใช้แต่จะใช้ หาบมิได้ หรือ มิได้ ในความหมายเดียวกัน

ในมหาชาติ ๆ ใช้เป็นคำปฏิเสธปรากฏหลังคำกริยา น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า หาไม่ ในปัจจุบัน และเท่าที่พบมีเพียงตัวอย่างเดียว ดังนี้

ตัวอย่าง "ชื่อวาจเป็นการทำงานด แลทำนุก่อารุงณคองมคคาแห่งพรพระปิตุราชิราชไส้ ก็ หาบมิได้ โสคเลย"

(นกร/น. 363)

การวิเคราะห์คำปฏิเสธในมหາชาติคำหลวงอาจสรุปให้เห็นชัดได้ดังนี้
 ตารางที่ 9. เปรียบเทียบการวิเคราะห์คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงกับในปัจจุบัน

ลักษณะการใช้ของคำปฏิเสธ	ประเภทของคำปฏิเสธ	รูปคำปฏิเสธ	
		มหาชาติคำหลวง	ปัจจุบัน
1. คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงที่ใช้เหมือนในปัจจุบัน	คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยา	มิ	มิ
2. คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงที่ไม่มีใช้ในปัจจุบัน	1. คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำนาม	บ	-
	2. คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำกริยา	บ บั ไป บมิ บราง	-
	3. คำปฏิเสธที่ปรากฏหลังคำกริยา	บมิได้ หาบมิได้	-
3. คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงที่ต่างจากสมัยปัจจุบัน			
ก. ในมหาชาติคำหลวงใช้เป็นคำเดี่ยว ปัจจุบันใช้คู่กับคำอื่น	คำปฏิเสธที่ปรากฏหน้าคำนาม	ไซ	ไซว่า
ข. คำปฏิเสธที่ปรากฏในตำแหน่งต่างกัน	คำปฏิเสธในมหาชาติคำหลวงปรากฏหลังคำนาม แต่ในปัจจุบันอาจปรากฏข้างหน้าหรือข้างหลังคำนาม	มิได้	มิได้